

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

แนวทางการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าของการผลิตทุเรียนในภาคตะวันออก
Value Chain Financing Approach for the Durian Sub-sector in the
Eastern Region of Thailand.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศศิวิฑูรย์ วงษ์มณฑา

โครงการวิจัยประเภทงบประมาณเงินรายได้
จากเงินอุดหนุนรัฐบาล (งบประมาณแผ่นดิน)
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

แนวทางการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าของการผลิตทุเรียนในภาคตะวันออก
Value Chain Financing Approach for the Durian Sub-sector in the
Eastern Region of Thailand.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศศิวิทย์ วงษ์มณฑา

ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยบูรพา

คำนำ

ทุเรียนเป็นผลไม้เศรษฐกิจและสร้างรายได้ให้กับประเทศจำนวนมาก ผลผลิตส่วนใหญ่ส่งออกไปต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศจีน จังหวัดจันทบุรีเป็นศูนย์กลางการผลิตและการค้าทุเรียน การศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาความสัมพันธ์ทางการผลิตและความต้องการเงินทุนโดยการวิเคราะห์ภาพรวมทั้งห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียน จังหวัดจันทบุรี ผลการศึกษาที่ได้สามารถใช้เป็นแนวทางในการช่วยเหลือและออกแบบบริการทางการเงินที่เหมาะสมกับผู้ผลิตที่เกี่ยวข้อง แม้ว่าภาพรวมการส่งออกทุเรียนไทยทั้งแบบผลสดและแปรรูปยังคงดำเนินไปได้ดี อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบการไทยส่วนหนึ่งได้รับผลกระทบจากการขยายอิทธิพลของผู้ประกอบการต่างชาติที่มีเงินทุนมหาศาลทำให้สัดส่วนผู้ประกอบการไทยในธุรกิจคัดบรรจุผลไม้เพื่อส่งออก (ลิ่ง) ลดลง ในขณะที่เกษตรกรเป็นกลุ่มที่ได้รับประโยชน์จากขายผลผลิตได้ราคา แต่ในระยะยาวอาจเผชิญกับความเสี่ยงมากขึ้นเนื่องจากทางเลือกในการจำหน่ายผลผลิตลดลงและพึ่งพิงตลาดประเทศจีนสูงมาก การยกระดับคุณภาพและมาตรฐานความปลอดภัยโดยศึกษาเป็นองค์รวมทั้งห่วงโซ่คุณค่าช่วยให้เข้าใจสถานการณ์การค้าและแนวโน้มที่อาจเกิดขึ้น

ผู้วิจัยหวังว่างานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านและเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาวิจัยในอนาคต อย่างไรก็ตาม หากรายงานนี้มีความบกพร่องประการใดเป็นความผิดพลาดที่เกิดจากนักวิจัยแต่เพียงผู้เดียว

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศศิวิทย์ วงษ์มณฑา

หัวหน้าโครงการวิจัย

9 มีนาคม 2563

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณเงินรายได้จากเงินอุดหนุนรัฐบาล (งบประมาณแผ่นดิน) ประจำปีงบประมาณ 2561 มหาวิทยาลัยบูรพา ผ่านสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ เลขที่สัญญา 168/2561

ผู้วิจัยขอขอบคุณคุณคุณไพบุลย์ วงศ์โชติสถิต นายกษมาคมผู้ค้าและส่งออกผลไม้ไทย คุณณัฐกฤษฎ์ โอบารศิริรักษ์ รองนายกษมาคมผู้ประกอบการส่งออกทุเรียน มังคุด ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลและสละเวลาในการอภิปรายแลกเปลี่ยน รวมทั้งให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์สำหรับการศึกษานี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณ คุณศิริลักษณ์ ไชยกิตติ งานส่งเสริมการวิจัยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ที่ช่วยเหลือการจัดทำเอกสารและการเบิกจ่ายงบประมาณโครงการวิจัยทำให้ผู้วิจัยทำงานได้อย่างราบรื่นตลอดระยะเวลาโครงการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศศิวิฑูรย์ วงษ์มณฑา

หัวหน้าโครงการ

สารบัญ

บทที่ 1 บทนำ.....	2
1.1 ความสำคัญและที่มาปัญหาของที่ทำกรวิจัย.....	2
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	7
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	8
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
1.5 องค์ประกอบของรายงานวิจัย.....	9
บทที่ 2 กรอบทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
2.1 กรอบทฤษฎีการจัดการเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าของสินค้าเกษตร (Agricultural Value Chain Finance: AVCF).....	10
2.2 แบบจำลอง AVCF.....	14
2.3 รูปแบบสินเชื่อและการให้บริการการเงินในห่วงโซ่คุณค่า.....	18
2.4 งานวิจัยและสารสนเทศที่เกี่ยวข้อง.....	24
บทที่ 3 วิธีการศึกษา	32
3.1 การออกแบบการวิจัย.....	32
3.2 ประชากรและการกำหนดกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ	33
3.3 การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ.....	35
บทที่ 4 ผลการศึกษา.....	37
4.1 ความสำคัญด้านเศรษฐกิจของการผลิตทุเรียนเพื่อการส่งออกของจังหวัดจันทบุรี	37
4.2 ผลการศึกษาเชิงปริมาณจากเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง.....	42
4.3 ผลการวิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียนไทย จังหวัดจันทบุรี.....	43
4.4 บทบาทของผู้ประกอบการเงินในเส้นทางการส่งออกทุเรียนตั้งแต่สวนจนถึงผู้บริโภคในประเทศจีน.....	54
4.5 การผลิตและการค้าทุเรียนสดในตลาดการค้าระหว่างประเทศ.....	59
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	66
5.1 บทสรุป	66
5.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	69
5.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาต่อไป.....	70
บรรณานุกรม	72

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1-1 มูลค่าและสัดส่วนการส่งออกทุเรียนสดของไทยในตลาดสำคัญ 2560- 2562.....	3
ตารางที่ 2-1 ผลกระทบจากการขาดสภาพคล่องทางการเงินในห่วงโซ่คุณค่าสินค้าเกษตร	13
ตารางที่ 2-2 แบบจำลองห่วงโซ่คุณค่าสินค้าเกษตร	17
ตารางที่ 2-3 ความต้องการทางการเงินของผู้ผลิตในห่วงโซ่คุณค่าสินค้าเกษตร	18
ตารางที่ 3-1 จำนวนครัวเรือนเกษตร จังหวัดจันทบุรี 2557-2561	34
ตารางที่ 4-1 พื้นที่เก็บเกี่ยวและผลผลิตของไม้ผลและไม้ยืนต้นหลัก จังหวัดจันทบุรี ปี 2559	38
ตารางที่ 4-2 รายได้ ค่าใช้จ่าย และหนี้สินครัวเรือนจังหวัดจันทบุรี 2560.....	41
ตารางที่ 4-3 สถิติพรรณนาของเกษตรกรปลูกทุเรียน จังหวัดจันทบุรี (n =369).....	43
ตารางที่ 4-4 จำนวนเกษตรกร แปลงเกษตรและพื้นที่ที่ผ่านการรับรอง GAP จำแนกตามอำเภอ	46
ตารางที่ 4-5 สถิติการบริโภคทุเรียนต่อคน ปี 2016.....	55
ตารางที่ 4-6 จำนวนโรงคัดบรรจุ (ล้าง) ที่ผ่านการรับรองและอยู่ระหว่างการขอรับรอง จ. จันทบุรี ปี 2562	57
ตารางที่ 4-7 มูลค่าและปริมาณการส่งออกทุเรียนสดของประเทศส่งออกรายใหญ่ 2018.....	61
ตารางที่ 4-8 มูลค่าและปริมาณการนำเข้าทุเรียนสดของประเทศนำเข้ารายใหญ่ 2018	62

สารบัญรูปภาพ

รูปที่ 2-1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา.....	31
รูปที่ 4-1 สัดส่วนเนื้อที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตร จังหวัดจันทบุรี 2559.....	38
รูปที่ 4-2 ผลผลิตและสัดส่วนการปลูกทุเรียนจังหวัดจันทบุรี 2552-2562	39
รูปที่ 4-3 ราคาซื้อขายเฉลี่ยทุเรียนหอมทองที่เกษตรกรได้รับ 2548-2562.....	40
รูปที่ 4-4 โครงสร้างห่วงโซ่คุณค่าของทุเรียนสด จังหวัดจันทบุรี.....	45
รูปที่ 4-5 สถิติการผลิตทุเรียนของประเทศผู้ผลิตรายสำคัญในตลาดโลก 2013-2018.....	59
รูปที่ 4-6 สัดส่วนมูลค่าการนำเข้าทุเรียนสดของประเทศจีน 2018	63

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษาห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียนในภาคตะวันออกของประเทศไทยโดยเน้นการให้บริการทางการเงินภายในห่วงโซ่ การเก็บข้อมูลของการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการหลากหลาย ข้อมูลเชิงปริมาณได้จากแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างชาวสวนทุเรียนจำนวน 369 ราย ในจังหวัดจันทบุรี ข้อมูลเชิงคุณภาพมาจากการจัดสนทนากลุ่มย่อยและการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง ผลการศึกษาสำคัญ พบว่า ประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกทุเรียนรายใหญ่ที่สุดในโลก ประมาณร้อยละ 80 ของผลผลิตเป็นการส่งออก ในจำนวนนี้ร้อยละ 60 ส่งออกไปประเทศจีนซึ่งเป็นตลาดส่งออกที่ใหญ่ที่สุด รายได้จากการปลูกทุเรียนเพิ่มขึ้นอย่างมากในช่วงทศวรรษปัจจุบัน สืบเนื่องจากความต้องการที่สูงของประเทศจีน อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบการจีนเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในห่วงโซ่อุปทานทุเรียนไทย ส่งผลให้ผู้ค้าผลไม้ไทยไม่สามารถแข่งขันในการรับซื้อทุเรียนและผลไม้อื่น ดังนั้น สัดส่วนจำนวนผู้ค้าไทยลดลงจากร้อยละ 40 เหลือร้อยละ 20 ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา ชาวสวนทุเรียนและผู้ค้าไทยมีแนวโน้มที่จะได้รับผลกระทบด้านลบจากการขยายอิทธิพลของผู้ค้าจีนโดยการกดราคารับซื้อเพื่อให้ธุรกิจจีนทำกำไรจากส่วนต่างราคาได้มากขึ้น การแสวงหาตลาดส่งออกใหม่ที่มีศักยภาพและการสนับสนุนทางการเงินกับสหกรณ์การเกษตรเป็นสิ่งที่ควรทำเพื่อเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้าให้กับเกษตรกร

คำสำคัญ: ห่วงโซ่คุณค่า, ทุเรียน, จันทบุรี, การเงิน, ผู้ประกอบการจีน

Abstract

This research examines the value chain of durian production in the Eastern region of Thailand with an emphasis on financial services within the value chain participants. Multiple methods are used to collect data in this study. The quantitative data are obtained from the survey, consisting of 369 durian farmers in Chanthaburi province. The qualitative data are collected from focus-group discussions and in-depth interviews. The main results show that Thailand is the largest exporter of fresh durian in the world. Approximately 80 percent of durian production are exported, of which 60 percent to China—the largest export market. Durian farm income has substantially increased over the recent decade mainly due to soaring demand in China. However, Chinese entrepreneurs have expanded their roles to Thai durian supply chain. In effect, Thai traders cannot compete with them in buying durians and other fruits from farmers; therefore, the proportion of Thai traders have declined from 40 percent to 20 percent over the past five years. Thai durian farmers and traders are likely to be adversely affected by the dominance of Chinese traders in lowering prices paid to farmers in order to widen the profit margin. Ascertaining potential new export markets and financial assistance to agricultural cooperatives would be recommended so as to increase distribution channels for farmers.

Keywords: Value chain, Durian, Chanthaburi, Finance, Chinese entrepreneur

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาปัญหาของที่ทำการวิจัย

ทุเรียนเป็นหนึ่งในผลไม้เศรษฐกิจของประเทศที่มีศักยภาพการส่งออกสูง มากกว่าร้อยละ 90 ของการส่งออกมาจากทุเรียนสด ในขณะที่ทุเรียนแช่แข็งและผลิตภัณฑ์แปรรูปอื่นมีส่วนค่อนข้างน้อย ร้อยละ 80 ของการผลิตทุเรียนไทยเป็นการส่งออกไปต่างประเทศ ในขณะที่ร้อยละ 20 เป็นการบริโภคภายในประเทศ มูลค่าการส่งออกผลไม้สดจากประเทศไทยไปยังประเทศต่าง ๆ ปี 2562 อยู่ที่ 90,317 ล้านบาท ทุเรียนสดมีส่วนส่วนมากที่สุดถึงร้อยละ 51 ของมูลค่าการส่งออกรวม (45,486 ล้านบาท) เกือบร้อยละ 60 เป็นการส่งออกไปยังประเทศจีน ตลาดส่งออกอื่นที่สำคัญคือ เวียดนาม ฮองกง ไต้หวัน และสหรัฐอเมริกา (มีส่วนส่วนรวมกันประมาณร้อยละ 40 ของการส่งออก) ตารางที่ 1-1 แสดงสถิติการส่งออกทุเรียนสดของไทยไปยังประเทศนำเข้ารายใหญ่ปี 2560-2562 พบว่า มูลค่าการส่งออกทุเรียนสดไปประเทศจีนเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดดจาก 7,348 ล้านบาทในปี 2560 เพิ่มขึ้นถึง 2.6 เท่าเป็น 26,346 ล้านบาทในปี 2562 การส่งออกทุเรียนสดโดยรวมมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเฉลี่ยเกือบร้อยละ 40 ต่อปี โดยอัตราการขยายตัวในตลาดประเทศจีนเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 45 ต่อปี อย่างไรก็ตาม การส่งออกทุเรียนสดของไทยในตลาดมาเลเซียและไต้หวันมีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะมาเลเซียลดลงถึงร้อยละ 32 ในปี 2562 ในขณะที่ประเทศที่มีการนำเข้าทุเรียนสดไม่มากนักอย่างเกาหลีใต้ ญี่ปุ่น และออสเตรเลีย มีอัตราการขยายตัวค่อนข้างสูงมากกว่าร้อยละ 70 ต่อปีระหว่างปี 2560-2562 ความต้องการทุเรียนไทยของประเทศจีนเพิ่มขึ้นอย่างมากมีสาเหตุสำคัญจากการขยายตัวของเศรษฐกิจของจีนอย่างต่อเนื่องส่งผลให้พฤติกรรมผู้บริโภคอาหารบริโภคอาหารของชาวจีนเปลี่ยนแปลงตามระดับรายได้ที่สูงขึ้น โดยผู้บริโภคจีนมีความชื่นชอบทุเรียนสดจากประเทศไทยเป็นทุนเดิมเพราะมีคุณภาพสูงและรสชาติอร่อย

ภาคตะวันออกเป็นแหล่งผลิตทุเรียนที่สำคัญของประเทศโดยเฉพาะจังหวัดจันทบุรี พื้นที่ปลูกทุเรียนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นโดยลำดับจาก 686,582 ไร่ในปี 2559 เป็น 932,340 ไร่ในปี 2562 จังหวัดจันทบุรีมีพื้นที่ปลูกมากที่สุดประมาณหนึ่งในสี่ของพื้นที่ปลูกทั้งประเทศ ผลผลิตรวมมากถึง 339,292 ตัน คิดเป็นร้อยละ 33 ของผลผลิตรวมทั้งประเทศ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2562) ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อพิจารณาราคาทุเรียนที่เกษตรกรขายได้ ณ ไร่นา พบว่า ช่วงปี 2556-2562 ราคาเฉลี่ยของทุเรียนหมอนทองที่เกษตรกรขายได้เพิ่มขึ้น 1.7 เท่าตัวจากกิโลกรัมละ 35 บาท เป็น 93 บาท ตามความต้องการที่เพิ่มขึ้นของประเทศจีนที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจมากถึงร้อยละ 7 ต่อปี การผลิตทุเรียนเพื่อการส่งออกนำไปสู่การเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญของการจ้างงานและรายได้ภาคเกษตร จังหวัดจันทบุรี เศรษฐกิจระดับภูมิภาคมีการหมุนเวียนมากขึ้น มีการจ้างแรงงานภาคเกษตรมากถึง 164,700 หรือร้อยละ 47 ของการจ้างงานรวมของจังหวัดในปี 2561 และจากสถิติรายได้ครัวเรือนเกษตรกรจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน พ.ศ. 2560 พบว่า เกษตรกรที่เป็น

เจ้าของที่ดินเองมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 56,941 บาท มากกว่าค่าเฉลี่ยของครัวเรือนเกษตรกรทั่วประเทศที่ 21,624 บาท อย่างเห็นได้ชัด (สำนักงานสถิติจังหวัดจันทบุรี, 2562)

ตารางที่ 1-1 มูลค่าและสัดส่วนการส่งออกทุเรียนสดของไทยในตลาดสำคัญ 2560- 2562

ประเทศ	มูลค่า (ล้านบาท)			สัดส่วน (%)		
	2560	2561	2562	2560	2561	2562
จีน	7,348.1	13,327.5	26,345.5	33.3	44.2	57.9
เวียดนาม	9,719.0	9,812.0	11,113.0	44.0	32.5	24.4
ฮ่องกง	4,172.3	6,092.4	7,083.0	18.9	20.2	15.6
ไต้หวัน	496.9	404.6	380.0	2.3	1.3	0.8
สหรัฐอเมริกา	81.7	149.9	192.2	0.4	0.5	0.4
มาเลเซีย	122.8	184.4	125.0	0.6	0.6	0.3
เกาหลีใต้	29.6	64.3	86.1	0.1	0.2	0.2
ญี่ปุ่น	10.9	41.8	49.9	0.1	0.1	0.1
ออสเตรเลีย	10.4	18.5	26.3	0.1	0.1	0.1
แคนาดา	5.3	14.2	22.5	0.0	0.1	0.1
อื่น ๆ	62.9	59.7	23.5	0.3	0.2	0.1
รวมทั้งสิ้น	22,098.4	30,187.0	45,485.5	100	100	100

ที่มา: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์ โดยความร่วมมือจากกรมศุลกากร

แม้ว่าการผลิตและส่งออกทุเรียนของจังหวัดจันทบุรียังมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง แต่ในอนาคตอันใกล้อาจเผชิญกับความท้าทายสำคัญ 4 ประการ (1) การกำหนดมาตรฐานความปลอดภัยอาหาร (Food safety standard) ของประเทศคู่ค้า (2) การกำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตรของประเทศจีนโดยเฉพาะผลไม้สดในฐานะที่เป็นผู้นำเข้ารายใหญ่ (3) การแข่งขันกับประเทศเพื่อนบ้านที่ผลิตและส่งออกผลไม้เขตร้อนเหมือนกับประเทศไทย และ (4) การเข้ามาของทุนต่างชาติในธุรกิจส่งออกผลไม้ไทย นอกจากนี้ การรวมกลุ่มประชาคมอาเซียนและการเปิดเขตการค้าเสรีแบบอาเซียนบวกหนึ่ง (ASEAN+1) กับประเทศคู่ค้าสำคัญ ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น เกาหลี อินเดีย ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ นำไปสู่การลดอุปสรรคทางการค้าสินค้าเกษตรเป็นโอกาสสำคัญที่ประเทศไทยสามารถขยายการส่งออกผลไม้ได้ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันประเทศนำเข้าส่วนใหญ่มีการกำหนดมาตรฐานความปลอดภัยอาหารให้มีคุณภาพตั้งแต่การปลูกจนถึงผู้บริโภคขั้นสุดท้าย (Farm to fork) เช่น การรับรองการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (Good Agricultural Practice: GAP) การกำหนดปริมาณสารพิษตกค้าง (Maximum Residual Level: MRL) และการรับรองการปฏิบัติการผลิตที่ดี (Good Manufacturing Practice: GMP) เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภค กอปรกับผู้บริโภคสมัยใหม่นิยมเลือกบริโภคอาหาร

คุณภาพและมีความปลอดภัยสูง รวมทั้งให้ความสำคัญกับการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ผู้ผลิตและส่งออกผลไม้ไทยต้องปรับตัวให้เท่าทันสถานการณ์

ประเทศจีนเป็นผู้นำเข้าผลไม้ไทยรายใหญ่โดยเฉพาะทุเรียนสด ประเทศจีนเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) ในปี 2544 และในปีเดียวกันรัฐบาลจีนก่อตั้งสำนักงานควบคุมคุณภาพตรวจสอบและกักกันโรค (General Administration of Quality Supervision, Inspection, and Quarantine: AQSIQ) ทำหน้าที่กำหนดนโยบายการค้าด้านสุขอนามัยและตรวจสอบมาตรฐานความปลอดภัยอาหารที่นำเข้ามาจากต่างประเทศและเป็นหน่วยงานทางการจีนที่ประสานงานอย่างใกล้ชิดกับกรมวิชาการเกษตรของประเทศไทยในการกำหนดมาตรฐานผลไม้ส่งออกของไทยให้มีคุณภาพและได้มาตรฐานของทางการจีน อย่างไรก็ตาม เมื่อเดือนมีนาคม 2561 รัฐบาลจีนได้ยุบรวมสำนักงาน AQSIQ ให้ไปอยู่ภายใต้สำนักงานศุลกากรแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน (General Administration of Customs of the People's Republic of China: GACC) เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งผู้ประกอบการส่งออกไทยส่วนใหญ่มีความกังวลว่าการตรวจสอบอาจมีความเข้มงวดมากขึ้นเพราะในช่วงปี 2561 ที่ผ่านมา ทางการจีนตรวจพบศัตรูพืชในทุเรียนสดจากประเทศไทยมากกว่า 1,700 รายการ ปัจจุบันทางการจีนกำหนดให้สวนที่ปลูกต้องผ่านการรับรองมาตรฐาน GAP และโรงคัดบรรจุต้องผ่านมาตรฐาน GMP หากเกษตรกรและโรงคัดบรรจุผลไม้ในประเทศไทยไม่สามารถปฏิบัติตามเงื่อนไขของทางการจีนมีความเสี่ยงจะถูกระงับการนำเข้าซึ่งจะสร้างผลกระทบในวงกว้างต่อผู้เกี่ยวข้องทั้งระบบ ตั้งแต่เกษตรกรรายย่อย สหกรณ์การเกษตร ผู้รับซื้อผลไม้ โรงคัดบรรจุ และธุรกิจส่งออก กรณีของการผลิตทุเรียนน่าจะได้รับผลกระทบอย่างมากเพราะส่วนใหญ่เป็นการผลิตเพื่อส่งออกไปยังประเทศจีน

ประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่มอาเซียนโดยเฉพาะมาเลเซียและเวียดนามมีการผลิตผลไม้เมืองร้อนเพื่อส่งออกไปยังประเทศจีนอาจทำให้ประเทศไทยสูญเสียส่วนแบ่งการค้าในตลาดประเทศจีนโดยเฉพาะทุเรียน ประเทศจีนมีการนำเข้าผลไม้สดจากต่างประเทศมากถึง 7 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ในปี 2561 โดยนำเข้าจากประเทศชิลีและไทยในสัดส่วนใกล้เคียงกันร้อยละ 24 ของการนำเข้าผลไม้ทั้งหมด เมื่อพิจารณาชนิดผลไม้ที่ได้รับความนิยม พบว่า เซอร์รีมีสัดส่วนมากที่สุดร้อยละ 18.7 รองลงมาคือทุเรียน (ร้อยละ 16) ซึ่งส่วนใหญ่มาจากประเทศไทย (Zang, 2019) แม้ว่าทุเรียนไทยได้รับความเชื่อถือเรื่องคุณภาพและความปลอดภัยจากการบริโภค ปัจจุบันทุเรียนมาเลเซียเป็นคู่แข่งรายสำคัญในตลาดจีน นโยบายการเกษตรและอาหารระดับชาติ (National Agrofood Policy, 2011-2020) ของมาเลเซียได้กำหนดให้ทุเรียนเป็นผลไม้พรีเมียมที่รัฐบาลให้ความสำคัญเป็นพิเศษเพราะความต้องการในตลาดโลกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะการบริโภคแบบผลสด และที่สำคัญ การที่กลุ่มสหภาพยุโรปยกเลิกการนำเข้าน้ำมันปาล์มเนื่องจากมีกรดไขมันอิ่มตัวซึ่งก่อให้เกิดโรครวมทั้งมีการรณรงค์การติดฉลาก “No Palm Oil” บนสินค้าอุปโภคและบริโภคหลายรายการ มาเลเซียเป็นหนึ่งในประเทศที่ได้รับผลกระทบอย่างหนักจากมาตรการค้าของสหภาพยุโรปเนื่องจากปาล์มเป็นพืชเศรษฐกิจมีสัดส่วนถึงร้อยละ 43 ของมูลค่าการผลิตภาคเกษตรในปี 2016 (Dardak, 2019) ผลไม้เขตร้อนที่รัฐบาลมาเลเซียต้องการส่งเสริมในการค้าสินค้าเกษตรทดแทนรายได้จากการส่งออกปาล์ม เช่น ทุเรียน กล้วย เงาะ สับปะรด ทุเรียนเป็นผลไม้ที่มีศักยภาพส่งออกมากที่สุด โดยเฉพาะพันธุ์มูซานคิงส์ (Musang King) ที่จัดเป็น

ทุเรียนเกรดพรีเมียมโดยมีราคาส่งออกถึง 20-25 เหรียญสหรัฐฯต่อกิโลกรัม ในขณะที่ราคาส่งออกเฉลี่ยของทุเรียนหมอนทองของไทยอยู่ที่ 4-5 เหรียญสหรัฐฯ (Durainharvests, 2019) สอดคล้องกับสถิติการเพาะปลูกในปี 2017 ของประเทศมาเลเซีย พบว่า ร้อยละ 41 เป็นการปลูกทุเรียน ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อเดือนมิถุนายน 2562 มาเลเซียสามารถส่งออกทุเรียนสดแช่เย็นไปประเทศจีนได้ ก่อนหน้านั้นไทยเป็นประเทศเดียวที่ได้รับอนุญาตจากทางการเงินให้ส่งออกทุเรียนสดทั้งผลได้ ดังนั้น มีความเป็นไปได้ว่าการส่งออกทุเรียนไทยในตลาดประเทศจีนอาจได้รับผลกระทบจากการขยายตัวการส่งออกทุเรียนจากมาเลเซียเพื่อขยายส่วนแบ่งในตลาดประเทศจีนได้

นอกจากนี้ ผลไม้ของเวียดนามได้รับความนิยมในประเทศจีนมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 10 ของมูลค่าการนำเข้าผลไม้ทั้งหมดของจีน อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาปริมาณการนำเข้าพบว่า มีสัดส่วนถึงร้อยละ 25 สะท้อนว่า ผลไม้เวียดนามในตลาดจีนส่วนใหญ่มีคุณภาพระดับปานกลางและเน้นการขายปริมาณที่มาก อย่างไรก็ตาม ประเทศเวียดนามมีความได้เปรียบในการเข้าถึงตลาดประเทศจีนและค่าจ้างแรงงานไม่สูงนักทำให้ผู้ประกอบการประหยัดต้นทุนการผลิตและค่าขนส่งได้มากพอสมควร และที่สำคัญเวียดนามได้รับสิทธิประโยชน์ทางภาษีจากการค้าชายแดนกับจีน กล่าวคือ สินค้าที่มีมูลค่านำเข้าไม่สูงมากได้รับการยกเว้นภาษีนำเข้าและภาษีมูลค่าเพิ่ม แต่หากเป็นการส่งออกตามปกติจากเวียดนามไปจีนจะเสียภาษีมูลค่าเพิ่มเพียงร้อยละ 5 ต่างจากการนำเข้าผลไม้สดจากประเทศไทยแม้ไม่ต้องเสียภาษีนำเข้าตามข้อตกลงการค้าเสรีไทย-จีน แต่ต้องจ่ายภาษีมูลค่าเพิ่มประมาณร้อยละ 20 อาจกล่าวได้ว่า แม้ว่าคุณภาพผลไม้เวียดนามยังเป็นรองประเทศไทย เรื่องการยอมรับจากผู้บริโภค แต่เวียดนามมีความได้เปรียบเรื่องต้นทุนและสิทธิประโยชน์ทางภาษี ปัจจุบันการส่งออกทุเรียนของเวียดนามมีทั้งพันธุ์พื้นเมืองและหมอนทองที่นำพันธุ์จากประเทศไทยไปปลูก ดังนั้น ทุเรียนจากเวียดนามอาจกลายเป็นคู่แข่งสำคัญของไทยในตลาดประเทศจีน

การเข้ามาของทุนต่างชาติในธุรกิจส่งออกผลไม้ไทยสร้างความกังวลให้กับผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ตั้งแต่เกษตรกร ภาคธุรกิจและหน่วยงานระดับนโยบาย ดังปรากฏในการศึกษาของคณะกรรมการพาณิชย์ การอุตสาหกรรม และการแรงงาน สภานิติบัญญัติแห่งชาติ (2559) ประเมินว่า การที่ทุนต่างชาติเข้ามามีบทบาทในตลาดการค้าผลไม้เพื่อการส่งออกโดยเฉพาะการตั้งโรงคัดบรรจุผลไม้ (ล้าง) ในภาคตะวันออก ในการรับซื้อผลไม้หลักได้แก่ ทุเรียน มังคุด และลำไย อาจสร้างผลกระทบต่อเกษตรกรและผู้ประกอบการชาวไทยเนื่องจากมีข้อจำกัดเรื่องเงินทุน และมีความเป็นไปได้ที่ผู้ประกอบการต่างชาติอาจมีอิทธิพลเหนือตลาดในการกำหนดราคาซื้อขายผลผลิตทำให้เกษตรกรในฐานะผู้ผลิตขั้นต้นได้รับส่วนแบ่งที่ไม่เป็นธรรม จากข้อมูลของกรมการค้าภายใน ปีพ.ศ. 2559 พบว่า ผู้ประกอบการคนกลางที่เป็นชาวจีนหรือมีการร่วมทุนกับคนไทยมีทั้งสิ้น 1,094 รายทั่วประเทศ ในจำนวนนี้เป็นล้งทุเรียน 556 ราย (ร้อยละ 51) ส่วนใหญ่กระจุกตัวในภาคตะวันออก (จักรกฤษณ์ แวคคล้ายหงษ์, 2559) ใกล้เคียงกับการศึกษาของศิริดา ศิริเบญจพฤกษ์ (2561) ที่วิเคราะห์ว่าการเข้ามาของผู้ประกอบการจีนอาจเป็นผลดีต่อตลาดส่งออกทุเรียนไทยในระยะสั้นเพราะเกษตรกรสามารถจำหน่ายผลผลิตได้ราคาสูงและลดความเสี่ยงจากความผันผวนของราคาทำให้รายได้เกษตรกรมีความมั่นคง อย่างไรก็ตาม ในระยะยาว ผู้ประกอบการไทยที่มีเงินทุนน้อยกว่าอาจไม่สามารถแข่งขันกับทุนต่างชาติได้ อาจเลิกกิจการไปในที่สุดทำให้ผู้ประกอบการต่างชาติมีอำนาจเหนือตลาด

ยิ่งไปกว่านั้น การผลิตเพื่อส่งออกโดยเน้นที่ประเทศจีนเพียงอย่างเดียวมีความเสี่ยงสูงเพราะหากมีการยกเลิกการนำเข้าหรือต้องเผชิญการแข่งขันอย่างรุนแรงกับทุเรียนสดของประเทศเพื่อนบ้านจะทำให้เกษตรกรได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง การเข้ามาของทุนต่างชาติที่มีเงินทุนมหาศาลส่งผลต่อผู้ผลิตในห่วงโซ่คุณค่าทุกระดับอย่างมาก ในระยะสั้น เกษตรกรจะมีรายได้เพิ่มขึ้นและลดความเสี่ยงจากปัญหาผลผลิตล้นตลาดเนื่องจากล้งมีการประกันการรับซื้อผลผลิตและมีความน่าเชื่อถือทางการเงินเพราะล้งจ่ายเป็นเงินสดหรือโอนเงินให้ภายใน 1-2 วัน การดำเนินธุรกิจของเกษตรกรกับล้งเป็นการแลกเปลี่ยนความเชี่ยวชาญกัน กล่าวคือเกษตรกรมีความรู้การผลิต การคัดเลือกคุณภาพเป็นอย่างดีแต่อาจมีข้อจำกัดทางการเงินและความเสี่ยงจากราคารับซื้อ โดยเฉพาะในอดีตที่ยังไม่มีการเปิดเขตการค้าเสรี การผลิตส่วนใหญ่เป็นการบริโภคในประเทศและมีราคาไม่สูงนักเพราะผลผลิตจะออกสู่ตลาดพร้อมกับผลไม้อื่น ๆ ในช่วงเมษายนถึงมิถุนายน ในขณะที่ล้งชาวจีนมีความรู้ได้เปรียบในการเป็นตัวแทนในการส่งออกทุเรียนไปประเทศจีน อย่างไรก็ตาม ในระยะยาว การเข้ามาของล้งจีนอาจทำให้พ่อค้าคนกลางชาวไทยไม่สามารถแข่งขันเรื่องเงินทุนได้ส่งผลให้โครงสร้างตลาดผลไม้มีการแข่งขันน้อยลงเป็นแบบผู้ซื้อน้อยราย (Oligopsony) ที่ผู้ซื้อมีอำนาจในการควบคุมราคาซึ่งจะส่งผลต่อเกษตรกรรายย่อยที่ไม่สามารถต่อรองราคาได้ทำให้รายได้ลดลง ในระดับมหภาค การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะทำให้การแบ่งปันผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของการส่งออกทุเรียนบิดเบือนไป ส่วนแบ่งของเกษตรกรและพ่อค้าคนกลางไทยจะลดลง ในขณะที่ผู้ประกอบการต่างชาติแสวงหาผลประโยชน์ได้มากขึ้น นอกจากความได้เปรียบเรื่องเงินทุน ผู้ประกอบการคนกลางชาวจีนมีต้นทุนทางธุรกิจต่ำกว่าผู้ประกอบการไทยเนื่องจากไม่ต้องเสียภาษีเงินได้นิติบุคคลเมื่อส่งออกไปยังประเทศจีน

การค้าระหว่างประเทศมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจไทยในการสร้างความมั่งคั่งและการเพิ่มสวัสดิการของสังคม ทุเรียนจัดว่าเป็นสินค้าเกษตรที่หารายได้ให้กับประเทศจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาประเทศไทยมีการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วทำให้อาณาจักรโลกเลื่อนฐานะเป็นประเทศรายได้ปานกลางขั้นสูง (Upper middle income country) ในปี พ.ศ. 2554 การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ประเทศสูญเสียความสามารถในการแข่งขันสินค้าส่งออกที่ใช้แรงงานเข้มข้นและมีมูลค่าเพิ่มต่ำ การสร้างมูลค่า (Value Creation) และการผลิตที่ประหยัดต่อขนาด (Economies of scale) เป็นยุทธศาสตร์สำคัญสำหรับการผลิตในภาคเกษตรในการเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม (Value-based economy) ภายใต้แบบจำลองการพัฒนา “ประเทศไทย 4.0” จำเป็นต้องอาศัยร่วมมือของผู้ผลิตในห่วงโซ่คุณค่าตั้งแต่เกษตรกรรายย่อยที่เป็นผู้ผลิตขั้นต้นไปจนถึงธุรกิจส่งออกขนาดใหญ่ ตลอดจนการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการสินเชื่อ การปรับปรุงเทคโนโลยีเพื่อยกระดับคุณภาพสินค้าให้มีมาตรฐานสากลโดยเฉพาะการผลิตทุเรียนเนื่องจากมีการพืงพืงตลาดส่งออกอย่างมาก

การเข้าถึงแหล่งเงินทุนเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มภาคเกษตร สินเชื่อและผลิตภัณฑ์ทางการเงินเป็นการลดต้นทุนทางการเงินของเกษตรกรผ่านการกระจายความเสี่ยงอย่างเหมาะสม ความสามารถในการลงทุนในเทคโนโลยีที่ทันสมัยเพิ่มมากขึ้นเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร โดยทั่วไป เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่เผชิญกับข้อจำกัดทางการเงิน (Financial constraint) ในการเข้าถึงสินเชื่อในระบบเนื่องจากขาดทรัพย์สินที่จะค้ำประกันการกู้ยืมจากสถาบันการเงินทำให้การลงทุนเพื่อปรับปรุงการผลิตให้ทันสมัยทำได้

จำกัด (World Bank, 2008; Multilateral Investment Fund , 2014) ในรายงาน World Development Report: Agriculture for Development ปี 2008 ของธนาคารโลกได้คาดการณ์ว่า ห่วงโซ่คุณค่าการผลิต ภาวะเป็ยบภายใต้ระบบโลกาภิวัตน์ และความสามารถในการแข่งขันเป็นเงื่อนไขสำคัญของการอยู่รอดของ การผลิตภาคเกษตร และในการประชุมในปี 2006 ขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization: FAO) ได้นำเสนอแนวทางการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าของสินค้า เกษตร (Agricultural value chain finance) มีการรวบรวมกรณีศึกษาของประเทศต่าง ๆ ในการช่วยเหลือ ทางการเงินระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกชั้นของห่วงโซ่การผลิต เป็นต้นว่า ผู้จัดหาวัตถุดิบอาจให้สินเชื่อแก่ เกษตรกรรายย่อยในการซื้อปัจจัยการผลิตที่จำเป็นและต้องชำระคืนเมื่อจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรได้แล้ว หรือการที่คนกลางรับซื้อผลผลิตทำสัญญาซื้อผลผลิตจากเกษตรกร สัญญานั้นสามารถนำไปค้ำประกันเงินกู้กับ สถาบันการเงินได้ กระบวนการเหล่านี้สามารถช่วยเกษตรกรรายย่อยให้เข้าถึงสินเชื่อการเกษตรได้มากขึ้นและ เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น (Quiros ,2007) ในขณะเดียวกันธุรกิจส่งออกมีกำไร เพิ่มขึ้นและรักษาความสามารถการแข่งขันในตลาดต่างประเทศได้ ในระดับมหภาคจะส่งผลต่อการส่งออก และสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจแบบมีส่วนร่วม (Inclusive growth)

ดังนั้น การศึกษามูลค่าทางเศรษฐกิจตลอดห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียนในภาคตะวันออกเป็นสิ่งสำคัญ ผลการศึกษาที่ได้สามารถนำไปใช้พัฒนาและออกแบบผลิตภัณฑ์ทางการเงินและสินเชื่อให้มีความหลากหลาย ในการลดต้นทุนและความเสี่ยงให้กับเกษตรกรและผู้ประกอบการไทย รวมทั้งการสนับสนุนจากสถาบันการเงิน ของรัฐอย่างธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) เพื่อให้ภาคเกษตรมีศักยภาพในการพึ่งพาตนเองได้ ความแตกต่างสำคัญระหว่างการวิเคราะห์ AVCF กับการวิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่าทั่วไป คือ การศึกษาวิจัยนี้ให้ ความสำคัญทั้งความสัมพันธ์ทางการผลิตตั้งแต่ผู้ผลิตต้นน้ำถึงปลายน้ำและการวิเคราะห์การหมุนเวียนของ เงินทุนระหว่างผู้ผลิตในแต่ละขั้นตอน ภายใต้บริบทเศรษฐกิจแบบแบ่งปัน (Sharing economy) และความ ตื่นตัวของผู้บริโภคและรัฐบาลเกี่ยวกับความปลอดภัยอาหารจะเป็นตัวขับเคลื่อนให้การผลิตสินค้าเกษตรทั้ง ระบบให้มีมาตรฐานสูงขึ้น ผู้ส่งออกมีความต้องการสินค้าเกษตรจำนวนมากที่ได้มาตรฐานอาจให้ความ ช่วยเหลือทางการเงินและเทคนิคกับเกษตรกรและโรงงานคัดบรรจุเพื่อสร้างหลักประกันว่าผลผลิตที่ได้จะมี ปริมาณเพียงพอกับความต้องการของตลาดและเป็นตามมาตรฐานความปลอดภัยอาหารของประเทศนำเข้า การศึกษาวิจัยนี้จะเริ่มจากการวิเคราะห์ความสามารถในการผลิต ความต้องการบริโภคในประเทศ แนวโน้ม การผลิตและการค้าทุเรียน การประเมินต้นทุนและการมีส่วนร่วมของผู้ผลิตทุกขั้นตอนในห่วงโซ่คุณค่า รวมทั้ง นำเสนอแนวทางการพัฒนาระบบสินเชื่อและบริการทางการเงินที่จำเป็นในห่วงโซ่การผลิตภายใต้บริบทการเข้า มาของผู้ประกอบการต่างชาติในตลาดส่งออกทุเรียนไทย

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์การจัดการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียนภาคตะวันออกและผลกระทบต่อ ผู้ผลิตแต่ละระดับในห่วงโซ่คุณค่า

2. เพื่อวิเคราะห์การแบ่งปันผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจและบทบาทของผู้ประกอบการต่างชาติในธุรกิจการส่งออกทุเรียน
3. เพื่อเสนอแนวทางการจัดหาเงินทุนภายในห่วงโซ่การผลิตที่เหมาะสมสำหรับการผลิตและการส่งออกทุเรียน

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่ การผลิตทุเรียนในจังหวัดจันทบุรีมีความน่าสนใจเนื่องจากเป็นแหล่งผลิตที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ และมีการกระจุกตัวของผู้ประกอบการจีนค่อนข้างมาก ประมาณ 3 ใน 4 ของพื้นที่การเกษตรเป็นการปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้น ส่วนใหญ่เป็นทุเรียน และผลไม้เศรษฐกิจอื่น เช่น มังคุด เงาะ ลำไย เป็นต้น และที่สำคัญเกษตรกรจันทบุรีมีรายได้สูงเมื่อเปรียบเทียบกับเกษตรกรของจังหวัดอื่น โดยเฉพาะตั้งแต่ปี 2556 เป็นต้นมา การค้าทุเรียนกับประเทศจีนมีการเติบโตอย่างก้าวกระโดด ข้อมูลปี 2556 พบว่าครัวเรือนเกษตรกรมีรายได้เฉลี่ย 30,088 บาทต่อเดือนและเพิ่มเป็น 57,039 บาทต่อเดือนในปี 2560 เพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัวในระยะเวลาเพียง 4 ปี ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดจันทบุรีกำหนดให้ทุเรียนเป็นผลิตภัณฑ์เศรษฐกิจที่สำคัญและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพยายามยกระดับคุณภาพให้ได้มาตรฐานสากลและขยายตลาดต่างประเทศ นอกจากนี้ พื้นที่จันทบุรียังมีหน่วยงานสนับสนุนของภาครัฐที่มีองค์ความรู้ด้านการวิจัยและพัฒนา อาทิ ศูนย์วิจัยพืชสวนจันทบุรี มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตจันทบุรี และสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 6 (สวพ.6) ซึ่งรับผิดชอบปฏิบัติงานของกรมวิชาการเกษตรในพื้นที่ภาคตะวันออก รวมทั้งเครือข่ายประชาสังคมที่เข้มแข็ง อาทิ สหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร และเครือข่ายโรงคัดบรรจุผลไม้ สมาคมผู้ประกอบการส่งออกผลไม้ไทย ที่สามารถสนับสนุนให้การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ดำเนินไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

ขอบเขตช่วงเวลา ช่วงเวลาที่ทำการศึกษาโดยการรวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเริ่มตั้งแต่ปี 2554-2562 เนื่องจากข้อตกลงการค้าเสรีอาเซียน-จีน (ASEAN- China Free Trade Area: ACFTA) ที่เริ่มบังคับใช้เมื่อปี 2553 ส่งผลให้ประเทศจีนเป็นประเทศคู่ค้าหมายเลขหนึ่งกับกลุ่มประเทศในอาเซียน การค้าหมวดผักผลไม้ไม่มีการจัดเก็บภาษีนำเข้าทำให้มูลค่าการค้าขยายตัวสูงอย่างต่อเนื่อง สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียนเพื่อการส่งออกเป็นการรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ปี 2561-2562 เพื่อฉายภาพสถานการณ์การผลิตและการค้าทุเรียนไทย ความสัมพันธ์ทางการผลิตและการสนับสนุนเงินทุนภายในห่วงโซ่อุปทาน

ขอบเขตการวิเคราะห์ ผู้วิจัยศึกษาการสร้างมูลค่าและการแบ่งปันผลประโยชน์ของผู้เกี่ยวข้องทุกระดับ ตั้งแต่ เกษตรกรชาวสวนทุเรียน สหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร ผู้รวบรวมผลผลิต โรงคัดบรรจุผลไม้ทั้งของผู้ประกอบการไทยและต่างชาติ ผู้ส่งออก โดยให้ความสำคัญทั้งความสัมพันธ์เชิงหน้าที่และการสนับสนุนทางการเงินในห่วงโซ่คุณค่าทุเรียน

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

(1) ทราบความสัมพันธ์ทางการผลิตและการสร้างมูลค่าเพิ่มทุเรียนในห่วงโซ่คุณค่าตั้งแต่การผลิต การรับซื้อ การกระจายผลผลิต และการส่งออกจนถึงผู้บริโภคขั้นสุดท้ายทั้งในและต่างประเทศ

(2) ทราบถึงบทบาทของผู้ประกอบการต่างชาติในห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียนเพื่อการส่งออกของจังหวัดจันทบุรี รูปแบบการดำเนินธุรกิจและการแบ่งปันผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจเพื่อเป็นประโยชน์ต่อภาครัฐ ในการกำหนดแก้ไขกฎระเบียบและการเจรจาการค้าระหว่างประเทศสินค้าเกษตร

(3) เป็นข้อมูลเชิงวิชาการสำหรับสถาบันการเงินในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่สนับสนุนเงินทุนให้กับเกษตรกรและผู้ประกอบการเพื่อเพิ่มความสามารถการลงทุนและการบริหารความเสี่ยงอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะสถาบันการเงินของรัฐอย่างธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) และธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย (EXIM Bank)

(4) เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายภาคเกษตรให้สามารถพึ่งพาตนเองและเข้าถึงตลาดส่งออกต่างประเทศ เกษตรกรมีความมั่นคงในอาชีพและมีการใช้เทคโนโลยีทันสมัยเป็นการสร้างความเจริญให้กับเศรษฐกิจภูมิภาคและระดับประเทศ

1.5 องค์ประกอบของรายงานวิจัย

รายงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าของการผลิตทุเรียนในภาคตะวันออก” แบ่งเป็น 5 บท โดยมีรายละเอียด ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ เป็นการอธิบายที่มาและความสำคัญของเรื่องที่ทำวิจัย การฉายภาพสถานการณ์การผลิตและการค้าทุเรียนไทยภายใต้บริบทการเข้ามาของผู้ประกอบการต่างชาติในธุรกิจส่งออกผลไม้ไทย

บทที่ 2 กรอบทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เริ่มจากการอธิบายหลักการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าสินค้าเกษตรขององค์กรอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) แบบจำลองทางธุรกิจภายใต้ห่วงโซ่คุณค่าสินค้าเกษตร การสนับสนุนทางการเงินจากภายในและภายนอกห่วงโซ่ รวมทั้งการตรวจสอบเอกสารและงานวิจัยเชิงประจักษ์โดยเน้นการค้ากับประเทศจีนเพราะเป็นตลาดส่งออกที่สำคัญ

บทที่ 3 วิธีการศึกษา การศึกษานี้ประยุกต์ใช้ทั้งวิธีวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

บทที่ 4 ผลการศึกษา เริ่มจากความสำคัญของการผลิตทุเรียนต่อการหมุนเวียนเศรษฐกิจจังหวัดจันทบุรี สถิติรายได้ รายจ่าย และผลตอบแทนจากการปลูกทุเรียน การวิเคราะห์ความสัมพันธ์การผลิตและการพึ่งพาทางการเงินจากภายในและภายนอกห่วงโซ่ การวิเคราะห์สถานการณ์และแนวโน้มการผลิตและการค้าระหว่างประเทศ

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ ที่ได้จากการสังเคราะห์ผลการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพห่วงโซ่การผลิตทุเรียน การขยายตลาดและการเพิ่มศักยภาพแข่งขันในการค้าระหว่างประเทศ เป้าหมายสำคัญคือช่วยให้เกษตรกรและผู้ประกอบการไทยมีรายได้สูง มีความมั่นคงในการประกอบอาชีพและไม่เสียเปรียบทางการค้า

บทที่ 2

กรอบทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การนำเสนอในบทนี้แบ่งเป็น 4 ส่วน ส่วนแรก เป็นการนำเสนอกรอบการวิเคราะห์แนวทางการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าสินค้าเกษตร ส่วนที่สอง นำเสนอแบบจำลองธุรกิจที่เกิดจากการขับเคลื่อนของผู้ผลิตในห่วงโซ่คุณค่า ส่วนที่สาม การรวบรวมรูปแบบสินเชื่อและการให้บริการการเงินสำคัญของการผลิตภาคเกษตร โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตแต่ละชั้นในห่วงโซ่ ส่วนสุดท้าย ทบทวนงานวิจัยและสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่ทำวิจัยโดยเน้นบทบาทการเข้ามาของธุรกิจเงินในวงจรการค้าทุเรียนไทยเพื่อส่งออก

2.1 กรอบทฤษฎีการจัดการเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าของสินค้าเกษตร (Agricultural Value Chain

Finance: AVCF)

การศึกษาวินิจฉัยครั้งนี้ประยุกต์กรอบการวิเคราะห์การจัดการเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าการผลิตสินค้าเกษตร (AVCF) ตามที่ปรากฏในการศึกษาของ Miller and Jones (2010) Miller (2012) และ African Development Bank (2013) กับการผลิตทุเรียนเพื่อการส่งออกของจังหวัดจันทบุรีซึ่งสร้างรายได้ให้กับประเทศจำนวนมาก เนื้อหาส่วนนี้เริ่มจากการกำหนดความหมายของคำสำคัญของงานวิจัย ได้แก่ ห่วงโซ่คุณค่า (Value chain) ห่วงโซ่คุณค่าของสินค้าเกษตร (Agricultural value chain) และการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าการผลิตสินค้าเกษตร (Agricultural value chain finance: AVCF)

ห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) หมายถึง กลุ่มของหน่วยเศรษฐกิจ (Economic agent) ที่มีความสัมพันธ์กันตามหน้าที่ในกิจกรรมการผลิตแบบแนวตั้ง (Vertical production) ตั้งแต่การผลิตขั้นต้นจนถึงการเป็นสินค้าขั้นสุดท้ายสำหรับการบริโภค ในขณะที่**ห่วงโซ่คุณค่าของสินค้าเกษตร (Agricultural value chain)** เป็นการประยุกต์ใช้กับการผลิตสินค้าเกษตรโดยเฉพาะ หน่วยเศรษฐกิจที่พิจารณาประกอบด้วย ผู้จัดหาวัตถุดิบ เกษตรกรรายย่อย กลุ่มเกษตรกร พ่อค้าคนกลางรับซื้อผลผลิต ธุรกิจคัดแยก ธุรกิจแปรรูป ผู้ส่งออก และกิจการค้าปลีก แต่ละหน่วยต่างมีส่วนสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าเกษตร หน่วยเศรษฐกิจมีความเชื่อมโยงและส่งผลกระทบต่อกันแต่ละชั้นตอนมีความเสี่ยงที่แตกต่างกัน ดังนั้น การวิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่าของสินค้าเกษตรทั้งระบบจึงมีความสำคัญครอบคลุมกิจกรรมการผลิต การบริหารจัดการความเสี่ยงรวมทั้งการแลกเปลี่ยนข้อมูล (Information flow) ระหว่างผู้ผลิต อาจกล่าวได้ว่า ห่วงโซ่คุณค่าเริ่มจากการเพาะปลูกที่แปลงเกษตรจนถึงมือผู้บริโภค (Farm-to-Fork) เป้าหมายหลักของการวิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่าคือการเพิ่มประสิทธิภาพลดการสูญเสียของทรัพยากรการผลิต การเพิ่มคุณภาพและความยั่งยืนการผลิตเพื่อรักษาความสามารถการแข่งขันในการค้าระหว่างประเทศ

การจัดการเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าการผลิตสินค้าเกษตร (Agricultural Value Chain Finance: AVCF) เป็นรูปแบบที่พัฒนาต่อเนื่องจากการวิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่าสินค้าเกษตรโดยขยายการวิเคราะห์ให้

ครอบคลุมการหมุนเวียนของเงินทุนและการช่วยเหลือทางเทคนิคระหว่างผู้ผลิตเพื่อลดต้นทุนทางการเงินให้กับผู้ผลิตทุกระดับ โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยในฐานะที่เป็นผู้ผลิตขั้นต้นและส่วนใหญ่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงสินเชื่อในระบบจากสถาบันการเงิน การวิเคราะห์ยังรวมถึงการสร้างหลักประกันเกี่ยวกับราคาและปริมาณการรับซื้อ การกระจายความเสี่ยงโดยการขยายตลาดใหม่อย่างต่อเนื่อง จากประสบการณ์การผลิตสินค้าเกษตรในต่างประเทศ การวิเคราะห์ AVCF สามารถเพิ่มประสิทธิภาพและลดภาระทางการเงินของผู้ผลิตทุกระดับผ่านช่องทางสำคัญ ดังนี้ (Miller, 2012)

- สามารถระบุความต้องการทางการเงินของผู้ผลิตแต่ละชั้นเพื่อเสริมความแข็งแกร่งให้กับการผลิตสินค้าเกษตรทั้งระบบ
- ออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือการให้บริการทางการเงินที่เหมาะสมให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง
- ลดต้นทุนทางการเงินเพราะการชำระหนี้จะถูกหักออกจากรายรับเมื่อผู้ผลิตสามารถขายผลผลิตหรือมีรายรับจากการให้บริการเข้ามา
- ใช้ประโยชน์จากการวิเคราะห์ห่วงโซ่การผลิตเพื่อวางแผนบริหารจัดการความเสี่ยงต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น

ห่วงโซ่คุณค่าสามารถจำแนกเป็น 5 กิจกรรมหลัก คือ (1) การจัดหาปัจจัยการผลิต (2) การผลิต (3) การแปรรูป (4) การกระจายสินค้า และ (5) การบริโภค การวิเคราะห์ AVCF จะครอบคลุมการหมุนเวียนทางกายภาพ (*Physical flow*) อันเกิดจากการสร้างมูลค่าเพิ่มในแต่ละขั้นตอน รวมทั้งการหมุนเวียนของเงินทุน (*Financial Flow*) และการแลกเปลี่ยนข้อมูล (*Information Flow*) ระหว่างผู้ผลิตในห่วงโซ่คุณค่า ดังนั้นหากผู้ผลิตขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งประสบปัญหาการเข้าถึงแหล่งเงินทุนย่อมส่งผลกระทบต่อเนื่องไปยังการผลิตในขั้นตอนอื่นและทำให้ห่วงโซ่การผลิตทั้งระบบได้รับผลกระทบตาม ตารางที่ 2-1 สรุปผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการขาดแคลนเงินทุนภายในห่วงโซ่การผลิตสินค้าเกษตร หากเกษตรกรในฐานะผู้ผลิตขั้นต้นขาดสภาพคล่องทางการเงินทำให้ปริมาณการเพาะปลูกต่ำกว่าที่ควรจะเป็น ยิ่งไปกว่านั้น เกษตรกรมีแนวโน้มจะเลือกทำการผลิตพืชผลที่มีความเสี่ยงต่ำและผลผลิตต่ำ (*Low risk-low yield production patterns*) ทำให้สูญเสียโอกาสในการเพิ่มรายได้จากการทำการเกษตร ในขณะที่ผู้จัดหาปัจจัยการผลิตอย่างปุ๋ยและยาฆ่าศัตรูพืชได้รับผลกระทบตามจากขายปัจจัยการผลิตได้น้อยลง ปริมาณการผลิตทั้งระบบลดลงทำให้ผู้รวบรวมและโรงงานแปรรูปมีต้นทุนที่สูงขึ้นเนื่องจากไม่เกิดการประหยัดต่อขนาด (*Economies of Scale*) ในทำนองเดียวกัน หากผู้รวบรวมหรือโรงงานแปรรูปขาดสภาพคล่องทางการเงินก็จะส่งผลกระทบย้อนกลับไปยังเกษตรกรและผู้จัดหาปัจจัยการผลิตเช่นเดียวกัน และที่สำคัญ หากเป็นสินค้าเกษตรส่งออกอาจทำให้ความสามารถการแข่งขันระหว่างประเทศลดลงและสูญเสียส่วนแบ่งทางการค้าได้ ในปัจจุบัน การค้าสินค้าเกษตรระหว่างประเทศเป็นตลาดของผู้บริโภค ปัจจัยสำคัญที่ผู้บริโภคใช้ในการเลือกซื้อสินค้าเกษตรนำเข้าคือ ราคาและคุณภาพสินค้า มาตรฐานความปลอดภัยอาหาร (*Food safety standard*) การสร้างระบบตรวจสอบย้อนกลับและติดตาม

พืชผล (Traceability requirement) รวมทั้งสินค้าที่มีขั้นตอนการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ผู้ผลิตทุกระดับในห่วงโซ่อุปทานจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ความสัมพันธ์การผลิตทั้งระบบ

ตารางที่ 2-1 ผลกระทบจากการขาดสภาพคล่องทางการเงินในห่วงโซ่คุณค่าสินค้าเกษตร

การขาดสภาพคล่องทางการเงิน	ผลกระทบต่อ		
	ผู้จัดหาปัจจัยการผลิต	เกษตรกร (ผู้ผลิตขั้นต้น)	ผู้รวบรวม/โรงงานแปรรูป
ผู้จัดหาปัจจัยการผลิต	<ul style="list-style-type: none"> - จำเป็นต้องขายปัจจัยการผลิตราคาแพงขึ้น - ไม่สามารถสต็อกสินค้าได้มากนัก 	<ul style="list-style-type: none"> - ซื้อปัจจัยการผลิตราคาแพง - ซื้อปริมาณน้อยลงส่งผลให้ผลผลิตที่ได้มีคุณภาพลดลง 	<ul style="list-style-type: none"> - ต้นทุนการรับซื้อผลผลิตเพิ่มขึ้น - ไม่เกิดการประหยัดต่อขนาด
เกษตรกร	<ul style="list-style-type: none"> - ขายปัจจัยการผลิตได้น้อยลง 	<ul style="list-style-type: none"> - ปริมาณการผลิตต่ำกว่าที่ควรจะเป็นทำให้สูญเสียโอกาสในการเพิ่มรายได้ครัวเรือน - มีแรงจูงใจในการเลือกเทคโนโลยีแบบความเสี่ยงและผลผลิตต่ำ (Low risk, low yield) - ขาดอำนาจต่อรองราคาในการขายผลผลิต 	<ul style="list-style-type: none"> - ปริมาณการผลิตค่อนข้างน้อยทำให้มีต้นทุนสูงเพราะไม่เกิดการประหยัดต่อขนาด - สินค้าที่ได้มาตรฐานการส่งออกน้อยลงเพราะผลผลิตจากเกษตรกรมีน้อย
ผู้รวบรวม/โรงงานแปรรูป	<ul style="list-style-type: none"> - ขายปัจจัยการผลิตได้น้อยลงเนื่องจากเกษตรกรขาดแรงจูงใจในการลงทุน 	<ul style="list-style-type: none"> - ขายสินค้าเกษตรได้น้อยลง - มีต้นทุนในการเก็บรักษาเนื่องจากผู้รวบรวมรับซื้อได้จำกัด 	<ul style="list-style-type: none"> - ผลิตสินค้าไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด - การบริหารสต็อกสินค้าไม่มีประสิทธิภาพ

ที่มา: ปรับจาก African Development Bank (2013)

2.2 แบบจำลอง AVCF

แบบจำลองธุรกิจภายใต้กรอบการวิเคราะห์ AVCF อาจจำแนกตามแรงขับเคลื่อนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในห่วงโซ่คุณค่าได้ 4 รูปแบบ

- (1) แบบจำลองแรงขับเคลื่อนจากผู้ผลิต (Producer- driven model)
- (2) แบบจำลองแรงขับเคลื่อนจากผู้ซื้อ (Buyer- driven model)
- (3) แบบจำลองแรงขับเคลื่อนจากผู้สนับสนุน (Facilitator-driven model)
- (4) แบบจำลองบูรณาการ (Integrated model)

2.2.1 แบบจำลองแรงขับเคลื่อนจากผู้ผลิต (Producer- driven model) เกิดจากการขับเคลื่อนของเกษตรกรในฐานะผู้ผลิตขั้นต้น อาจเป็นการรวมกลุ่มของเกษตรกรรายย่อยจำนวนมากหรือเฉพาะเกษตรกรรายใหญ่ร่วมกันจัดตั้งสมาคมของผู้ผลิตในรูปแบบสหกรณ์การเกษตรหรือบริษัท เพื่อกำหนดราคาซื้อขายและปริมาณการผลิตรวมให้สมาชิกในกลุ่มได้รับกำไรมากที่สุด ผู้ผลิตมีการช่วยเหลือกันเกี่ยวกับวิธีการผลิต การตลาดและการสนับสนุนทางการเงิน อาจกล่าวได้ว่า เป็นแบบจำลองที่ขับเคลื่อนจากล่างขึ้นบนในห่วงโซ่คุณค่า ตัวอย่างเช่น การรวมกลุ่มของผู้ผลิตโกโก้ในประเทศเปรูโดยการจัดตั้งสถาบันรับฝากเงินและให้สินเชื่อ (Savings and loan association) *Credinka* ให้ทำสัญญาซื้อขายผลผลิตจากเกษตรกรแลกเปลี่ยนกับการช่วยเหลือทางเทคนิค การเข้าถึงตลาด และการจัดหาปัจจัยการผลิต (Miller and Jones, 2010) อีกตัวอย่างคือ การจัดตั้งบริษัทของเกษตรกรที่ผลิตสินค้าออร์แกนิกในประเทศอินเดียโดยกำหนดให้เกษตรกรที่ปลูกเมล็ดมะม่วงหิมพานต์ กาแฟ โกโก้ มะพร้าวและพริกไทยดำ ที่ได้รับใบรับรองการผลิตสินค้าออร์แกนิกเข้าเป็นสมาชิกผ่านการซื้อหุ้นบริษัทและได้รับสิทธิการขายผลผลิตให้กับบริษัทตามจำนวนหุ้นที่มี บริษัททำการตลาดโดยใช้ตราสินค้าที่แสดงถึงภาพลักษณ์การดำเนินธุรกิจตามหลักการค้าอย่างเป็นธรรม (Fair trade) เช่น *“Wealthy Farmer” “Healthy and Wealthy Nation”* เป็นต้น โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างรายได้มั่นคงให้กับเกษตรกร นอกจากนี้ บริษัทยังมีโครงการสร้างความร่วมมือกับกองทุนสิ่งแวดล้อมของกลุ่มเกษตรกรในต่างประเทศ (African Development Bank, 2013) อย่างไรก็ตาม การรวมกลุ่มของผู้ผลิตมักเผชิญข้อจำกัดเรื่องการเข้าถึงพฤติกรรมของผู้บริโภคทำให้สินค้าที่ได้อาจไม่ตรงกับความต้องการผู้บริโภค นอกจากนี้ การดำเนินการโดยเครือข่ายผู้ผลิตต้องใช้เงินทุนหมุนเวียนจำนวนมาก ดังนั้น สมาคมของผู้ผลิตอาจขาดเงินทุนในการสนับสนุนการผลิตและการควบคุมคุณภาพทำให้ขายผลผลิตไม่ได้ราคา

2.2.2 แบบจำลองแรงขับเคลื่อนจากผู้ซื้อ (Buyer- driven model) เป็นแบบจำลองที่สามารถอธิบายการผลิตสินค้าเกษตรส่วนใหญ่ ความต้องการของผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศเป็นแรงผลักดันให้ผู้ผลิตทุกขั้นตอนมีความตื่นตัวในการเพิ่มประสิทธิภาพและการควบคุมคุณภาพการผลิต รวมถึงการเลือกใช้วิธีการผลิตที่ต้องเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและที่สำคัญต้องมีราคาที่เหมาะสม ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดของโมเดลธุรกิจลักษณะนี้คือ *เกษตรพันธสัญญา (Contract Farming)* ที่เป็นข้อตกลงจัดทำขึ้นระหว่างเกษตรกรกับบริษัทเอกชนว่าจะรับซื้อผลผลิตจากการเกษตรตามราคาที่ตกลงกันไว้ล่วงหน้า จุดเริ่มต้นมาธุรกิจ

การเกษตรต้องการส่งมอบสินค้าที่มีคุณภาพและเพียงพอต่อความต้องการของผู้บริโภค อย่างไรก็ตาม เกษตรกรมีแรงจูงใจในการทำผิดสัญญาโดยการแอบขายผลผลิตบางส่วนเองในช่วงเวลาที่ราคาสินค้านั้นเพิ่มขึ้นมาก นอกจากนี้ เกษตรกรยังมีความเสี่ยงจากการพึ่งพิงผู้ซื้อเพียงรายเดียวทำให้ขาดอำนาจการต่อรองซึ่งอาจเป็นผลเสียในระยะยาว ในทางปฏิบัติ การทำเกษตรพันธสัญญาไม่ได้จำกัดเฉพาะเกษตรกรกับบริษัทเอกชนรายใหญ่เท่านั้น และอาจเป็นการทำสัญญาที่เป็นลายลักษณ์อักษรหรือการตกลงอย่างไม่เป็นทางการระหว่างผู้ผลิตในห่วงโซ่คุณค่า เป็นต้นว่า ผู้รวบรวมอาจจ่ายเงินมัดจำหรือทำสัญญาสั่งซื้อกับเกษตรกรเพื่อเป็นหลักประกันว่ามีผลผลิตเพียงพอต่อการจำหน่ายหรือส่งออกภายในระยะเวลาที่กำหนด ข้อตกลงที่เกิดขึ้นมีส่วนช่วยให้เกษตรกรเข้าถึงสินเชื่อจากสถาบันการเงินได้ง่ายขึ้นจากเดิมที่ต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกันหรือมีที่ดินทำการเกษตรเป็นของตนเอง ตัวอย่างเช่น Hortifruti ในประเทศคอสตาริกา เป็นสถาบันรับซื้อสินค้าเกษตรรายใหญ่จากเกษตรกรก่อนจะขายผลผลิตครั้งละมาก ๆ ให้กับซูเปอร์มาร์เก็ต สถาบันการเงินให้สินเชื่อกับเกษตรกรสูงสุดถึงร้อยละ 60 ของต้นทุนการผลิตโดยไม่ต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน เพียงแค่มีสัญญาการรับซื้อผลผลิตจาก Hortifruti โดยมีเงื่อนไขเพิ่มเติมว่าเกษตรกรต้องซื้อประกันความเสียหายจากการเพาะปลูก นอกจากนี้ ผู้รวบรวมผลผลิตและโรงงานแปรรูปที่ทำธุรกิจกับ Hortifruti ยังสามารถกู้ยืมจากสถาบันการเงินได้มากขึ้นเพื่อใช้เป็นทุนหมุนเวียนและขยายกิจการ

2.2.3 แบบจำลองแรงผลักดันจากผู้สนับสนุน (Facilitator-driven model) หน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาที่ไม่แสวงหากำไร (Non-profit organization) ในหลายประเทศมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนธุรกิจการค้าสินค้าเกษตร โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนามีบริษัทส่งออกเอกชนรายใหญ่ที่มีศักยภาพแข่งขันกับต่างประเทศได้ในขณะที่ผลผลิตส่วนใหญ่มาจากเกษตรกรรายย่อย โดยทั่วไป บริษัทส่งออกขนาดใหญ่มีแนวโน้มจะรับซื้อผลผลิตจากผู้รวบรวม (Collector) แทนที่จะติดต่อเกษตรกรรายย่อยโดยตรงเพราะสามารถลดต้นทุนดำเนินการ (Transaction cost) ได้มากกว่า ราคาซื้อที่เกษตรกรได้รับจึงค่อนข้างต่ำ ดังนั้นหน่วยงานภาครัฐจึงเข้ามามีบทบาทเป็นตัวกลางในการช่วยเหลือเกษตรกรรายย่อยให้เข้าไปมีส่วนร่วมในห่วงโซ่การผลิตมากขึ้นโดยการช่วยเหลือทางเทคนิคและการสนับสนุนการรวมกลุ่มของเกษตรกร กรณีศึกษาที่น่าสนใจในต่างประเทศคือ ธุรกิจการส่งออกอาร์ติโชค (Artichoke) ของประเทศเปรูโดยมีประเทศสหรัฐอเมริกาสหภาพยุโรปเป็นตลาดส่งออกหลัก ตัวแทนส่งออกมักจะติดต่อซื้อผลผลิตจากโรงงานแปรรูปขนาดใหญ่ ในทำนองเดียวกัน โรงงานเมื่อทราบราคารับซื้อก็จะมารวบรวมผลผลิตจากเกษตรกรรายใหญ่อีกทอดหนึ่งเพื่อความสะดวก หากยังไม่ได้ตามจำนวนคำสั่งซื้อถึงจะซื้อผลผลิตจากเกษตรกรรายย่อยเพิ่มเติม ทำให้เกษตรกรรายย่อยสูญเสียโอกาสในการเพิ่มรายได้ภาคเกษตรเนื่องจากไม่สามารถเข้าถึงตลาดต่างประเทศได้ ดังนั้น หน่วยงานเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศสหรัฐอเมริกา (United States Agency for International Development: USAID) ได้ให้เงินสนับสนุนการทำงานร่วมกันระหว่างโรงงานแปรรูปกับเกษตรกรรายย่อย ผ่านการจัดหาต้นกล้า (Seedlings) ความช่วยเหลือเทคนิคการผลิต และการทำสัญญาสั่งซื้อผลผลิตจากเกษตรกรในราคาที่กำหนดไว้ล่วงหน้า เกษตรกรยังไม่ต้องจ่ายค่าต้นกล้าจนกว่าจะถึงฤดูการเก็บผลผลิต ทั้งนี้ เพื่อเป็นการลดความเสี่ยงการผลิต นอกจากนี้ การรวมกลุ่มเกษตรกรรายย่อยช่วยให้สามารถซื้อปัจจัยการผลิตอย่างปุ๋ย

และสารเคมีได้ในราคาส่วนลดเหมือนกับเกษตรกรรายใหญ่ทำให้ต้นทุนการผลิตลดลง และที่สำคัญ สถาบันการเงินอย่างเครดิตยูเนียนเริ่มให้สินเชื่อกับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการมากขึ้นจากเดิมที่โรงงานแปรรูปต้องเป็นแหล่งเงินทุนให้กับเกษตรกร ดังนั้น โรงงานแปรรูปจึงมีสภาพคล่องมากขึ้นและสามารถนำเงินที่ได้รับจาก USAID ไปใช้เพื่อขยายโรงงานและปรับปรุงเทคโนโลยีการผลิตให้ทันสมัยมากขึ้น

2.2.4 แบบจำลองบูรณาการ (Integrated model) เป็นรูปแบบการรวมผู้ผลิตในแต่ละชั้นของห่วงโซ่ตั้งแต่เกษตรกร ผู้รวบรวมผลผลิต โรงงานแปรรูป ธุรกิจค้าส่งค้าปลีก ธุรกิจส่งออก โดยการเข้าเป็นเจ้าของหรือการทำสัญญาที่เป็นทางการ ตัวอย่างเช่น การควบรวมตามแนวดิ่ง (Vertical integration) ของซูเปอร์มาร์เก็ต แรงผลักดันของการดำเนินธุรกิจลักษณะนี้มาจากความได้เปรียบของธุรกิจค้าปลีกจากการเป็นผู้รับซื้อผลผลิตการเกษตรรายใหญ่และมีช่องทางการจำหน่ายของตนเอง รวมทั้งมีข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมและการใช้จ่ายของผู้บริโภคเป็นอย่างดี การควบรวมธุรกิจแนวดิ่งจึงเป็นกลยุทธ์ที่ทำให้ผู้ประกอบการมีอำนาจเหนือตลาด ตั้งแต่การรับซื้อจากเกษตรกรจนถึงการกำหนดราคาขายปลีก กาแฟเป็นผลผลิตการเกษตรที่ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ประยุกต์ใช้แบบจำลองบูรณาการเพราะกาแฟคุณภาพสูงเป็นที่ต้องการของผู้บริโภคในหลายประเทศ การรักษาคุณภาพผลผลิตต้องดูแลตั้งแต่สถานที่ปลูก ปัจจัยการผลิต สภาพอากาศและเทคนิคการปลูก งานของ Miller and Jones (2010) กล่าวถึงกรณีศึกษาของ*กาแฟสตาร์บัคส์ (Starbucks)* ที่มีการควบคุมแนวดิ่งตั้งแต่การผลิตจนถึงการขายปลีกในร้านกาแฟ สตาร์บัคส์เป็นร้านกาแฟที่มีชื่อเสียงและมีจำนวนสาขามากกว่า 10,000 แห่งทั่วโลก ทำให้มีความต้องการกาแฟคุณภาพสูงจำนวนมาก ปัจจุบันบริษัทมีการซื้อกาแฟจากแหล่งผลิตมากกว่า 127 ประเทศ บริษัทกำหนดแนวปฏิบัติว่าด้วยมาตรฐานสินค้าและให้การรับรองการผลิตที่มีการรับผิดชอบต่อสังคม (Coffee and Farmer Equity Practices: C.A.F.E) และจัดตั้งองค์กรอย่าง *Root Capital* และ *Calvert Foundation Investment Fund* เพื่อให้บริการทางการเงินและช่วยเหลือทางเทคนิคกับเกษตรกรรายย่อยที่ต้องการเข้าร่วมโครงการปลูกกาแฟขายให้กับสตาร์บัคส์ เริ่มจากการสนับสนุนทางการเงินให้กับสหกรณ์การเกษตรมีการคิดดอกเบี้ยกู้ยืมเหมือนสถาบันการเงินทั่วไปแต่เน้นการสร้างภาพลักษณ์ของการทำธุรกิจที่รับผิดชอบต่อสังคมมากกว่าการหาผลกำไรจากการให้กู้ยืม เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการสามารถกู้ยืมจาก *Root Capital* เพื่อใช้ในการผลิตและการซื้อเครื่องมือแปรรูปโดยไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน เมื่อถึงช่วงเวลาเก็บเกี่ยวผลผลิตและมีการส่งมอบเมล็ดกาแฟตามที่ตกลงกันไว้ เงินจะถูกโอนให้กับเกษตรกรเพื่อนำไปชำระหนี้ทันที ทำให้การผิดนัดการชำระหนี้ (Default payment) ของเกษตรกรกับ *Root Capital* อยู่ในระดับที่ต่ำมาก โมเดลธุรกิจของสตาร์บัคส์ยังเป็นต้นแบบให้การดำเนินงานของเครือข่ายร้านกาแฟอื่น

ตารางที่ 2-2 สรุปสาระสำคัญของแบบจำลองธุรกิจของการผลิตสินค้าเกษตร องค์กรขับเคลื่อนสำคัญ รวมทั้งเป้าหมายทางธุรกิจของแต่ละแบบจำลอง

ตารางที่ 2-2 แบบจำลองห่วงโซ่คุณค่าสินค้าเกษตร

แบบจำลอง	องค์กรขับเคลื่อนสำคัญ	เป้าหมายทางธุรกิจ
Producer- driven	<ul style="list-style-type: none"> - เกษตรกรรายใหญ่ - สมาคมเกษตรกรที่เกิดจากการรวมตัวของเกษตรกรรายย่อย 	<ul style="list-style-type: none"> - ขายผลผลิตได้ราคาสูง - การจัดสรรปริมาณการผลิตให้กับเครือข่าย - ขยายตลาดใหม่โดยเฉพาะตลาดในต่างประเทศ
Buyer-driven	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้รวบรวม/โรงงานแปรรูป - ผู้ส่งออก - ผู้ค้าส่ง/ปลีก 	<ul style="list-style-type: none"> - สร้างหลักประกันจำนวนผลผลิตรวมให้ได้ตามความต้องการของตลาด - พัฒนาสินค้าให้ตรงกับความต้องการผู้บริโภค - การควบคุมคุณภาพให้ได้มาตรฐานสากล โดยเฉพาะประเด็นความปลอดภัยอาหารและการตรวจสอบย้อนกลับ
Facilitator-driven	<ul style="list-style-type: none"> - รัฐบาล - องค์กรพัฒนาระหว่างประเทศ 	<ul style="list-style-type: none"> - ช่วยเหลือเกษตรกรรายย่อยให้เข้าถึงตลาด - ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและภูมิภาค - แก้ปัญหาความยากจนในภาคเกษตร
Integrated	<ul style="list-style-type: none"> - บริษัทธุรกิจการเกษตรขนาดใหญ่ - เครือข่ายซูเปอร์มาร์เก็ต - บริษัทต่างชาติ 	<ul style="list-style-type: none"> - ควบคุมราคาสินค้าเกษตร - สร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลผลิตการเกษตร - เพิ่มอรรถิพลทางการค้าในห่วงโซ่เพื่อเพิ่มผลกำไร

ที่มา: ปรับจาก Miller and Jones (2010)

จากการติดตามสถานการณ์และรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นของผู้วิจัยเกี่ยวกับการผลิตและส่งออกทุเรียนพบว่า การทำธุรกิจของผู้เกี่ยวข้องในห่วงโซ่คุณค่าการผลิตมีรูปแบบผสมผสานกันระหว่างแบบจำลองแรงขับเคลื่อนจากผู้ซื้อ (Buyer-driven model) และแบบจำลองบูรณาการ (Integrated model) เนื่องจากประเทศไทยเป็นผู้ผลิตทุเรียนรายใหญ่อันดับ 2 รองมาประเทศอินโดนีเซียและเป็นผู้ส่งออกอันดับ 1 ของโลก ในขณะที่เดียวกันตลาดส่งออกหลักคือประเทศจีนซึ่งความต้องการมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศจีน ดังนั้น การจัดหาผลผลิตที่มีคุณภาพและความปลอดภัยสูงให้เพียงพอกับความต้องการของประเทศจีนเป็นแรงผลักดันสำคัญให้ธุรกิจการเกษตรรายใหญ่ของจีนเข้ามามีบทบาทในห่วงโซ่การผลิตทุเรียนผ่านการจัดตั้งบริษัทร่วมทุนกับธุรกิจไทยมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา แน่ใจว่าการเข้ามาของผู้ประกอบการจีนที่มีเงินทุนมหาศาลย่อมทำให้โครงสร้างของธุรกิจส่งออกผลไม้ไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ธุรกิจจีนมีทักษะความเป็นผู้ประกอบการสูงและเข้าถึงพฤติกรรมกรเลือกซื้อสินค้าของผู้บริโภคชาวจีนได้เป็นอย่างดี ทำให้มีความได้เปรียบธุรกิจไทยซึ่งส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการทำการตลาดสินค้าเกษตรในต่างประเทศค่อนข้างน้อย

2.3 รูปแบบสินเชื่อและการให้บริการการเงินในห่วงโซ่คุณค่า

ผู้ผลิตในห่วงโซ่คุณค่าการผลิตสินค้าเกษตรส่วนใหญ่อาจแบ่งได้ 4 ระดับ คือ เกษตรกร ผู้ค้าหรือผู้รวบรวม โรงงานแปรรูปและบรรจุ และบริษัทค้าปลีกและส่งออก ผู้ผลิตแต่ละชั้นมีวัตถุประสงค์การกู้ยืมเงินแตกต่างกัน เกษตรกรต้องการเงินทุนเพื่อใช้ในการผลิตและลงทุนในเครื่องมือการเกษตร ระยะเวลาการกู้ยืมไม่นานนักเพราะเมื่อเกษตรกรขายผลผลิตได้ก็จะนำเงินที่ได้มาชำระคืนเงินกู้ นอกจากนี้ ความต้องการสินเชื่ออาจแตกต่างกันตามระดับการผลิต เกษตรกรรายใหญ่มีความต้องการเงินทุนหมุนเวียนมากขึ้นเพื่อใช้ในการผลิตและลงทุนในเครื่องมือการเกษตรขนาดใหญ่และทันสมัย อย่างไรก็ตาม เกษตรกรรายใหญ่ส่วนมากจะมีที่ดินเป็นของตนเองที่สามารถค้ำประกันการกู้ยืมได้ ต่างจากเกษตรกรรายย่อยโดยเฉพาะกลุ่มที่ต้องเช่าที่ดินหรือทำการผลิตในที่สาธารณะที่ต้องการเงินทุนสำหรับซื้อหาปัจจัยการผลิตอย่างเมล็ดพันธุ์ ยาฆ่าแมลง ปุ๋ย และใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียน ในขณะที่ผู้รวบรวมและโรงงานแปรรูปและบรรจุจะต้องการเงินทุนหมุนเวียนมากขึ้นเพื่อใช้ในการรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกร นอกจากนี้ ยังมีความต้องการทางการเงินเพื่อใช้ขยายการผลิตซึ่งเป็นการกู้ยืมระยะยาวเพื่อนำมาใช้ซื้อเครื่องจักรและลงทุนปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต ตารางที่ 2-3 สรุปความต้องการทางการเงินของผู้ผลิตในห่วงโซ่คุณค่าสินค้าเกษตร

ตารางที่ 2-3 ความต้องการทางการเงินของผู้ผลิตในห่วงโซ่คุณค่าสินค้าเกษตร

ผู้ผลิต	ความต้องการทางการเงิน
เกษตรกร	<ul style="list-style-type: none"> - เครื่องมือการเกษตรและการปรับปรุงระบบชลประทานเพื่อใช้ในพื้นที่ของตน - ซื้อหาปัจจัยการผลิตการเกษตร - ทุนสำหรับการทำการผลิต เช่น ค่าแรง ค่าเช่าที่ดิน
ผู้ค้าและผู้รวบรวม	<ul style="list-style-type: none"> - เงินทุนหมุนเวียนสำหรับการซื้อผลผลิตจากเกษตรกร - การลงทุนเครื่องมือและเครื่องตรวจวัดคุณภาพสูงเพื่อใช้จัดประเภทคุณภาพสินค้า
โรงงานแปรรูปและคัดบรรจุ	<ul style="list-style-type: none"> - เงินทุนหมุนเวียนเพื่อใช้บริการสต็อกสินค้าเกษตร - เงินกู้ระยะยาวเพื่อปรับปรุงโรงงานและขยายการผลิต
บริษัทค้าปลีกและส่งออก	<ul style="list-style-type: none"> - เงินทุนหมุนเวียนสำหรับธุรกิจ

ที่มา: African Development Bank (2013)

การค้าสมัยใหม่ทำให้ผู้ผลิตแต่ละชั้นมีความเกี่ยวข้องมากขึ้นนำไปสู่การร่วมมือกันเพื่อยกระดับคุณภาพสินค้าและรักษาความสามารถการแข่งขัน การให้ความช่วยเหลือทางการเงินและการแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน รวมทั้งเพิ่มโอกาสการเข้าถึงสินเชื่อจากสถาบันการเงิน ตัวอย่างเช่น ผลผลิตการเกษตรที่จำหน่ายกับคลังสินค้าเอกชน สัญญาการรับซื้อผลผลิตจากโรงงานแปรรูปหรือบริษัทส่งออก สามารถใช้เป็นหลักทรัพย์ในการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินโดยเฉพาะสถาบันการเงินเฉพาะกิจด้านการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร แตกต่างจากรูปแบบเดิมที่ส่วนใหญ่ต้องใช้ที่ดินและสิ่งปลูกสร้างค้ำประกัน โดยภาพรวม การจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าสามารถแก้ปัญหาความไม่สมมาตรของสารสนเทศ (Asymmetric information) ระหว่างผู้กู้และ

ผู้ใหญ่ได้ระดับหนึ่ง ผลที่เกิดขึ้นทำให้ต้นทุนธุรกรรมทางการเงิน (Transaction cost) ของผู้เกี่ยวข้องลดลง ความเสี่ยงจากการทำการเกษตรยังคงมีอยู่ เช่น ความผันผวนของราคา สภาพลมฟ้าอากาศ ภัยธรรมชาติ ความเสี่ยงจากการใช้เทคโนโลยีแบบใหม่ที่อาจให้ผลตอบแทนไม่คุ้มค่ากับเงินลงทุน ข้อตกลงการค้าระหว่างประเทศ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม จากประสบการณ์ของต่างประเทศ พบว่า ความร่วมมือกันระหว่างผู้ผลิตในห่วงโซ่สามารถลดความเสี่ยงและผลกระทบที่เกิดขึ้นได้ค่อนข้างมาก ข้อค้นพบเหล่านี้สามารถนำมาถอดบทเรียน และขยายผลกับห่วงโซ่การผลิตสินค้าเกษตรของไทย

การจัดการเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าสินค้าเกษตรแบ่งเป็น 2 ระดับ ดังนี้ (Miller and Jones, 2010)

(1) เงินทุนภายในห่วงโซ่ (Internal value chain) เป็นการจัดการเงินทุนหมุนเวียนที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ผลิตในห่วงโซ่คุณค่า เช่น ผู้จัดการปัจจัยการผลิตให้สินเชื่อแก่เกษตรกรโดยให้เกษตรกรนำปัจจัยการผลิตไปใช้ก่อนและค่อยนำเงินมาคืนเมื่อขายผลผลิตได้ หรือผู้รวบรวมให้สินเชื่อแก่เกษตรกรเพื่อใช้ในการผลิตโดยจะหักเงินคืนเมื่อถึงเวลารับซื้อผลผลิต

(2) เงินทุนภายนอกห่วงโซ่คุณค่า (External value chain) แหล่งเงินทุนจากองค์กรภายนอกแต่อาศัยความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตในห่วงโซ่ทำให้เข้าถึงแหล่งทุนได้ง่ายขึ้น เช่น ธนาคารพาณิชย์หรือสหกรณ์การเกษตรให้สินเชื่อแก่เกษตรกรที่มีสัญญาการรับซื้อผลผลิตหรือการค้าประกันจากผู้รวบรวม หรือธนาคารพาณิชย์ให้สินเชื่อแก่โรงงานแปรรูปที่มีสัญญาคำสั่งซื้อจากบริษัทส่งออกหรือคู่ค้าในต่างประเทศ เป็นต้น

แม้ว่าการจัดการเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าสินค้าเกษตรจะมีการคิดดอกเบี้ยเหมือนกับการกู้ยืมทั่วไป แต่แรงผลักดันสำคัญมาจากความช่วยเหลือกันระหว่างผู้ผลิตเพื่อขยายตลาดโดยเฉพาะการเป็นผู้ส่งออกสำคัญในตลาดโลกมากกว่าการแสวงหากำไรจากการให้กู้ยืม ภายใต้บริบทการค้าสินค้าเกษตรสมัยใหม่ที่เน้นการผลิตเชิงพาณิชย์มากขึ้น การสนับสนุนทางการเงินและการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างผู้ผลิตในขั้นตอนต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งสำคัญ เนื้อหาส่วนนี้สรุปรูปแบบสินเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการผลิตในห่วงโซ่คุณค่าสินค้าเกษตร แหล่งที่มาของเงินทุนมาจาก 2 ช่องทางคือ เงินทุนภายในห่วงโซ่และเงินทุนจากภายนอกห่วงโซ่ รวมทั้งแนวทางการออกแบบบริการทางการเงินที่ช่วยลดความเสี่ยง (Risk mitigation) ทั้งระบบได้

2.3.1 เงินทุนจากภายในห่วงโซ่ (Direct financing within the chain)

สินเชื่อภายในห่วงโซ่คุณค่า (Direct financing) หลักการคือผู้ผลิตต้นน้ำในได้รับความช่วยเหลือทางการเงินจากผู้ผลิตชั้นกลางหรือปลายน้ำ อาจเป็นการกำหนดสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรหรือข้อตกลงที่ไม่เป็นทางการระหว่างผู้กู้และผู้ใหญ่ เป้าหมายสำคัญคือช่วยให้ผู้ผลิตแต่ละชั้นมีเงินทุนหมุนเวียนอย่างเพียงพอซึ่งเป็นส่วนสำคัญทำให้การผลิตทั้งระบบมีความยั่งยืนและสามารถแข่งขันได้ ตัวอย่างเช่น

1. *สินเชื่อจากผู้รวบรวม (Aggregator credit)* เป็นการกู้ยืมเงินระยะสั้นระหว่างเกษตรกรกับผู้รวบรวมผลผลิตการเกษตร เกษตรกรจะได้เงินกู้เพื่อใช้ทำการผลิตและเมื่อถึงช่วงเวลาเก็บเกี่ยวผลผลิตค่อยชำระคืนเงินต้นและดอกเบี้ย การให้กู้ยืมลักษณะนี้นอกจากเป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรให้มีการลงทุนการผลิตอย่างเหมาะสมและหลีกเลี่ยงการกู้ยืมสินเชื่อในระบบที่มีดอกเบี้ยสูง ยังช่วยให้ผู้รวบรวมได้ผลิตเพียงพอต่อความต้องการของโรงงานแปรรูปและคัดบรรจุ การผิदनัดชำระหนี้ทำได้

ยากเพราะผู้รวบรวมสามารถหักจากมูลค่าผลผลิตได้ทันที อย่างไรก็ตาม การกู้ยืมลักษณะนี้ทำให้เกษตรกรขาดอำนาจการต่อรองราคาและทางเลือกในการจำหน่ายผลผลิต และที่สำคัญ ต้นทุนทางการเงินยังสูงกว่าการกู้ยืมจากสถาบันการเงินหรือสหกรณ์การเกษตร

2. *สินเชื่อจากผู้จัดหาปัจจัยการผลิต (Input supplier credit)* เป็นการกู้ยืมระหว่างตัวแทนจำหน่ายปัจจัยการผลิตกับเกษตรกร ส่วนใหญ่เป็นการทำข้อตกลงที่ไม่เป็นทางการอาจให้กู้ยืมเป็นเงินหรือสิ่งของอย่างเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และเครื่องมือการเกษตร ข้อดีคือตัวแทนจำหน่ายปัจจัยการผลิตสามารถเพิ่มยอดขายและเกษตรกรสามารถเข้าถึงปัจจัยการผลิตที่จำเป็นเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพและขายได้ราคา และที่สำคัญ เกษตรกรมีทางเลือกในการจำหน่ายผลผลิตให้กับผู้รวบรวมที่ให้ราคาสูงสุด อย่างไรก็ตาม เกษตรกรมีแนวโน้มจะเสียเปรียบตัวแทนขายปัจจัยการผลิตเพราะต้นทุนการกู้ยืมค่อนข้างสูง

3. *สินเชื่อจากบริษัทแปรรูปและส่งออก* เป็นการกู้ยืมที่มักใช้กับการผลิตสินค้าเกษตรที่เป็นพืชเศรษฐกิจ (Cash crop) บริษัทแปรรูปและส่งออกจะให้สินเชื่อกับเกษตรกรและผู้รวบรวม อาจเป็นตัวเงินหรือสิ่งของ แต่การชำระคืนจะประเมินมูลค่าของผลผลิตที่ได้และหักเงินต้นละดอกเบียดออก ส่วนใหญ่จะมีการจัดตั้งบริษัทลูกขึ้นมาหรือใช้บริการของสถาบันการเงินขนาดเล็กที่เป็นแหล่งทุนสำหรับเกษตรกรและผู้รวบรวม เป้าหมายคือ การจัดหาผลผลิตในปริมาณที่เพียงพอกับความต้องการของผู้บริโภคในและต่างประเทศ

4. *เงินทุนจากบริษัทชั้นนำ (Lead firm financing)* อาจเป็นการให้กู้ยืมโดยตรงระหว่างบริษัทเอกชนขนาดใหญ่กับเกษตรกร ผู้รวบรวม โรงงานแปรรูป หรือเป็นการทำข้อตกลงที่เป็นทางการเพื่อใช้ในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนจากบุคคลภายนอก (Third party institution) นอกจากนี้ บริษัทอาจแทรกแซงกระบวนการผลิตตั้งแต่เริ่มผ่านการให้ความช่วยเหลือทางเทคนิค การฝึกอบรม การถ่ายทอดเทคโนโลยี เพื่อควบคุมคุณภาพผลผลิตทุกขั้นตอนให้มีมาตรฐานระดับสูงเพื่อประโยชน์ในการจำหน่ายและส่งออก

5. *สินเชื่อใบรับรองคลังสินค้าหรือใบประทวน (Warehouse receipts)* เป็นการกู้ยืมที่คลังสินค้าเอกชนหรือสหกรณ์ที่เป็นบุคคลภายนอก (Third party institution) โดยจะออกใบรับรองมูลค่าผลผลิตให้กับเกษตรกร และเกษตรกรสามารถนำใบรับรองนี้ไปประกอบการขอสินเชื่อจากสถาบันการเงินได้ อย่างไรก็ตาม ความน่าเชื่อถือของคลังสินค้านี้มีผลต่อการอนุมัติสินเชื่อจากสถาบันการเงิน ในทางปฏิบัติ หากเกษตรกรไม่สามารถชำระหนี้คืน สถาบันการเงินจะบังคับให้ขายสต็อกที่คลังสินค้าเพื่อนำเงินมาใช้หนี้แทน ลักษณะเด่นของการกู้ยืมลักษณะนี้คือช่วยให้เกษตรกรเข้าถึงสินเชื่อในระบบได้ง่ายขึ้นทำให้เกษตรกรยอมรับความเสี่ยงได้มากขึ้น กล่าวคือ มีแนวโน้มเลือกเทคนิคการผลิตที่ให้ผลตอบแทนสูงแม้ว่าการเลือกเทคนิคการผลิตที่มีความเสี่ยงต่ำและผลตอบแทนต่ำ นอกจากนี้ยังช่วยลดความเสียหายของผลผลิตจากแมลงศัตรูพืชหรือความชื้นเพราะคลังสินค้าจะมีการเก็บรักษาอย่างปลอดภัยและใช้เทคโนโลยีทันสมัย อย่างไรก็ตาม จากประสบการณ์ของคลังสินค้าเกษตรของประเทศอินเดีย เมื่อปี 2008 พบว่า คลังสินค้าส่วนหนึ่งออกใบรับรองมากกว่าปริมาณสินค้าที่

เกษตรกรนำมาฝากไว้เพื่อให้สามารถกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินได้ เมื่อเกษตรกรผิคนัดชำระหนี้ เจ้าหนี้จะจำหน่ายสินค้าที่ฝากไว้กับคลังสินค้า แต่กลับพบว่ามูลค่าของสินค้ามีน้อยกว่าร้อยละ 10 ของใบรับรองที่แจ้งไว้ทำให้สถาบันการเงินได้รับความเสียหาย คลังสินค้าเกษตรกรจะขาดความน่าเชื่อถือ ส่งผลกระทบต่อการผลิตทั้งระบบ

2.3.2 เงินทุนจากภายนอกห่วงโซ่ (Indirect financing outside the chain)

นอกจากการจัดการเงินทุนระหว่างผู้ผลิตในห่วงโซ่ ผู้ผลิตทุกระดับยังมีการพึ่งพาแหล่งเงินทุนจากภายนอกเพื่อใช้ในการผลิต ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุด คือ การกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินทั่วไปซึ่งเงื่อนไขและรูปแบบของสินเชื่อมีความแตกต่างกัน เกษตรกรส่วนใหญ่อาจกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินเฉพาะกิจที่ส่งเสริมภาคเกษตรหรือการพัฒนาชนบทของภาครัฐ ในขณะที่ผู้รวบรวม โรงงานคัดบรรจุ ผู้ส่งออก ที่ส่วนใหญ่มีเงินทุนมากกว่าเกษตรกร อาจมีความต้องการสินเชื่อเพิ่มเติมเพื่อใช้ขยายการลงทุนหรือเป็นทุนหมุนเวียนภายในกิจการ ส่วนมากใช้ที่ดินและสิ่งปลูกสร้างค้ำประกันการกู้ยืมกับสถาบันการเงิน นอกจากนี้ การพึ่งพาเงินทุนนอกห่วงโซ่ยังรวมการทำประกันผลผลิตซึ่งเป็นการโอนความเสี่ยงบางส่วนให้กับบริษัทประกันภัย รวมไปถึงการพึ่งพาเงินทุนแบบไม่เป็นทางการที่อาศัยความสัมพันธ์ภายในครัวเรือนอย่างเงินทุนจากบุตรหลานหรือญาติพี่น้องที่ทำงานนอกภาคเกษตร ในช่วงเวลาที่มีการผลิตภาคเกษตรมีความผันผวนหรือราคาผลผลิตตกต่ำ เงินโอนระหว่างสมาชิกครัวเรือนที่ทำงานนอกภาคเกษตรเป็นหลักประกันรายได้ให้กับครัวเรือนเกษตรกรเป็นรูปแบบหนึ่งของการทำให้รายได้สม่ำเสมอ (Income smoothing) อย่างไรก็ตาม การอาศัยเงินทุนจากภายนอกห่วงโซ่คุณค่านี้อาจจำกัดพอสมควร อาทิ อัตราดอกเบี้ยค่อนข้างสูง สถาบันการเงินขาดข้อมูลความน่าเชื่อถือและพฤติกรรมชำระหนี้ของผู้กู้ยืม และที่สำคัญการผลิตภาคเกษตรมีความเสี่ยงสูงทั้งจากการผลิต (Production risk) และความเสี่ยงของตลาด (Market risk) ทำให้สถาบันการเงินทั่วไปให้สินเชื่อภาคเกษตรค่อนข้างจำกัดโดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยหรือเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินของตนเอง การศึกษาของ African Development Bank (2013) พบว่า สำหรับการผลิตภาคเกษตรในหลายประเทศแถบเอเชีย สินเชื่อของสถาบันการเงินส่วนใหญ่มักให้กับผู้ผลิตปลายน้ำอย่างโรงงานแปรรูป บริษัทส่งออก เพื่อใช้ในการขยายการลงทุนเพราะมีความเสี่ยงระดับต่ำ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันภาครัฐมีการแทรกแซงโดยตรงเพื่อช่วยเหลือให้ผู้ผลิตแต่ละขั้นสามารถเข้าถึงสินเชื่อในระบบได้มากขึ้น ตัวอย่างการให้บริการสินเชื่อ เช่น

1. บัตรเครดิตเกษตรกร (Farmers' finance cards) เป็นการกู้ยืมเงินระยะสั้นระหว่างเกษตรกรกับสถาบันการเงินคล้ายกับบัตรเครดิตแต่จำกัดการใช้เฉพาะการซื้อหาปัจจัยการผลิตเท่านั้น อย่างไรก็ตาม อัตราการผิคนัดชำระหนี้ค่อนข้างสูง

2. สินเชื่อแฟคเตอร์ริง (Factoring) เป็นสินเชื่อระยะสั้นที่ให้กับผู้ส่งออกสามารถนำใบคำสั่งซื้อมาค้ำประกันการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินได้ โดยทั่วไป สถาบันการเงินจะพิจารณาสินเชื่อให้ไม่เกินร้อยละ 90 ของมูลค่าคำสั่งซื้อและระยะเวลาไม่เกิน 180 วัน

การให้บริการทางการเงินของภาครัฐ ในประเทศที่ภาคเกษตรมีขนาดใหญ่และระบบการเงินของประเทศยังไม่พัฒนามากนัก ภาครัฐจะมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนเงินทุนให้การผลิตภาคเกษตรผ่านการจัดตั้งสถาบันการเงินเฉพาะกิจเพื่อจัดหาเงินทุนที่มีดอกเบี้ยต่ำ รวมทั้งการจัดตั้งองค์กรสำคัญอย่างสหกรณ์การเกษตร ผู้ประกอบการเกษตรระดับชุมชนหรือภูมิภาค

2.3.3 การออกแบบบริการทางการเงินที่ช่วยลดความเสี่ยง (Risk mitigation)

โดยทั่วไป ผู้เกี่ยวข้องกับธุรกิจการเกษตรมีการพึ่งพิงเงินทุนจากภายในและภายนอกห่วงโซ่แต่และรูปแบบมีข้อดีและข้อเสียแตกต่างกันตามที่กล่าวไป อย่างไรก็ตาม หลักการสำคัญในการพัฒนาบริการทางการเงินที่เหมาะสมควรพิจารณาประเด็นสำคัญ ต่อไปนี้

1. *การแบ่งปันความเสี่ยง (Risk-sharing)* โดยทั่วไป เกษตรกรในฐานะผู้ผลิตต้นน้ำมักเป็นผู้แบกรับความเสี่ยงค่อนข้างมาก ดังนั้น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเงินและสินเชื่อควรให้ความสำคัญกับการกระจายความเสี่ยงอย่างเหมาะสมให้กับผู้กู้และผู้ให้กู้ ในทางปฏิบัติ อาจมีการจัดตั้งกองทุนประกันความเสี่ยงสำหรับเกษตรกรรายย่อยที่จะรับความเสี่ยงร่วมกันกับสถาบันการเงินหากเกิดปัญหาการผิมนัดชำระหนี้ของเกษตรกรหรือเกิดสถานการณ์ไม่คาดฝันที่สร้างความเสียหายให้การเกษตรทั้งระบบ

2. *การประกันภัยพืชผล (Crop Insurance)* การซื้อประกันเป็นรูปแบบของการโอนความเสี่ยงส่วนหนึ่งให้กับผู้รับทำประกันที่ให้ความคุ้มครองเมื่อพืชผลที่เอาประกันเกิดความเสียหาย ทั้งนี้ เพื่อให้เกษตรกรรายย่อยที่มีทุนจำกัดสามารถจัดการความเสี่ยงได้ดีขึ้นโดยเปิดรับเทคนิคการผลิตแบบทันสมัยที่ให้ผลผลิตสูงแต่ก็มีความเสี่ยงสูง ในการยกระดับรายได้ภาคเกษตร ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม เช่น การจัดตั้ง *Global index insurance facility (GIIF)* ของธนาคารโลก (World Bank) ที่ช่วยเหลือเกษตรกรรายย่อยและโดยทำงานร่วมกับองค์กรฐานรากในประเทศกำลังพัฒนาในการซื้อประกันพืชผล การประเมินความเสี่ยงอย่างเป็นระบบจากภูมิอากาศ ผลผลิตเฉลี่ย โอกาสการเกิดภัยทำงานเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการกำหนดเบี้ยประกันอย่างเหมาะสมเป็นอัตราที่เกษตรกรส่วนใหญ่สามารถจ่ายได้

3. *การสร้างรายได้อย่างสม่ำเสมอ (Income smoothing)* การให้บริการทางการเงินหรือการรวมกลุ่มทางการเกษตรควรให้ความสำคัญกับการสร้างรายได้ให้สม่ำเสมอ ในช่วงที่รายได้เพิ่มขึ้นมากควรมีระบบการออมที่เหมาะสมอาจเป็นตัวเงินหรือการเก็บรักษาผลผลิตในคลังสินค้า การส่งเสริมการแปรรูปสินค้าเกษตรเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและมีส่วนในการพุงราคาซื้อโดยเฉพาะในช่วงที่ผลผลิตเข้าสู่ตลาดจำนวนมาก ในอีกด้านหนึ่ง หากรายได้ลดลงมากสามารถนำเงินหรือผลผลิตที่สะสมไว้นำมาใช้เพื่อให้สภาพความเป็นอยู่ไม่เปลี่ยนแปลงจากเดิมมากนัก ส่งเสริมให้การผลิตในภาคเกษตรมีความยั่งยืนและปรับตัวได้ดีในภาวะที่มีความผันผวน

นอกจากแบบจำลองการจัดการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าการผลิตสินค้าเกษตรข้างต้น ผู้วิจัยเพิ่มเติมหลักการวิเคราะห์ตามหน้าที่การวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ตามแนวทางขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization: FAO) โดยเฉพาะงานของ Bockel and Tallec (2005) และ Bellu (2013) **การวิเคราะห์ตามหน้าที่ (Functional analysis)** เป็นการวิเคราะห์ตามสายงานในโครงสร้างการผลิต เทคโนโลยีที่ใช้ มีการระบุหน่วยเศรษฐกิจและความต่อเนื่องของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานตั้งแต่การผลิต การแปรรูป การจัดจำหน่าย มีการระบุทรัพยากรที่ใช้ในแต่ละกิจกรรม Bellu (2013) แบ่งการวิเคราะห์ตามหน้าที่เป็น 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย

- 1.) กำหนดขอบเขตของห่วงโซ่คุณค่า (Setting the boundaries) เป็นการกำหนดห่วงโซ่การผลิตตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ การวิเคราะห์แยกสำหรับตลาดในประเทศและตลาดต่างประเทศ
- 2.) ระบุกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง (Identifying the activities) เพื่อให้การวิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่ามีความชัดเจนว่าก่อนจะเป็นสินค้าขั้นสุดท้ายให้กับผู้บริโภคมีกิจกรรมใดบ้าง ตั้งแต่ การจัดหาปัจจัยการผลิต เทคโนโลยีการผลิต การขนส่ง การเก็บรักษา และการกระจายสินค้า
- 3.) ระบุหน่วยเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้อง (Identifying the agents) เพื่อประเมินบทบาทของหน่วยเศรษฐกิจในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า ความสัมพันธ์เชิงพาณิชย์และข้อกำหนดทางสถาบันที่กำหนดต้นทุนและผลประโยชน์ของผู้ผลิตในแต่ละขั้น
- 4.) แสดงปริมาณการหมุนเวียนผลผลิตและปัจจัยการผลิต (Quantifying physical flows) เพื่อให้ทราบว่าผลผลิตมีการจัดสรรอย่างไร และประโยชน์ในการประเมินความคุ้มค่าของทรัพยากรที่ใช้กับผลผลิตที่ได้รับ ในส่วนนี้จะมีการประเมิน *Supply Utilization Account (SUA)* ว่าผลผลิตรวมนำไปใช้ประโยชน์ในลักษณะใดบ้าง เช่น ผลผลิตรวม 100 ตัน แบ่งเป็น ขายในประเทศ 30 ตัน ส่งออก 40 ตัน แปรรูป 20 ตัน และอื่น ๆ 10 ตัน เป็นต้น

การวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ (Economic analysis) เป็นการวิเคราะห์เชิงปริมาณในการประเมินมูลค่ารวมตลอดห่วงโซ่คุณค่า มูลค่าเพิ่มที่เกิดขึ้นในแต่ละกิจกรรม การแบ่งสรรผลประโยชน์ของหน่วยเศรษฐกิจ ผลตอบแทนทางการเงิน

การวิเคราะห์ตามหน้าที่และการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์จะทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์การผลิต การสร้างมูลค่าเพิ่มและการแบ่งสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น วัตถุประสงค์หลักของการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการเสนอแนวทางการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่ลดความเสี่ยงและต้นทุนทางการเงินให้กับผู้ผลิตซึ่งจะส่งผลดีต่อความสามารถในการแข่งขันของประเทศและการพัฒนาคุณภาพทุเรียนส่งออก

สมมติฐานหลักของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ประกอบด้วย

- (1). การจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าสามารถลดต้นทุนทางการเงินและความเสี่ยงโดยรวมในห่วงโซ่คุณค่าทุเรียน
- (2). การจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าทำให้เกษตรกรสามารถเพิ่มการผลิตมากขึ้นภายใต้บริบทการเข้ามาของผู้ประกอบการต่างชาติในธุรกิจส่งออกผลไม้ไทย
- (3). การจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าจะช่วยเพิ่มมูลค่าผลผลิตทุเรียนเนื่องจากการเข้าถึงสินเชื่อในระบบทำได้ง่ายขึ้น เกษตรกรมีแนวโน้มปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตและเข้าร่วมการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP) เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจทุเรียนส่งออกให้ได้มาตรฐานสากล

2.4 งานวิจัยและสารสนเทศที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยจัดกลุ่มงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องเป็น 3 กลุ่ม **กลุ่มแรก** เป็นการศึกษาวิจัยที่แสดงภาพรวมของการส่งออกผลไม้ไทยไปประเทศจีน **กลุ่มที่สอง** เป็นการรวบรวมงานวิจัยเชิงประจักษ์ต่างประเทศที่อาศัยกรอบการวิเคราะห์การจัดการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าสินค้าเกษตร (Agricultural value chain finance : AVCF) ขององค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) และ **กลุ่มที่สาม** เป็นงานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบันของการผลิตและส่งออกทุเรียนไทยไปยังประเทศจีนภายใต้บริบทการเข้ามาของผู้ประกอบการจีนในธุรกิจการส่งออกทุเรียนไทย

2.4.1 การศึกษาวิจัยการส่งออกผลไม้ไทยไปประเทศจีน

งานวิจัยเชิงประจักษ์ในประเทศไทยที่ทำการศึกษากิจการส่งออกผลไม้ไทยไปยังประเทศจีนปรากฏในการศึกษาของสำนักงานวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2551) และ ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2555)

สำนักงานวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2551) ศึกษากระบวนการกระจายผลผลิตและห่วงโซ่อุปทานของผลไม้สดของภาคตะวันออกจากไทยไปยังประเทศจีน ผลการศึกษาสำคัญ พบว่า ราคาผลไม้ไทยในตลาดจีนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง งานวิจัยนี้ใช้ข้อมูลปี พ.ศ. 2549 ในการศึกษาช่องทางกระจายผลไม้ ประกอบด้วย เงาะ มังคุด และทุเรียน ผลผลิตส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 84 กระจายผ่านพ่อค้าระดับท้องถิ่น รองลงมาคือตัวแทนผู้ส่งออกหรือล้งร้อยละ 13 ในขณะที่ผลผลิตที่กระจายผ่านโรงงานแปรรูป ส่งออก และสหกรณ์การเกษตรมีน้อยมาก การกระจายสินค้าไปประเทศจีนส่วนใหญ่เป็นทางบกอาศัยเส้นทาง R3A (เชียงใหม่-ลาว-สิบสองปันนา-คุนหมิง) และ R9 (มุกดาหาร-ลาว-เวียตนาม-จีน) ใช้เวลาประมาณ 3-4 วัน ต้นทุนโลจิสติกส์ของทุเรียนอยู่ที่ประมาณ 24 บาทต่อกิโลกรัมทำให้ราคาในตลาดชายฝั่งของประเทศจีนอยู่ที่ 70-80 บาทต่อกิโลกรัม ในขณะที่ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2555) ทำการศึกษาการขยายตลาดผลไม้สดไทยในตลาดจีนหลังมีการจัดตั้งเขตการค้าเสรี ผลการศึกษาสำคัญ พบว่า ประเทศจีนนำเข้าผลไม้ไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทุเรียนสด ทุเรียนแช่แข็ง มังคุดและลำไยจากประเทศไทยเป็นสินค้าพุ่มเฟิอสำหรับผู้บริโภคชาวจีนประเมินจากค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายได้ การขนส่งผลไม้จากไทยส่วนใหญ่ใช้ทางบกเพราะมีต้นทุนการขนส่งต่ำกว่าทางเรือ นอกจากนี้ ผู้ส่งออกไทยส่วนหนึ่งพบกับอุปสรรคด้านการ

จัดเตรียมเอกสารและขั้นตอนพิธีการศุลกากรของจีน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยทั้งสองยังไม่ได้วิเคราะห์ต้นทุน และการสร้างมูลค่าเพิ่มในห่วงโซ่คุณค่าและแหล่งเงินทุนหมุนเวียนของเกษตรกรที่เป็นผู้ผลิตขั้นต้น การศึกษา เป็นการประเมินภาพรวมการส่งออกผลไม้ไทยหลายชนิดในประเทศจีน

2.4.2 งานวิจัยเชิงประจักษ์ในต่างประเทศ

การจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าการผลิตสินค้าเกษตร (Agricultural value chain finance : AVCF) เป็นการวิเคราะห์ที่ขยายจากการศึกษาห่วงโซ่คุณค่าแบบเดิมที่ให้ความสำคัญกับบทบาทและหน้าที่ของผู้ผลิตที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ สารสำคัญอยู่ที่การร่วมมือการช่วยเหลือทางเทคนิคและการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างผู้ผลิตแต่ละชั้นเพื่อยกระดับการผลิตสินค้าเกษตรให้มีประสิทธิภาพและขยายโอกาสทางธุรกิจ แต่การวิเคราะห์แบบ AVCF จะเพิ่มเติมบทบาทของการจัดหาเงินทุนภายในห่วงโซ่และการใช้ความสัมพันธ์การผลิตในห่วงโซ่เพื่อเข้าถึงสินเชื่อจากแหล่งทุนภายนอกอย่างสถาบันการเงิน การออกแบบและพัฒนาบริการและผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่เหมาะสมสำหรับการผลิตสินค้าเกษตรแต่ละชนิดเพื่อลดต้นทุนธุรกรรมทางการเงิน (Transaction cost) และแก้ปัญหาความไม่สมมาตรของสารสนเทศ (Asymmetric information) ที่เป็นผลดีต่อผู้เกี่ยวข้องทั้งระบบห่วงโซ่คุณค่าโดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยที่มักเผชิญข้อจำกัดจากการเข้าถึงสินเชื่อจากสถาบันการเงินทำให้ได้รับประโยชน์จากการค้าสินค้าเกษตรระหว่างประเทศค่อนข้างจำกัด การนำเสนอหลักการของ AVCF และการรวบรวมกรณีศึกษาการผลิตสินค้าเกษตรในประเทศกำลังพัฒนาอย่างละเอียดปรากฏในงานของ Miller and Jones (2010) สอดคล้องกับการศึกษาของ African Development Bank (2013) ที่นำเสนอการประยุกต์ใช้แนวคิด AVCF ในการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันสำหรับการส่งออกสินค้าเกษตรหลายรายการในแอฟริกาผ่านการถอดบทเรียนจากประเทศกำลังพัฒนาและพัฒนาแล้ว

นอกจากนี้ การศึกษาขององค์กรการพัฒนาระหว่างประเทศยังนำการวิเคราะห์ AVCF ไปขยายผลในหลายประเทศ เป้าหมายหลักคือการเพิ่มรายได้เกษตรกรและขจัดปัญหาความยากจนในภาคเกษตร ดังปรากฏในการศึกษาของ Kilimo Trust (2012) และ Multilateral Investment Fund (2014) ผ่านใต้การสนับสนุนของ Inter-American Development Bank เริ่มจาก Kilimo Trust (2012) ได้จัดตั้งโครงการ Development of Inclusive Markets in Agricultural and Trade (DIMAT) ทำการศึกษาห่วงโซ่คุณค่าสินค้าเกษตรของประเทศยูกันดา เป้าหมายหลักคือการเพิ่มความสามารถการเข้าถึงตลาดและการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตร ในการศึกษาห่วงโซ่คุณค่าของการผลิตถั่วซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจของยูกันดา ผลการศึกษาพบว่า การบริโภคในประเทศคิดเป็นร้อยละ 80 ของผลผลิตรวมที่เหลือร้อยละ 20 เป็นการส่งออก เกษตรกรรายย่อยเป็นผู้ผลิตขั้นต้น ครัวเรือนมีพื้นที่ทำเกษตรเฉลี่ย 2.5 ไร่ ผลผลิตกว่าร้อยละ 70 ขายให้กับพ่อค้าคนกลางระดับหมู่บ้าน ผลการประมาณค่ามูลค่าเพิ่มเบื้องต้นของการผลิตถั่ว พบว่า เกษตรกรได้รับส่วนแบ่งมากที่สุดคือ ร้อยละ 54 รองลงมา ร้อยละ 34 เป็นของธุรกิจค้าปลีก ร้อยละ 7 เป็นผู้รับซื้อคนกลาง และร้อยละ 4 เป็นของธุรกิจค้าส่ง แหล่งเงินทุนสำคัญในการทำการผลิตมาจากสถาบันการเงินขนาดเล็ก (Savings and Loans) และสหกรณ์การเกษตรในเขตชนบทประมาณร้อยละ 50 ของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง ในขณะที่มีเพียง

ร้อยละ 27 ที่ใช้สินเชื่อจากธนาคารพาณิชย์ อย่างไรก็ตาม สินเชื่อในระบบการเงินไม่เพียงพอต่อการผลิตทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่อาศัยสินเชื่อจากคนกลางส่งออกซึ่งมีปัญหาอยู่พอสมควร เป็นต้นว่า การกวดราคาซื้อขายผลผลิต การผัดวันประกันพรุ่งของเกษตรกร เกษตรกรบางรายขายผลผลิตให้กับคนกลางรายอื่น ๆ เมื่อถึงช่วงการเก็บเกี่ยวผลผลิต ในขณะที่ Multilateral Investment Fund (2014) เน้นการศึกษาแนวทางการจัดหาเงินทุนสำหรับสินค้าเกษตรสำหรับเกษตรกรรายย่อยและกลางในละตินอเมริกา (เม็กซิโก เปรู และฮอนดูรัส) เปรียบเทียบกับสหรัฐอเมริกา คำนียามของเกษตรกรรายย่อยประเมินจากรายได้ภาคเกษตรและการถือครองพื้นที่การเกษตรมีความแตกต่างกันในแต่ละประเทศ กรณีของประเทศเม็กซิโก หมายถึง เกษตรกรที่มีรายได้ต่อปีอยู่ระหว่าง 20,000 -250,000 เหรียญสหรัฐฯ และมีความต้องการเงินทุนหมุนเวียน 10,000-80,000 เหรียญสหรัฐฯต่อปี ในขณะที่เกษตรกรรายย่อยในประเทศเปรูจะหมายถึงเกษตรกรที่มีพื้นที่การเกษตรไม่เกิน 10 เฮกตาร์ (62.5 ไร่) ผลการศึกษาสำคัญ พบว่า เกษตรกรรายย่อยและกลางเป็นเกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศ มีความเกี่ยวข้องกับการผลิตห่วงโซ่คุณค่าสินค้าเกษตร มีข้อจำกัดในการเข้าถึงเงินทุนจากสถาบันการเงิน ส่วนใหญ่อาศัยเงินทุนจากผู้จัดหาปัจจัยการผลิต ผู้รับซื้อผลผลิต และสหกรณ์การเกษตรซึ่งมีต้นทุนทางการเงินค่อนข้างสูง (บางช่องทางสูงถึงร้อยละ 20 ต่อปี) อย่างไรก็ตาม ในแต่ละประเทศมีการพัฒนาเครื่องมือทางการเงินเพื่อช่วยเหลือเกษตรกร ตัวอย่างเช่น กรณีของประเทศเม็กซิโก ธนาคารพาณิชย์ให้บริษัทแปรรูปสินค้าเกษตรที่มีความน่าเชื่อถือเป็นผู้คัดเลือกเกษตรกรรายย่อยที่ธนาคารจะให้สินเชื่อเพื่อลดปัญหาความไม่สมมาตรของสารสนเทศ (Asymmetric Information) กรณีประเทศเปรู สถาบันการเงินส่วนใหญ่ให้สินเชื่อเฉพาะผู้ผลิตรายใหญ่ที่มีการผลิตเพื่อส่งออก ในขณะที่เกษตรกรรายย่อยอาศัยแหล่งทุนจากธนาคารระดับภูมิภาคหรือบริษัทเอกชนเพื่อใช้เป็นทุนหมุนเวียน โดยทั่วไปสินเชื่อไม่เกิน 2,000 เหรียญสหรัฐฯ แต่ผู้ผลิตรายใหญ่เพื่อการส่งออกที่ได้รับการสนับสนุนจากธนาคารพาณิชย์จะให้สินเชื่อกับเกษตรกรรายย่อยอีกต่อหนึ่งเพื่อเป็นหลักประกันว่าปริมาณผลผลิตไม่ขาดตลาดสามารถส่งออกได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ สถาบันการเงินหลักของประเทศอย่าง *Banco de Crédito del Perú (BCP)* และ *Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (BBVA)* ริเริ่มการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเงินสำหรับเกษตรกรรายย่อยเพื่ออำนวยความสะดวกในการซื้อปัจจัยการผลิตและการให้สินเชื่อซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการผลิตภาคเกษตรของประเทศ

2.4.3 การผลิตและส่งออกทุเรียนไทยและการเข้ามาของผู้ประกอบการจีนในห่วงโซ่การผลิตทุเรียน

จากการตรวจสอบของผู้วิจัยจากข้อมูลสื่อมวลชนและเวทีเสวนาในระดับภูมิภาคเกี่ยวกับสถานการณ์การส่งออกผลไม้เศรษฐกิจของไทยไปยังประเทศจีน พบว่า การค้าระหว่างประเทศทำให้เกษตรกรชาวสวนทุเรียนมีรายได้มากขึ้นจากการผลิตเพื่อส่งออก การเข้ามาของทุนต่างชาติสามารถลดปัญหาราคาตกต่ำได้ในระยะสั้น อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี จากข้อเท็จจริงที่ปรากฏสะท้อนถึงปัญหาการควบคุมตลาดของผู้ประกอบการชาวจีน โดยเฉพาะในช่วงเวลา 3-4 ปีที่ผ่านมา เป็นความสุ่มเสี่ยงต่ออุตสาหกรรมส่งออกผลไม้ไทย เช่น ปัญหาการส่งออกทุเรียนอ่อนไปประเทศจีนทำให้ผลไม้ไทยขาดความน่าเชื่อถือและใช้เป็นเหตุผลในการกวดราคาซื้อขาย

จากเกษตรกร หรือ การหยุดรับซื้อผลไม้ 2-3 วันของผู้ค้าในจีนส่งผลให้ราคาตลาดลดลงมาก ในขณะเดียวกัน จะมีตัวแทนไปรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรแบบเหมาสวนในราคาต่ำ

งานวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับการส่งออกทุเรียนไทยและการเข้ามาของผู้ประกอบการจีนปรากฏในการศึกษาของ คณะกรรมาธิการพาณิชย์ การอุตสาหกรรม และการแรงงาน สภานิติบัญญัติแห่งชาติ (2559) Mekong Institute (2016) Tantrakonnsab and Tantrakoonsab (2018) ทวีศักดิ์ เกิดโสภา (2561) และ สมพร อิศวิลานนท์ (2562)

เริ่มจากการศึกษาคณะกรรมาธิการพาณิชย์ การอุตสาหกรรม และการแรงงาน สภานิติบัญญัติแห่งชาติ (2559) ศึกษาการจัดตั้งโรงคัดบรรจุผลไม้เพื่อส่งออก (ล้าง) ของผู้ประกอบการต่างชาติในจังหวัดจันทบุรี พบว่า การเข้ามาของล้างต่างชาติช่วยให้เกษตรกรขายผลผลิตได้ราคาสูงขึ้นและไม่ต้องกังวลว่าผลผลิตจะล้นตลาดเหมือนกับสมัยก่อน ทำให้สัดส่วนของล้างต่างชาติเพิ่มขึ้นและล้างไทยบางส่วนไม่สามารถแข่งขันได้และเลิกกิจการ ดังนั้น มีความเป็นไปได้สูงว่าล้างต่างชาติโดยเฉพาะประเทศจีนอาจควบคุมธุรกิจการค้าผลไม้ไทยทำให้เกิดปัญหาด้านราคาและการตลาด นอกจากนี้ จากการตรวจสอบจำนวนโรงคัดบรรจุผลไม้ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานระบบการผลิตที่ดี (Good Manufacturing Practice: GMP) ของจังหวัดจันทบุรีมีทั้งสิ้น 122 โรง พบว่า เกือบครึ่งเป็นของนักธุรกิจจีนโดยใช้คนไทยเป็นนอมินีในการดำเนินกิจการ สถานการณ์ดังกล่าวอาจผลักดันให้คนไทยมีฐานะเป็นเพียงผู้ผลิตเท่านั้น ในขณะที่ธุรกิจจีนมีบทบาทมากขึ้นอย่างชัดเจนในห่วงโซ่การผลิตทุเรียนตั้งแต่การรับซื้อ การแปรรูป การส่งออก จนถึงผู้บริโภคขั้นสุดท้ายในประเทศจีน ส่งผลให้เกษตรกรและธุรกิจไทยได้รับประโยชน์ไม่มากนักจากมูลค่าการส่งออกผลไม้ไทยโดยเฉพาะทุเรียน คณะผู้วิจัยเสนอให้หน่วยงานภาครัฐเข้มงวดการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าวในประเทศไทย การควบคุมการเสียภาษีเงินได้ให้ถูกต้อง ในขณะที่ผู้ส่งออกไทยต้องปรับตัวเชิงรุกมากขึ้นโดยการทำตลาดการค้าผลไม้และการแสวงหาตลาดใหม่ ๆ ในต่างประเทศ

Mekong Institute (2016) ทำการศึกษาห่วงโซ่คุณค่าของการผลิตสินค้าและบริการที่สำคัญใน 4 ประเทศ คือ เมียนมาร์ กัมพูชา เวียดนาม และไทย การผลิตทุเรียนในจังหวัดจันทบุรีเป็นกรณีศึกษาหนึ่งของงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ SWOT พบว่า จังหวัดจันทบุรีเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพเพราะมีภูมิอากาศที่เหมาะสมในการผลิตทุเรียนและใกล้กับประเทศกัมพูชาทำให้ได้ประโยชน์จากการจ้างแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านที่มีค่าจ้างไม่สูงนัก โอกาสที่สำคัญคือการผลิตเป็นเชิงพาณิชย์และมีการใช้เทคโนโลยีทันสมัย ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการผลิตมีจำนวนมากทำให้มีความคุ้มค่าที่จะลงทุนเครื่องมือเครื่องจักรซึ่งช่วยให้เกิดการประหยัดต่อขนาด อย่างไรก็ดี การร่วมมือของผู้ผลิตในห่วงโซ่และการสนับสนุนจากภาครัฐมีค่อนข้างจำกัด ในอนาคต การส่งออกไปจีนจะเผชิญการแข่งขันมากขึ้นเพราะมีคู่แข่งที่ผลิตทุเรียนหลายประเทศ ราคาจำหน่ายของไทยสูงกว่าประเทศเพื่อนบ้านส่วนหนึ่งมาจากค่าแรงและค่าขนส่งทำให้ไม่สามารถแข่งขันด้านราคาในตลาดจีนได้ การผลิตทุเรียนสามารถแบ่งได้ 4 ขั้นตอน (1) การปลูก (2) การเก็บเกี่ยวและรวบรวมผลผลิต (3) โรงงานคัดบรรจุและขนส่ง และ (4) การแปรรูปผลิตภัณฑ์ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายคือ การส่งเสริมระบบชลประทาน การจัดหาแหล่งเงินทุนสนับสนุนเพื่อเพิ่มสภาพคล่องให้ผู้ผลิตโดยเฉพาะผู้ประกอบการคัดแยกและขนส่ง และการปรับปรุงเทคโนโลยีที่ใช้แปรรูปเพื่อรักษาคุณภาพและสร้างมูลค่าเพิ่ม

ในขณะที่การศึกษาของ Tantrakonnsab and Tantrakonnsab (2018) ศึกษาสถานการณ์การส่งออกทุเรียนไทยในตลาดจีนระหว่างปี 2549-2559 โดยการรวบรวมสถิติที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ประกอบการไทยและจีน ผลการศึกษาสำคัญ พบว่า ทุเรียนเป็นผลไม้สดของไทยที่มีมูลค่าส่งออกสูงสุด ความต้องการจากจีนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตามการเพิ่มขึ้นของรายได้ครัวเรือนจีน อย่างไรก็ตาม การขยายการส่งออกยังขึ้นกับปัจจัยแวดล้อมหลายด้าน อาทิ กฎระเบียบและการควบคุมมาตรฐานสินค้าเกษตรนำเข้าของประเทศจีน การพัฒนาอุตสาหกรรมส่งออกทุเรียนของไทยที่ทำให้คุณภาพผลผลิตดีขึ้น บทบาทของผู้ประกอบการจีนในธุรกิจส่งออกผลไม้ไทยไปยังจีน และการพัฒนาระบบขนส่งในพื้นที่อนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Mekong sub-region) ผู้ประกอบการไทยมีทั้งที่ประสบความสำเร็จจากการขยายตลาดในประเทศจีนและที่เลิกกิจการไป อย่างไรก็ตาม จำนวนผู้ประกอบการจีนรายใหม่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยภาพรวม เกษตรกรและผู้ส่งออกไทยได้ประโยชน์จากปริมาณและราคาการส่งออกที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน แต่ในอนาคตผู้ประกอบการจีนจะเข้ามามีบทบาทในห่วงโซ่การผลิตทุเรียนมากขึ้นโดยมีตัวแทนรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรโดยตรงทำให้ในอนาคตผู้ประกอบการจีนอาจอำนาจการกำหนดราคารับซื้อส่งผลให้เกษตรกรและธุรกิจไทยที่เกี่ยวข้องได้รับส่วนแบ่งการค้าที่ไม่เป็นธรรม ผลการศึกษาส่วนนี้สอดคล้องกับของคณะกรรมการพาณิชย์การอุตสาหกรรม และการแรงงาน สถานิติบัญญัติแห่งชาติ (2559) ยิ่งไปกว่านั้น ประเทศเพื่อนบ้านที่ผลิตทุเรียนส่งออกเหมือนกับไทยอย่างมาเลเซียและเวียดนามก็พยายามขยายตลาดในประเทศจีนอาจส่งผลกระทบต่อปริมาณการนำเข้าทุเรียนสดจากประเทศไทยได้

ผู้ประกอบการจีนที่เข้ามามีบทบาทการส่งออกทุเรียนไทยนั้นแบ่งได้ 2 กลุ่ม *กลุ่มแรก* เป็นเครือข่ายธุรกิจการเกษตรขนาดใหญ่ของจีนที่จัดหาพืชผลทางการเกษตรจากประเทศเพื่อนบ้านเพื่อส่งออกไปยังประเทศจีนที่มีความต้องการสินค้าเกษตรคุณภาพสูงมากขึ้นเป็นผลมาจากการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างก้าวกระโดดของจีน ทุเรียนเป็นผลไม้เศรษฐกิจที่มีศักยภาพส่งออกสูงโดยเฉพาะช่วง 5 ปีที่ผ่านมา (2555-2559) ทำให้ผู้ประกอบการจีนมองเห็นโอกาสการสร้างผลกำไรโดยการร่วมทุนกับผู้ประกอบการไทยสร้างโรงงานคัดบรรจุขนาดใหญ่ ในขณะที่ *กลุ่มที่สอง* เป็นนักลงทุนชาวจีนรายใหม่ที่มีเงินทุนสูงแต่ยังไม่มีประสบการณ์ในธุรกิจการส่งออกผลไม้ นักธุรกิจกลุ่มนี้เห็นว่าการส่งออกผลไม้เขตร้อนจากประเทศไทยไปประเทศจีนเป็นธุรกิจที่ให้ผลตอบแทนสูง มีเพียงส่วนน้อยที่ประสบความสำเร็จเนื่องจากการทำธุรกิจร่วมกับโรงคัดแยกผลไม้ของไทย โดยแลกเปลี่ยนทักษะกัน กล่าวคือ นักธุรกิจจีนมีเงินทุนและมีช่องทางการกระจายสินค้าในประเทศจีน ในขณะที่ผู้ประกอบการไทยมีความรู้ในการคัดเลือกผลไม้ไทยที่มีคุณภาพหลายชนิดและสามารถหมุนเวียนส่งออกไปประเทศจีนได้ตลอดทั้งปี (Tantrakonnsab and Tantrakonnsab, 2018)

ยิ่งไปกว่านั้น ผลการศึกษาเชิงลึกจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างของ Tantrakonnsab and Tantrakonnsab (2018) ยังพบว่า แม้ประเทศจีนจะมีความต้องการทุเรียนไทยจำนวนมากแต่ส่วนใหญ่เป็นการนำเข้าทุเรียนคุณภาพที่มีราคาเหมาะสม ในทางปฏิบัติ ทุเรียนสดจะถูกแบ่งเป็น 4 เกรดตามคุณภาพ คือ พรีเมียม AB C และ Off-spec ทุเรียนไทยเกรดพรีเมียมที่มีราคาแพงที่สุดส่วนใหญ่จะส่งออกไปญี่ปุ่นและไต้หวัน ในขณะที่เกรด AB เป็นทุเรียนมาตรฐานการส่งออกเกือบทั้งหมดจะส่งไปขายที่ประเทศจีน ส่วนเกรด C จะ

ส่งออกในประเทศอินโดนีเซีย และเกรด Off-spec จะส่งออกในประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงและการบริโภคภายในประเทศ ผลผลิตส่วนหนึ่งนำไปทำผลิตภัณฑ์แปรรูป

การนำเสนอบทความเชิงลึกเกี่ยวกับอนาคตทุเรียนไทยปรากฏในงานของ ทวีศักดิ์ เกิดโภคา (2561) ผู้วิจัยวิเคราะห์สถานการณ์การส่งออกทุเรียนไทยใน 3 ประเด็นสำคัญ คือ (1) ภาพรวมการผลิตทุเรียนไทย (2) สถานการณ์การแข่งขันกับประเทศเพื่อนบ้านที่ผลิตทุเรียนเพื่อส่งออก และ (3) บทบาทของนักธุรกิจจีนในเส้นทางการค้าทุเรียน ผลการศึกษาสำคัญ พบว่า การผลิตและส่งออกทุเรียนไทยเพิ่มขึ้นโดยลำดับ ประเมินจากพื้นที่การเพาะปลูกที่มากขึ้นในช่วงปี 2558-2561 จังหวัดจันทบุรีมีพื้นที่ปลูกมากที่สุดประมาณหนึ่งในสามของประเทศ ราคารับซื้อเฉลี่ยทุเรียนหนอนทองเพิ่มขึ้นมากกว่า 4 เท่าจาก 21 บาทต่อกิโลกรัมในปี 2551 เป็นเกือบ 100 บาทในปี 2561 ประเทศจีนเป็นประเทศคู่ค้าหมายเลขหนึ่งของไทย รองลงมาคือเวียดนามและฮ่องกง อย่างไรก็ตาม จากการตรวจสอบข้อมูลเชิงลึก พบว่า การนำเข้าทุเรียนไทยของเวียดนามส่วนหนึ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงแหล่งผลิตเป็นประเทศเวียดนามก่อนส่งออกต่อไปยังประเทศจีนเนื่องจากมีความได้เปรียบจากการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มในอัตราต่ำกว่า

อาจกล่าวได้ว่า ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา เกษตรกรและธุรกิจส่งออกทุเรียนมีเงินหมุนเวียนสูงและทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นโดยได้รับประโยชน์จากการค้าระหว่างประเทศ นอกจากนี้ ยังพบว่า ประเทศมาเลเซียมีแนวโน้มเป็นคู่แข่งกับไทยในการส่งออกทุเรียนไปยังตลาดประเทศจีนเนื่องจากมีการขยายพื้นที่ปลูกอย่างต่อเนื่องและในปัจจุบันผู้ผลิตรายใหญ่ กอปรกับรัฐบาลมาเลเซียให้ความสำคัญกับการขยายตลาดส่งออกทุเรียนมากขึ้นเพราะการยกเลิกการนำเข้าน้ำมันปาล์มของสหภาพยุโรปส่งผลให้รายได้ภาคเกษตรของมาเลเซียลดลงมาก ทุเรียนเป็นหนึ่งในผลไม้เศรษฐกิจที่ทางการส่งเสริมการสร้างมูลค่าการส่งออกให้มากขึ้น งานของ ทวีศักดิ์ เกิดโภคา (2561) มีการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการส่งออกทุเรียนรายใหญ่ของประเทศไทยโดยให้ข้อมูลว่า ทุเรียนพันธุ์มูซานคิง (Musang King) ของประเทศมาเลเซียจัดเป็นสินค้าคุณภาพพรีเมียมและได้รับรางวัลจากการประกวดทุเรียนโลก ราคาส่งออกเฉลี่ยสูงถึง 300-400 บาทต่อกิโลกรัม ในขณะที่เวียดนามก็เป็นอีกประเทศที่ผลิตทุเรียนส่งออกไปตลาดจีน ส่วนใหญ่เป็นพันธุ์พีชเมื่องและหนอนทองเหมือนกับประเทศไทย แม้ว่าคุณภาพสินค้าอาจยังด้อยกว่าของไทยแต่เวียดนามมีความได้เปรียบเรื่องค่าแรงและค่าขนส่งเพราะอยู่ใกล้กับประเทศจีน ในอนาคตมีความเป็นไปได้ว่า ทุเรียนสดจะออกสู่ตลาดมากขึ้น ดังนั้น ผู้ส่งออกควรผลิตทุเรียนให้มีความหลากหลายและการแปรรูปผลผลิตควบคู่กับการขยายการส่งออกตลาดใหม่ ๆ ในต่างประเทศ

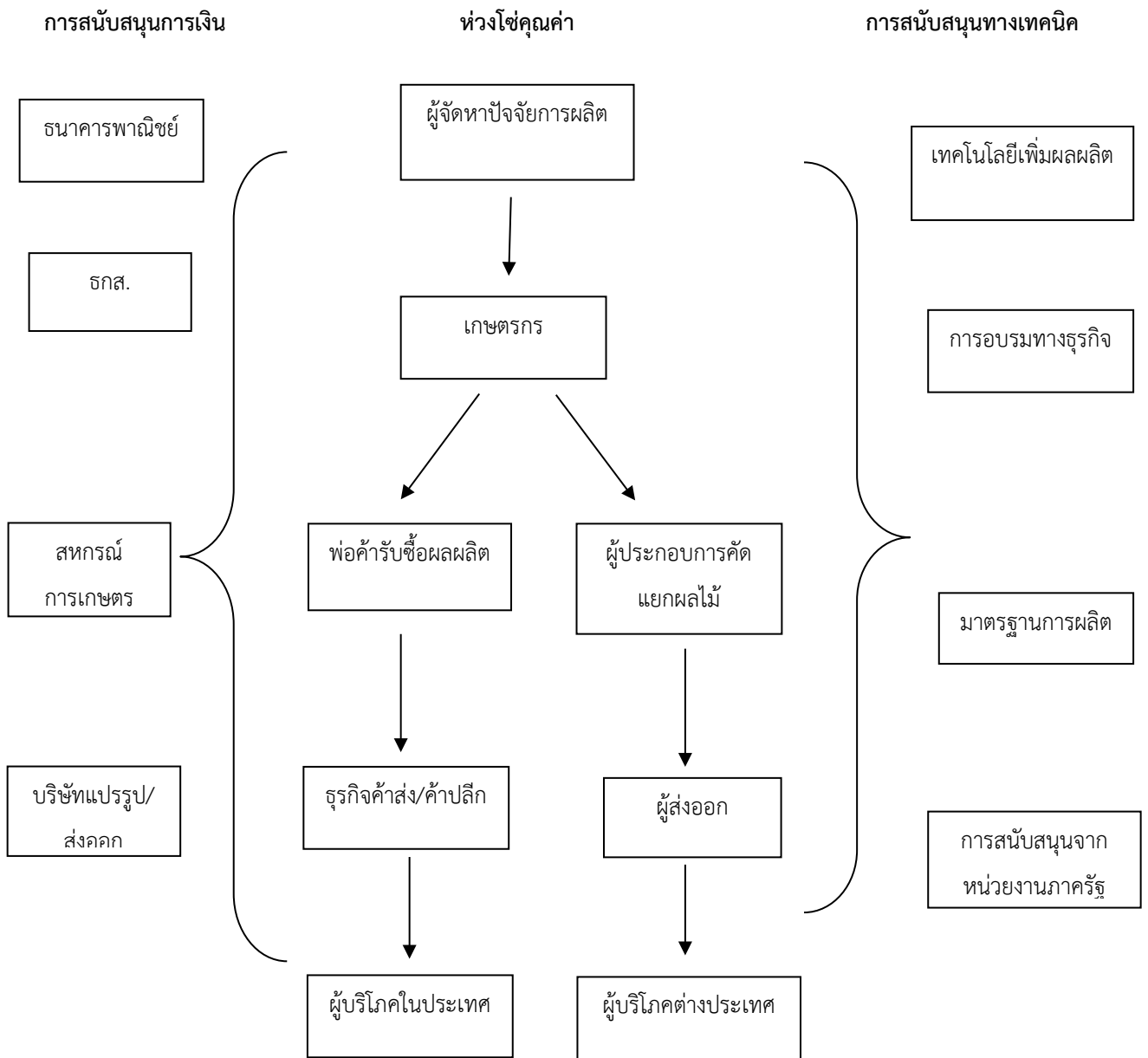
สำหรับประเด็นการเข้ามาของธุรกิจจีนยังมีมุมมองที่แตกต่างกันระหว่างผู้ประกอบการไทยและนักวิชาการ ผู้ประกอบการส่งออกประเมินว่าบทบาทของล้งจีนส่งผลดีต่อเกษตรกรในการขายผลผลิตและได้ราคาสูงเพราะล้งจีนยังมีความหลากหลายและขาดเอกภาพ รวมทั้งยังมีการแข่งขันกันเองเชิงธุรกิจ การรวมกลุ่มเพื่อควบคุมตลาดผลไม้ไทยที่มีมูลค่าสูงเป็นไปได้ยาก อย่างไรก็ตาม ล้งไทยรายย่อยเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดเพราะมีข้อจำกัดเรื่องเงินทุน ในขณะที่นักวิชาการและหน่วยงานภาครัฐกลับเห็นว่าล้งจีนอาจเข้ามาผูกขาดการค้าผลไม้ไทยส่งออก อย่างไรก็ตาม งานของ ทวีศักดิ์ เกิดโภคา (2561) ประเมินว่าล้งจีนช่วยให้เกิดการแข่งขันและเป็นผลดีต่อผู้เกี่ยวข้องให้มีความตื่นตัว เกษตรกรรายย่อยเป็นกลุ่มที่ได้รับประโยชน์จากการเข้ามาของธุรกิจจีน ต่างจากการศึกษาของคณะกรรมาธิการพาณิชย์ การอุตสาหกรรม และการแรงงาน สภา

นิติบัญญัติแห่งชาติ (2559) และ Tantrakonnsab and Tantrakonnsab (2018) การศึกษาที่ฉายภาพให้เห็นภาพรวมของอุตสาหกรรมการส่งออกทุเรียนไทยและความท้าทายสำคัญในอนาคตอันใกล้ปรากฏในงานของสมพร อิศวิลานนท์ (2562) ผู้วิจัยเริ่มจากการอธิบายสถานการณ์การผลิตและบริโภคทุเรียนและประเมินศักยภาพการส่งออกทุเรียนไทย ผลการศึกษาสำคัญ พบว่า การขยายตัวการส่งออกทุเรียนไทยทำให้เกษตรกรขายผลผลิตได้ราคาดีขึ้นและไม่ประสบปัญหาผลผลิตล้นตลาดเหมือนในอดีต อย่างไรก็ตาม ไทยเผชิญการแข่งขันจากประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาเลเซียและเวียดนาม จุดเปลี่ยนสำคัญคือเมื่อกลางปี 2561 ประเทศจีนเริ่มอนุญาตให้มีการนำเข้าทุเรียนสดแช่แข็งซึ่งผลจากประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หากผลผลิตผ่านมาตรฐานคุณภาพและความปลอดภัยของหน่วยงานศุลกากรของประเทศจีนแต่เดิมที่อนุญาตเฉพาะทุเรียนไทยที่ได้รับการรับรองมาตรฐานจากกรมวิชาการเกษตร ดังนั้น ในอนาคตอันใกล้ การแข่งขันเชิงพาณิชย์เพื่อขยายการส่งออกทุเรียนในประเทศจีนเป็นสิ่งท้าทายสำคัญสำหรับผู้ส่งออกไทย นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังให้ความสำคัญกับบทบาทของนักธุรกิจจีนในการมีอิทธิพลเหนือตลาดการค้าผลไม้ไทย การพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียนเป็นแนวทางที่ควรส่งเสริมเพื่อยกระดับคุณภาพทุเรียนไทยและลดการพึ่งพิงเงิน

โดยภาพรวม การผลิตและส่งออกทุเรียนไทยยังเป็นสินค้าเกษตรที่มีศักยภาพสูง ปัจจุบันประเทศจีนเป็นตลาดส่งออกที่ใหญ่และเริ่มมีการแข่งขันด้านราคาและคุณภาพกับทุเรียนประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาเลเซียและเวียดนาม ในขณะที่ผลกระทบจากการเข้ามาซื้อผลผลิตจากสวนเพื่อนำมาคัดแยกก่อนจะส่งออกไปประเทศจีนเป็นธุรกิจที่มีผลกำไรสูงทำให้เป็นที่สนใจของกลุ่มทุนรายใหญ่จากประเทศจีนที่ประกอบกิจการการค้าและรวบรวมผลไม้เขตร้อนในหลายประเทศเพื่อนำไปจำหน่ายในจีน รวมทั้งนักธุรกิจจีนหน้าใหม่ที่ต้องการสร้างความสำเร็จในช่วงทุเรียนไทยได้รับความนิยมอย่างสูงในประเทศจีน ผลกระทบต่อเกษตรกรในระยะสั้นจะเป็นด้านบวกเพราะไม่ต้องกังวลเรื่องราคาและผลผลิตที่มากเกินไปเกินความต้องการ แต่ล้งไทยและผู้ส่งออกไทยเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบสูงเพราะมีทุนหมุนเวียนจำกัด ดังนั้น การศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบครั้งนี้จะช่วยฉายภาพสถานการณ์การผลิตและส่งออกในห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียนของจังหวัดจันทบุรีที่เป็นแหล่งผลิตสำคัญของประเทศ รวมทั้งการประเมินผลกระทบจากการเข้ามาของผู้ประกอบการจีนต่อผู้เกี่ยวข้องทั้งระบบในห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียนไทยเพื่อเป็นแนวทางสำหรับภาครัฐในการกำหนดนโยบายส่งเสริมภาคเกษตรให้สามารถพึ่งตนเองได้ เกษตรกรมีความมั่นคงในอาชีพและมีรายได้เพิ่มขึ้นเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ

จากการสังเคราะห์กรอบทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้สรุปเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาการจัดการเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าของทุเรียนในภาคตะวันออก แหล่งเงินทุนสำหรับเกษตรกรอาจมาจากผู้ผลิตในห่วงโซ่คุณค่าหรือสถาบันการเงิน เช่น ธนาคารพาณิชย์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ สหกรณ์การเกษตร เป็นต้น ในทำนองเดียวกัน การสนับสนุนด้านเทคนิคอาจเกิดจากความร่วมมือกันของผู้ผลิตในแต่ละขั้นเพื่อเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับห่วงโซ่การผลิต ตลอดจนการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมวิชาการเกษตร สถาบันการศึกษา เป็นต้น

รูปที่ 2-1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

ที่มา: ปรับจาก Miller and Jones (2010)

บทที่ 3

วิธีการศึกษา

การนำเสนอในบทนี้แบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนแรกอธิบายแนวทางการออกแบบการวิจัยที่ใช้ในการศึกษาที่ผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ ส่วนที่สอง กำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรชาวสวนทุเรียน จังหวัดจันทบุรี ส่วนสุดท้าย อธิบายแนวทางการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อสังเคราะห์ผลการศึกษาที่แสดงถึงรูปแบบและความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตในห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียน

3.1 การออกแบบการวิจัย

การศึกษาการจัดการเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียนจำเป็นต้องทำการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบ โดยรวบรวมข้อมูลจากผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย อาทิ เกษตรกร ผู้รวบรวม โรงคัดบรรจุ (ล้าง) ผู้ส่งออก และหน่วยงานราชการ โครงการวิจัยนี้เป็นการประยุกต์วิธีวิจัยหลายวิธีประกอบกัน เริ่มจากการศึกษาทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศเพื่อให้ทราบถึงสถานการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสำคัญที่อาจส่งผลกระทบต่อการผลิตทุเรียนเพื่อการส่งออกของประเทศไทย

การวิจัยเชิงปริมาณโดยเก็บข้อมูลจากเกษตรกรปลูกทุเรียน จังหวัดจันทบุรี เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะของคริวเรือนเกษตรกร รายได้ รายจ่าย และหนี้สิน และความสำคัญของรายได้ภาคเกษตร

การวิจัยเชิงคุณภาพโดยให้ความสำคัญกับบริบทแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อมุมมอง ประสบการณ์ การตัดสินใจของกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา เป็นการสร้างองค์ความรู้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยผสมผสานวิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลายก่อนจะสังเคราะห์เป็นผลการศึกษา ประกอบด้วย

- (1) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยให้ความสำคัญกับสถานการณ์การผลิตทุเรียนในปัจจุบัน สถานการณ์การผลิตและค้าทุเรียนในตลาดโลก รวมทั้งการตรวจสอบนโยบายภาคเกษตรของประเทศเพื่อนบ้านที่ส่งออกทุเรียนไปขายประเทศจีนเหมือนกับไทย
- (2) การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) การสัมภาษณ์แต่ละครั้ง ผู้วิจัยทำการบันทึกเสียงการสัมภาษณ์เพื่อเปรียบเทียบข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างอื่นและสามารถเก็บรายละเอียดได้อย่างครบถ้วนโดยได้รับความยินยอมจากกลุ่มตัวอย่าง
- (3) การจัดประชุมกลุ่มย่อยกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Focus group discussion) 4 ครั้ง ผู้เข้าร่วมประมาณ 6-10 คนต่อครั้ง

- (4) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant observation) การเข้าร่วมรับฟังและสังเกตการณ์งานสัมมนาของหน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา ผู้ประกอบการโรงคัดบรรจุผลไม้ภาคตะวันออก และตัวแทนผู้ส่งออก

กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดสำหรับการศึกษานี้เป็นบุคลากรที่มีความรู้และข้อมูลในหัวข้อที่ทำการวิจัย จากนั้น ผู้วิจัยสังเคราะห์ผลการศึกษาที่ได้โดยใช้กรอบแนวคิดการจัดการเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าสินค้าเกษตร (Agricultural Value Chain Finance: AVCF) เพื่อนำเสนอและประเมินทางเลือกที่เหมาะสมในการยกระดับความสามารถการแข่งขันของการผลิตทุเรียนไทยให้สามารถแข่งขันได้ในตลาดการค้าระหว่างประเทศ รวมทั้งการคาดการณ์แนวโน้มที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต และมาตรการเชิงนโยบายของภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ประเด็นของการศึกษานี้สามารถแบ่งได้ 8 ประเด็น ประกอบด้วย

- (1) ห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียนไทย จังหวัดจันทบุรี
- (2) สถานการณ์การผลิตและส่งออกทุเรียนสดของประเทศไทยและผู้ผลิตรายสำคัญในตลาดโลก
- (3) สถานการณ์และนโยบายการควบคุมการนำเข้าผลไม้สดของประเทศไทยและผลกระทบต่อ การส่งออกทุเรียนสดของไทย
- (4) การประเมินความสามารถในการแข่งขันการส่งออกทุเรียนไทยกับทุเรียนจากประเทศเพื่อนบ้าน รวมทั้งปัญหาการส่งออกทุเรียนไทยผ่านประเทศที่สามก่อนส่งออกไปยังประเทศจีน
- (5) บทบาทของผู้ประกอบการจีนในเส้นทางการส่งออกทุเรียนตั้งแต่สวนจนถึงผู้บริโภคในประเทศจีน
- (6) การพึ่งพิงเงินทุนหมุนเวียนในห่วงโซ่การผลิตทุเรียนเพื่อการส่งออก
- (7) แนวโน้มและความท้าทายสำหรับการส่งออกทุเรียนไทยในประเทศจีนและตลาดส่งออกสำคัญ
- (8) บทบาทของหน่วยงานภาครัฐในการส่งเสริมการผลิตและส่งออกทุเรียนไทย

หลังจากผู้วิจัยดำเนินการศึกษาระยะหนึ่งจนได้ผลการศึกษาเบื้องต้น (Preliminary results) ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการศึกษาพร้อมทั้งข้อเสนอแนะผ่านการปรึกษาแลกเปลี่ยนกับผู้เกี่ยวข้องเพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือของผลการศึกษาก่อนจะนำมาปรับปรุงเป็นรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

3.2 ประชากรและการกำหนดกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือการวิจัยโดยเก็บข้อมูลเกษตรกรปลูกทุเรียน จังหวัดจันทบุรี ที่เก็บข้อมูลระดับครัวเรือนเกี่ยวกับคุณลักษณะด้านประชากร รายได้ รายจ่าย และการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ช่วงเวลาที่เก็บข้อมูลคือ เดือนเมษายน - พฤษภาคม 2562 กลุ่มประชากรเป้าหมายคือ ครัวเรือนเกษตรกรที่ปลูกทุเรียน ตารางที่ 3-1 แสดงจำนวนครัวเรือนเกษตรกร จังหวัดจันทบุรี ที่ขึ้นทะเบียนเกษตรกร ปี 2557-2561 พบว่า มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจาก 30,330 ครัวเรือนในปี 2557 เป็น 49,737 ครัวเรือนในปี 2561 มีอัตราการ

เพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 13.5 ต่อปี ส่วนหนึ่งเป็นเพราะราคาผลไม้ภาคตะวันออกปรับตัวเพิ่มสูงขึ้นมาก โดยเฉพาะในปี 2559 จำนวนครัวเรือนเกษตรเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 24.9 เมื่อเทียบกับปีก่อน ผู้วิจัยใช้จำนวนครัวเรือนปี 2561 ในการกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างตามแนวทางของ Yamane (1967) และ Cochran (1977)

ตารางที่ 3-1 จำนวนครัวเรือนเกษตร จังหวัดจันทบุรี 2557-2561

ปี	ครัวเรือน	% การเปลี่ยนแปลง
2557	30,330	n.a.
2558	36,566	20.6
2559	45,689	24.9
2560	48,257	5.6
2561	49,737	3.1

ที่มา: กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

การคำนวณโดยวิธี Yamane นิยมใช้เมื่อทราบจำนวนประชากรแน่นอน (Finite population) จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้สามารถคำนวณได้จาก

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

โดยที่ n คือขนาดของกลุ่มตัวอย่าง N คือจำนวนประชากรที่ทราบค่า และ e คือค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ซึ่งกำหนดให้ไม่เกินร้อยละ 5 ดังนั้น จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้เท่ากับ

$$n = \frac{49,737}{1 + (49,737)(0.05)^2} = 396.81 \approx 397 \text{ คน}$$

อย่างไรก็ดี การคำนวณตามสูตร Yamane (1967) อยู่บนสมมติฐานว่าสัดส่วนประชากรเป้าหมายเท่ากับร้อยละ 50 แต่สำหรับการศึกษาคั้งนี้กลุ่มเป้าหมายคือ เกษตรกรปลูกทุเรียนในจังหวัดจันทบุรีซึ่งมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 80 ของครัวเรือนเกษตรทั้งหมด ดังนั้น ผู้วิจัยเพิ่มเติมการกำหนดกลุ่มตัวอย่างตามวิธีของ Cochran (1977) โดยมีสูตรคำนวณ ดังนี้

$$n = \frac{Z_{\alpha/2}^2 P(1-P)}{e^2}$$

เมื่อ n คือ ขนาดกลุ่มตัวอย่าง P คือ สัดส่วนเกษตรกรปลูกทุเรียน e คือค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ และ α คือ ระดับนัยสำคัญ ในการศึกษานี้กำหนดให้ e และ α มีค่าเท่ากับ 0.05 ดังนั้น จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้เท่ากับ

$$n = \frac{1.96^2(0.8)(1-0.8)}{0.05^2} = 368.79 \approx 369 \text{ คน}$$

จากการคำนวณทั้ง 2 วิธี จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้วิเคราะห์ไม่ควรน้อยกว่า 369 คน ในการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยกระจายแบบสอบถาม 400 ชุดให้กับกลุ่มตัวอย่าง แบบสอบถามที่ได้รับคืนมาประมาณร้อยละ 85 หลังจากนั้น ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามเพิ่มเติมอีกเล็กน้อยเพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 369 คน โครงสร้างแบบสอบถามแบ่งเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย

- (1) ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือน ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา และสถานภาพการสมรสของหัวหน้าครัวเรือน จำนวนสมาชิกครัวเรือน จำนวนสมาชิกที่ประกอบอาชีพการเกษตร รายได้ รายจ่าย และการชำระหนี้สิน
- (2) ข้อมูลการประกอบการเกษตร ได้แก่ ขนาดการถือครองที่ดิน ประเภทของพืชผลการเกษตร และรายได้สุทธิจากภาคเกษตร

3.3 การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ

การรวบรวมข้อมูลมาจากเอกสารทั้งงานวิจัย มาตรการเชิงนโยบายภาครัฐ และรายงานในสื่อมวลชน ทั้งในและต่างประเทศ การสัมภาษณ์และการสังเกตโดยผู้วิจัย เริ่มจากการรับฟังการสนทนาแลกเปลี่ยนของกลุ่มตัวอย่าง การเตรียมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่างและบริบทแวดล้อม ผู้วิจัยตั้งคำถามและแลกเปลี่ยนกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก กระบวนการเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ที่ผู้วิจัยพิจารณาการเลือกกลุ่มตัวอย่างเอง แบ่งได้ 4 กลุ่ม ประกอบด้วย

- (1) เกษตรกร
- (2) องค์กรบรรจ (สั่ง)
- (3) ผู้ประกอบการส่งออก
- (4) หน่วยงานราชการ

แนวคำถามการสัมภาษณ์เป็นแบบกึ่งโครงสร้างและมีความยืดหยุ่นตามจำนวนและช่วงเวลาการเก็บข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตาม 8 ประเด็นที่กล่าวไว้ข้างต้น

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยอาศัยวิธีการวิเคราะห์บริบท (Context analysis) โดยประเมินความสอดคล้องของข้อมูลจากแหล่งที่มาต่าง ๆ ทั้งจากเอกสารและการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยถอดข้อความและจับประเด็นจากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มแต่ละครั้งเพื่อทำความเข้าใจและตีความเพื่อหาความเชื่อมโยงของข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักแต่ละราย จนกระทั่งข้อมูลมีความอึดตัว กล่าวคือ ข้อมูลที่ได้จากกลุ่ม

ตัวอย่างมีความใกล้เคียงกันมีแบบแผนที่แน่นอน การเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างเพิ่มเติมก็จะได้ข้อมูลลักษณะเดียวกัน การเขียนรายงานผลการศึกษาก็คือเป็นการนำเสนอระดับภาพรวมในการสรุปแบบแผนและความสัมพันธ์ในห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียน ทั้งนี้ เพื่อเคารพความเป็นส่วนตัวและรักษาความลับของกลุ่มตัวอย่าง

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การนำเสนอผลการวิจัยแบ่งเป็น 5 ส่วน ส่วนแรกเป็นความสำคัญด้านเศรษฐกิจ การใช้พื้นที่ทำการเกษตร รายได้และรายจ่ายครัวเรือนเกษตร จังหวัดจันทบุรี ส่วนที่ 2 รายงานผลการศึกษาที่ได้จากการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 369 ราย ส่วนที่ 3 นำเสนอผลการวิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียน สถานการณ์และแนวทางการจัดหาเงินทุนสำหรับเกษตรกรและผู้ประกอบการไทย ส่วนที่ 4 อธิบายบทบาทของผู้ประกอบการเงินในธุรกิจการค้าและส่งออกทุเรียนไทย และส่วนสุดท้ายเป็นการวิเคราะห์สถานการณ์การค้าทุเรียนในตลาดโลก การประเมินความสามารถการแข่งขันของไทยและประเทศคู่แข่งในตลาดประเทศจีน

4.1 ความสำคัญด้านเศรษฐกิจของการผลิตทุเรียนเพื่อการส่งออกของจังหวัดจันทบุรี

รายได้จังหวัดจันทบุรีขึ้นกับการผลิตภาคเกษตรเป็นหลัก มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับจังหวัด (Gross Provincial Product: GPP) ปี 2559 เท่ากับ 0.11 ล้านล้านบาทอยู่อันดับที่ 20 ของประเทศและมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมระดับจังหวัดต่อคนเท่ากับ 206,564 บาทต่อคนต่อปีเป็นอันดับที่ 15 ของประเทศ จากทั้งหมด 76 จังหวัด (ไม่รวมกรุงเทพฯ) ในจำนวนนี้ประมาณร้อยละ 55 ของรายได้รวมของจังหวัดมาจากการทำเกษตร จังหวัดจันทบุรีมีอัตราการว่างงานค่อนข้างต่ำ ประมาณร้อยละ 0.7 ในปี 2561 แรงงานส่วนใหญ่ทำงานในภาคเกษตร 164,700 คน หรือประมาณร้อยละ 47.2 ของผู้มีงานทำ (ข้อมูลไตรมาสที่ 3 ของการสำรวจภาวะการทำงานของประชาชน พ.ศ. 2561 ระดับจังหวัด โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ) ผลผลิตการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ทุเรียน ยางพารา ลำไย และมังคุด โดยพื้นที่ทำการเกษตรมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 58 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด ตารางที่ 4-1 แสดงสถิติพื้นที่ปลูกและผลผลิตของไม้ผลและไม้ยืนต้นของจังหวัดจันทบุรี ปี 2559 พบว่า พื้นที่การปลูกยางพารามีมากที่สุดเท่ากับ 536,917 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 46 ในขณะที่ลำไยเป็นพืชที่มีปริมาณผลผลิตมากที่สุด 304,467 ตัน คิดเป็นร้อยละ 35 ของผลผลิตรวม รองลงมาคือ ทุเรียน (ร้อยละ 22) และยางพารา (ร้อยละ 12) เมื่อพิจารณาสถิติการใช้ที่ดินการเกษตรของจังหวัด 2.29 ล้านไร่ในปี 2559 พบว่า พื้นที่การปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้นมีสัดส่วนมากที่สุดประมาณร้อยละ 74 ของพื้นที่การเกษตรจังหวัดจันทบุรี รองลงมาคือการปลูกพืชไร่ (ร้อยละ 16) ในขณะที่พื้นที่ปลูกข้าว สวนผักและไม้ดอกไม้ประดับ และอื่นๆ มีสัดส่วนรวมกันประมาณร้อยละ 10 ตามที่ปรากฏรูปที่ 4-1

ทุเรียนเป็นไม้ผลที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจมากที่สุดของจังหวัดจันทบุรี ผลผลิตส่วนใหญ่เป็นการส่งออกไปประเทศจีน ผลผลิตรวมเพิ่มเพิ่มขึ้นร้อยละ 24 จาก 187,790 ตันในปี 2559 เป็น 279,075 ตันในปี 2561 ในขณะที่พืชผลอื่น ๆ อาทิ มังคุด ลำไย และยางพารา มีราคาซื้อขายลดลงค่อนข้างมากทำให้หลังจากปี 2561 มีการผลิตลดลง เกษตรกรส่วนหนึ่งเปลี่ยนมาปลูกทุเรียนเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะเกษตรกรปลูกยางพาราเป็นกลุ่ม

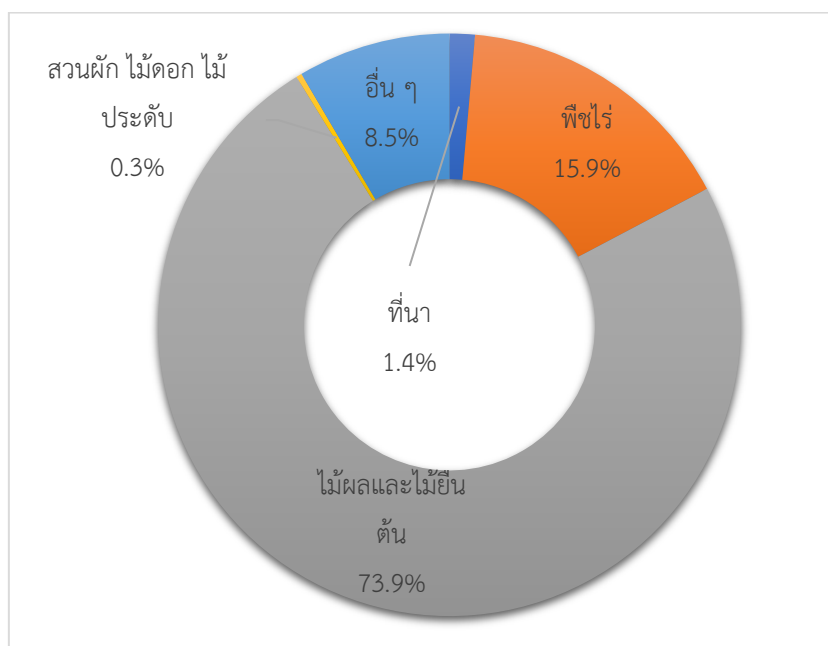
ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดจากภาวะการชะลอตัวของเศรษฐกิจโลกและปัญหาผลผลิตในตลาดโลกมีมากกว่าความต้องการ

ตารางที่ 4-1 พื้นที่เก็บเกี่ยวและผลผลิตของไม้ผลและไม้ยืนต้นหลัก จังหวัดจันทบุรี ปี 2559

พืชผล	เนื้อที่เก็บเกี่ยว (ไร่)	ผลผลิต (ตัน)
ยางพารา	536,917	100,603
ทุเรียน	171,092	187,790
ลำไย	169,376	304,467
มังคุด	129,339	68,871
เงาะ	56,874	53,680
ลองกอง	32,890	19,364
กล้วยไข่	25,276	49,588
ปาล์มน้ำมัน	20,648	40,101
สละ	9,521	11,024
มะม่วง	4,985	5,584
อื่น ๆ	21,237	27,116

ที่มา: สำนักงานเกษตรจังหวัดจันทบุรี

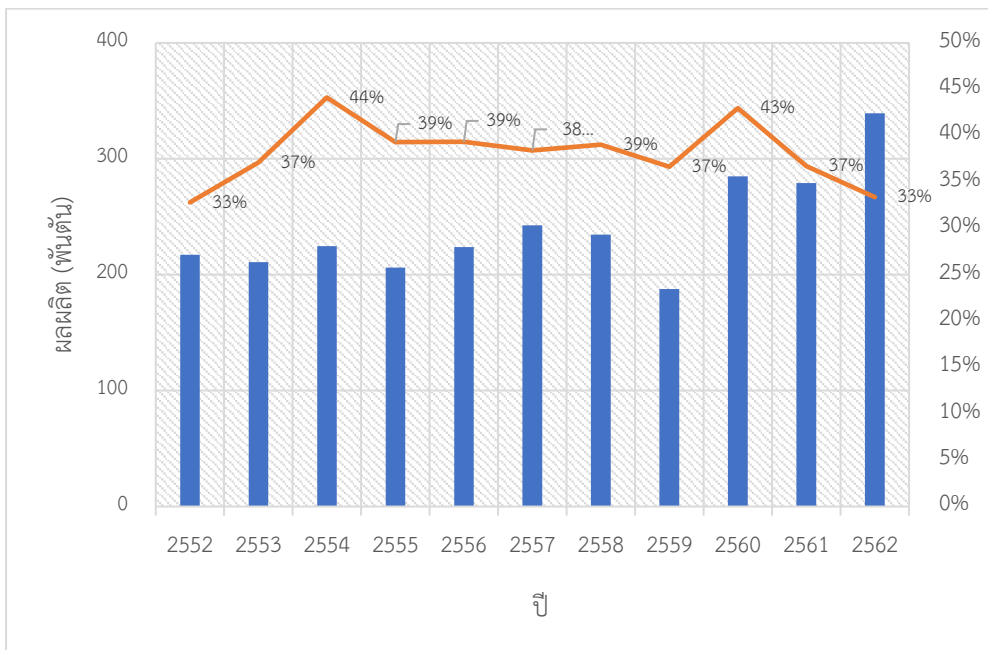
รูปที่ 4-1 สัดส่วนเนื้อที่ใช้ประโยชน์ทางการเกษตร จังหวัดจันทบุรี 2559

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

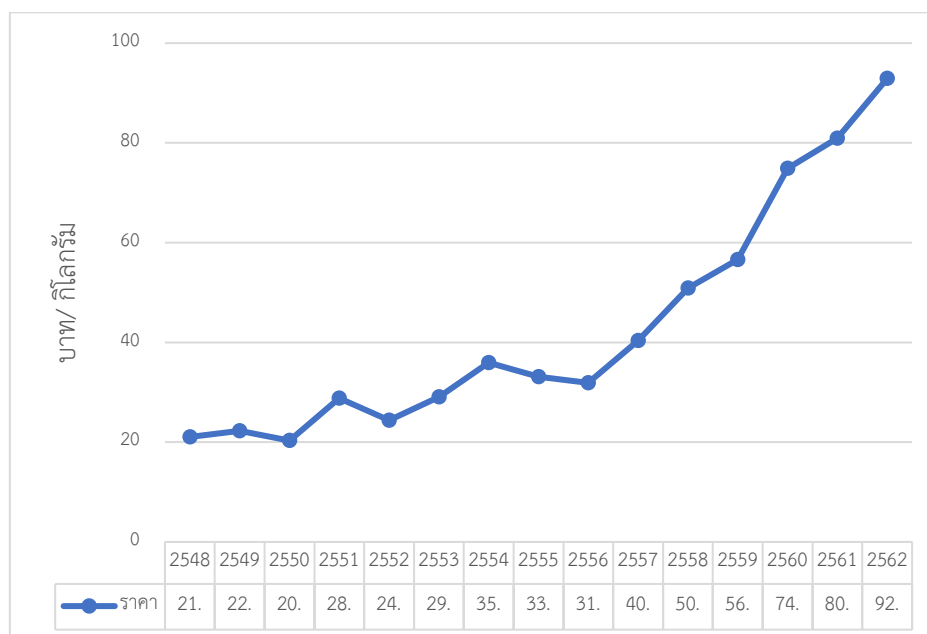
จันทบุรีเป็นแหล่งผลิตทุเรียนที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีสัดส่วนเกือบร้อยละ 40 ของผลผลิตรวมทั่วประเทศ รูปที่ 4-2 แสดงผลผลิตและสัดส่วนการผลิตทุเรียนของจังหวัดจันทบุรีตั้งแต่ปี 2552-2562 พบว่า การผลิตทุเรียนเพิ่มขึ้นจาก 217.2 พันตันในปี 2552 เป็น 339.3 พันตันในปี 2562 มีอัตราการเติบโตเฉลี่ยร้อยละ 6 ต่อปี อย่างไรก็ตาม ปริมาณผลผลิตมีความผันผวนพอสมควร ปี 2559 ลดลงถึงร้อยละ 20 เนื่องจากภาคตะวันออกประสบปัญหาภัยแล้งและพายุฤดูร้อน เกษตรกรส่วนใหญ่จำเป็นต้องตัดลูกทิ้งเพื่อรักษาต้นทุเรียนไว้ ในขณะที่การผลิตปี 2560 มีการขยายตัวอย่างก้าวกระโดดถึงร้อยละ 52 เกิดจากการขยายพื้นที่ปลูกทุเรียนให้เพียงพอับความต้องการที่เพิ่มขึ้นอย่างมากของประเทศจีน สัดส่วนการผลิตทุเรียนของจังหวัดจันทบุรีค่อนข้างคงที่เฉลี่ยที่ร้อยละ 38 ในช่วงปี 2552-2562 แต่มีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 40 ในปี 2554 และ 2560 นอกจากนี้ เมื่อผู้วิจัยตรวจสอบสถิติราคาซื้อขายผลผลิตการเกษตรที่เกษตรกรขายได้ ณ ไร่นา ที่แสดงถึงรายรับเบื้องต้นของเกษตรกรจากฐานข้อมูลสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรแสดงในรูปที่ 4-3 พบว่า ราคาซื้อขายทุเรียนหมอนทองจากเกษตรกรช่วงปี 2548-2562 เพิ่มขึ้นถึง 3.4 เท่า หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 10.6 ต่อปี โดยเฉพาะตั้งแต่ปี 2556 เป็นต้นมา ราคาซื้อขายเพิ่มขึ้นมากถึงร้อยละ 16 ต่อปีจาก 31.9 ในปี 2556 เป็น 92.9 ในปี 2562 โดยภาพรวม ราคาทุเรียนปรับเพิ่มขึ้นมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับราคาสินค้าเกษตรอื่นระหว่างปี 2548-2562 กลุ่มธัญพืชและพืชอาหารมีราคาเพิ่มขึ้นเฉลี่ยเพียงร้อยละ 2.8 ต่อปี กลุ่มไม้ยืนต้นเพิ่มขึ้นร้อยละ 2.7 ต่อปี และผลไม้อื่นเพิ่มขึ้นร้อยละ 4.2 ต่อปี ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม การประมาณการณ์ข้างต้นเป็นค่าเฉลี่ยของผลผลิตที่ส่งออกและบริโภคในประเทศ แต่จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า ผลผลิตส่วนใหญ่ของจังหวัดจันทบุรีเป็นการส่งออก ดังนั้น ราคาซื้อขายทุเรียนหมอนทองที่เกษตรกรได้รับจริงในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมาไม่น่าจะต่ำ 100 บาทต่อกิโลกรัมและอาจจะสูงถึง 130-140 บาทต่อกิโลกรัมในช่วงเวลา

รูปที่ 4-2 ผลผลิตและสัดส่วนการปลูกทุเรียนจังหวัดจันทบุรี 2552-2562

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

รูปที่ 4-3 ราคาซื้อเฉลี่ยทุเรียนหอมทองที่เกษตรกรได้รับ 2548-2562

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

ผู้วิจัยใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อประเมินผลตอบแทนเบื้องต้นของการปลูกทุเรียนของจังหวัดจันทบุรีโดยใช้โครงสร้างต้นทุนการผลิตทุเรียนของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรปี 2559¹ อยู่ที่ 16,001 บาทต่อไร่ ค่าเฉลี่ยของผลผลิตต่อไร่ของประเทศไทยปีเดียวกันเท่ากับ 842 กิโลกรัมต่อไร่ แสดงว่าต้นทุนการปลูกทุเรียนอยู่ที่ 19 บาทต่อกิโลกรัม (=16,001/842) อย่างไรก็ดี ผลผลิตต่อไร่ของจังหวัดจันทบุรีมากกว่าค่าเฉลี่ยประมาณร้อยละ 23 หรือ 1,098 กิโลกรัมต่อไร่ และใช้ราคาซื้อทุเรียนเฉลี่ย 56.6 บาทต่อกิโลกรัมตามรูปที่ 4-3 จะได้ว่า ผลตอบแทนจากการปลูกทุเรียนเท่ากับ 41,285 บาทต่อไร่ต่อปี (=1,098*(56.6-19.0)) ก่อนจะทำการประมาณรายได้ครัวเรือนภาคเกษตร เราต้องทราบพื้นที่ทำการเกษตรของครัวเรือน ผู้วิจัยใช้ฐานข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน (Socioeconomic Survey: SES) พ.ศ. 2558 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยเลือกเฉพาะครัวเรือนเกษตรกรในจังหวัดจันทบุรีประกอบอาชีพการเกษตร พบว่า ค่ามัธยฐาน (Median) ของพื้นที่ทำการเกษตรเท่ากับ 16.1 ไร่² ดังนั้น รายได้ประมาณการสำหรับครัวเรือนของเกษตรกรปลูกทุเรียนจะเท่ากับ 664, 669 บาทต่อปี (=16.1* 41,285) หรือ

¹ ต้นทุนการผลิตจำแนกเป็น 7 รายการ ประกอบด้วย (1) ค่าแรงงาน (เตรียมดิน ปลูก ดูแลรักษา เก็บเกี่ยว) (2) ค่าวัสดุทำการเกษตร (3) ค่าเสียโอกาสเงินทุน (4) ค่าเช่าที่ดิน (5) ค่าเสื่อมอุปกรณ์ (6) ค่าเสียโอกาสของอุปกรณ์ และ (7) ต้นทุนเฉลี่ยก่อนให้ผลนับตั้งแต่ปีที่ปลูกจนถึงก่อนปีเก็บเกี่ยว

² เนื่องจากขนาดการที่ครองที่ดินของครัวเรือนมีความแตกต่างกันค่อนข้างมากมีค่าระหว่าง 2-150 ไร่ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 23.3 ไร่ ซึ่งอาจไม่สามารถสะท้อนค่ากลางของการถือครองที่ดินได้ดั่งนั้น ผู้วิจัยจึงใช้ค่ามัธยฐานในการคำนวณรายได้ครัวเรือนแทน

55,389.1 บาทต่อเดือน อาจกล่าวได้ว่า การปลูกทุเรียนสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรเป็นอย่างดีและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามความต้องการของตลาดต่างประเทศโดยเฉพาะจากประเทศจีน

ผลการประมาณรายได้เกษตรกรปลูกทุเรียน จังหวัดจันทบุรี ของผู้วิจัยใกล้เคียงกับสถิติรายได้และรายจ่ายของหน่วยงานราชการ กล่าวคือ เกษตรกรจังหวัดจันทบุรีมีรายได้สูงกว่าค่าเฉลี่ยระดับของจังหวัดเกือบร้อยละ 70 ตารางที่ 4-2 แสดงรายได้ ค่าใช้จ่าย และหนี้สินของครัวเรือนจำแนกตามสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน จังหวัดจันทบุรี ปี 2560 พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรมีรายได้เฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 57,039 บาทต่อเดือนสำหรับเกษตรกรที่เป็นเจ้าของที่ดิน และ 53,526 บาทต่อเดือนสำหรับเกษตรกรที่ส่วนใหญ่เช่าที่ดินมากกว่าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพนอกภาคเกษตรแม้แต่กลุ่มอาชีพที่ต้องใช้ทักษะสูงอย่างผู้จัดการและผู้บริหารงานวิชาชีพที่รายได้เฉลี่ยเท่ากับ 47,347 บาทต่อเดือน ในขณะที่รายได้เฉลี่ยของจังหวัดอยู่ที่ 32,894 บาทต่อเดือน ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อพิจารณาค่าใช้จ่ายและหนี้สินครัวเรือนของเกษตรกร พบว่า มีสัดส่วนค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับรายได้ครัวเรือนแสดงถึงศักยภาพในการออมที่เพิ่มขึ้นโดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรที่มีที่ดินของตนเอง และมีความเป็นไปได้ที่จะใช้เงินทุนส่วนตัวในการทำการเกษตรแทนที่จะกู้ยืมจากสถาบันการเงินหรือพึ่งพาเงินทุนจากผู้ผลิตอื่นในห่วงโซ่อุปทาน

ตารางที่ 4-2 รายได้ ค่าใช้จ่าย และหนี้สินครัวเรือนจังหวัดจันทบุรี 2560

สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม	รายได้ ต่อเดือน	ค่าใช้จ่าย ต่อเดือน	หนี้สินต่อ ครัวเรือน
ผู้ถือครองทำการเกษตร			
ส่วนใหญ่เป็นเจ้าของที่ดิน	57,039	23,041	296,218
ส่วนใหญ่เช่าที่ดิน / ทำฟรี	53,526	25,220	547,101
ประมง ป่าไม้ ลำสัตว์ หางของป่า บริการทางการเกษตร	14,165	14,243	10,000
ผู้ประกอบการธุรกิจของตนเองที่ไม่ใช่การเกษตร	32,169	22,835	341,869
ลูกจ้าง			
ผู้จัดการ นักวิชาการ และผู้บริหารงานวิชาชีพ	47,347	33,944	1,051,083
คนงานเกษตร ป่าไม้ และประมง	14,888	12,405	118,352
คนงานด้านการขนส่ง และงานพื้นฐาน	16,055	14,076	165,450
เสมียน พนักงานขาย และให้บริการ	24,829	21,310	266,276
ผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิต ก่อสร้าง และเหมืองแร่	23,002	20,384	186,359
ผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานเชิงเศรษฐกิจ	12,496	12,210	201,222
ครัวเรือนทั้งหมด	32,894	20,620	341,223

ที่มา: การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2560 จังหวัดจันทบุรี สำนักงานสถิติแห่งชาติ

4.2 ผลการศึกษาเชิงปริมาณจากเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามให้กับเกษตรกรปลูกทุเรียนในจังหวัดจันทบุรีจำนวน 420 รายเพื่อให้ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างเป้าหมาย 369 ราย ตามวิธีการกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 ตารางที่ 4-3 แสดงสถิติพรรณนาของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า อายุเฉลี่ยของหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรเท่ากับ 56 ปีสูงกว่าค่าเฉลี่ยครัวเรือนทั่วประเทศเล็กน้อย (53 ปี) เมื่อจำแนกตามช่วงอายุพบว่า 150 คน (ร้อยละ 41) เป็นผู้สูงอายุโดยมีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป สอดคล้องกับสถานการณ์การผลิตของภาคเกษตรในหลายประเทศทั่วโลกที่พบว่า ผู้ประกอบอาชีพการเกษตรมีอายุเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจากการเป็นสังคมผู้สูงอายุ เกือบร้อยละ 70 ของกลุ่มตัวอย่างมีหัวหน้าครัวเรือนเป็นผู้ชายและส่วนใหญ่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนเกษตรกรปลูกทุเรียนเท่ากับ 64,340 บาทต่อเดือนซึ่งเป็นรายได้รวมจากภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรแต่ในจำนวนนี้ร้อยละ 88.8 มาจากการทำการเกษตร (57,113 บาทต่อเดือน) ครัวเรือนตัวอย่างมีรายจ่ายรวม 27,382 บาทต่อเดือน ในขณะที่ภาระการชำระหนี้สินอยู่ในสัดส่วนที่ค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับรายได้ประมาณ 5,006 บาทต่อเดือน ค่าใช้จ่ายและการชำระหนี้สินต่อเดือนมีสัดส่วนรวมกันประมาณร้อยละ 50.3 ของรายได้ครัวเรือน ประมาณร้อยละ 62 ของการกู้ยืมเงินมีวัตถุประสงค์เพื่อนำมาใช้ในการทำเกษตร เกือบทั้งหมดเป็นการกู้ยืมในระบบจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) และสหกรณ์การเกษตร

แต่ละครัวเรือนมีจำนวนสมาชิกครัวเรือนทำการเกษตรระหว่าง 1-5 คน และมีค่าเฉลี่ยคือ 2 คน เมื่อเปรียบเทียบจำนวนแรงงานภาคเกษตรกับสมาชิกครัวเรือนทั้งหมดพบว่า มีกลุ่มตัวอย่าง 125 ราย (ร้อยละ 33.9) ที่สมาชิกครัวเรือนทุกคนประกอบอาชีพทางการเกษตร พื้นที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่เป็นที่ดินของครอบครัวตนเองเฉลี่ย 24 ไร่ต่อครัวเรือน อย่างไรก็ตาม ตัวแทนเกษตรกรและสมาคมผู้ส่งออกทุเรียนและมังคุดให้ข้อมูลว่าพื้นที่การปลูกทุเรียนของเกษตรกรมีความแตกต่างกันมาก เกษตรกรรายย่อยจะมีพื้นที่ประมาณ 10 ไร่ ในขณะที่เกษตรกรรายใหญ่อาจมีพื้นที่มากถึง 1,000 ไร่ และจากการประมาณการพื้นที่เพาะปลูกในกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรน่าจะอยู่ระหว่าง 50-200 ไร่ สอดคล้องกับสถิติพรรณนาของกลุ่มตัวอย่าง ที่พบว่า ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) ของพื้นที่เพาะปลูกของกลุ่มตัวอย่างมีค่าสูงกว่าค่าเฉลี่ยค่อนข้างมาก

ตารางที่ 4-3 สถิติพรรณนาของเกษตรกรปลูกทุเรียน จังหวัดจันทบุรี (n =369)

ตัวแปร	Mean	SD
จำนวนสมาชิกครัวเรือน	3.17	1.50
อายุหัวหน้าครัวเรือน	56.05	13.20
สัดส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นผู้ชาย	0.67	0.47
การศึกษา (ปี)	6.33	3.49
รายได้ครัวเรือน (บาท/เดือน)	64,340	7,310
รายจ่ายครัวเรือน (บาท/เดือน)	27,382	9,401
ภาระหนี้สินที่ต้องชำระ (บาท/เดือน)	5,006	8,220
รายได้จากการทำเกษตร (บาท/เดือน)	57,113	6,033
จำนวนสมาชิกครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตร	2.01	0.89
พื้นที่ทำการเกษตร (ไร่)	24.08	32.11

ที่มา: ข้อมูลจากแบบสอบถาม เรียบเรียงโดยผู้วิจัย

ทั้งนี้ เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้เป็นเกษตรกรที่ปลูกทุเรียนเท่านั้น เมื่อผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลระดับจุลภาคจากสำนักงานสถิติจังหวัดจันทบุรีที่เป็นส่วนหนึ่งของการจัดทำแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน (Socioeconomic Survey: SES) ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ข้อมูลรายได้และรายจ่ายครัวเรือนกลุ่มตัวอย่างมีความสอดคล้องกันตามที่แสดงในตารางที่ 4-2 รายได้ของครัวเรือนประกอบอาชีพการเกษตรจังหวัดจันทบุรีมีรายได้สูงกว่าครัวเรือนนอกภาคเกษตรประมาณร้อยละ 35 ยิ่งไปกว่านั้น สถิติรายได้ครัวเรือนเกษตรในตารางที่ 4-2 และ 4-3 เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับรายได้ประมาณการณของเกษตรกรจากการปลูกทุเรียนของผู้วิจัยในหัวข้อที่ 4.1 ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ทุเรียนเป็นผลไม้เศรษฐกิจหลักของจังหวัดจันทบุรีที่สร้างรายได้จำนวนมากให้กับเกษตรกรที่เป็นผู้ผลิตขึ้นต้นในห่วงโซ่คุณค่าประมาณร้อยละ 80 ของผลผลิตแต่ละปีจะส่งออกไปต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศจีนที่เป็นตลาดสำคัญ

4.3 ผลการวิเคราะห์ห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียนไทย จังหวัดจันทบุรี

โครงสร้างห่วงโซ่คุณค่าทุเรียนไทยประกอบด้วยผู้เกี่ยวข้อง 3 ฝ่าย คือ

(1) ผู้ผลิต ได้แก่ เกษตรกรปลูกทุเรียน

(2) ผู้จัดจำหน่าย ได้แก่ ผู้รวบรวมผลผลิตหรือโรงคัดบรรจุผลไม้ (ล้าง) สหกรณ์การเกษตร

พ่อค้าขายส่งตลาดในประเทศ พ่อค้าขายปลีกในประเทศ ตัวแทนผู้ส่งออก ผู้ให้บริการโลจิสติกส์ ธุรกิจค้าส่งและค้าปลีกในต่างประเทศ

(3) ผู้บริโภคชั้นสุดท้ายแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้บริโภคในประเทศและผู้บริโภคต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศจีนที่เป็นตลาดส่งออกหมายเลขหนึ่งของทุเรียนไทย

เกษตรกร

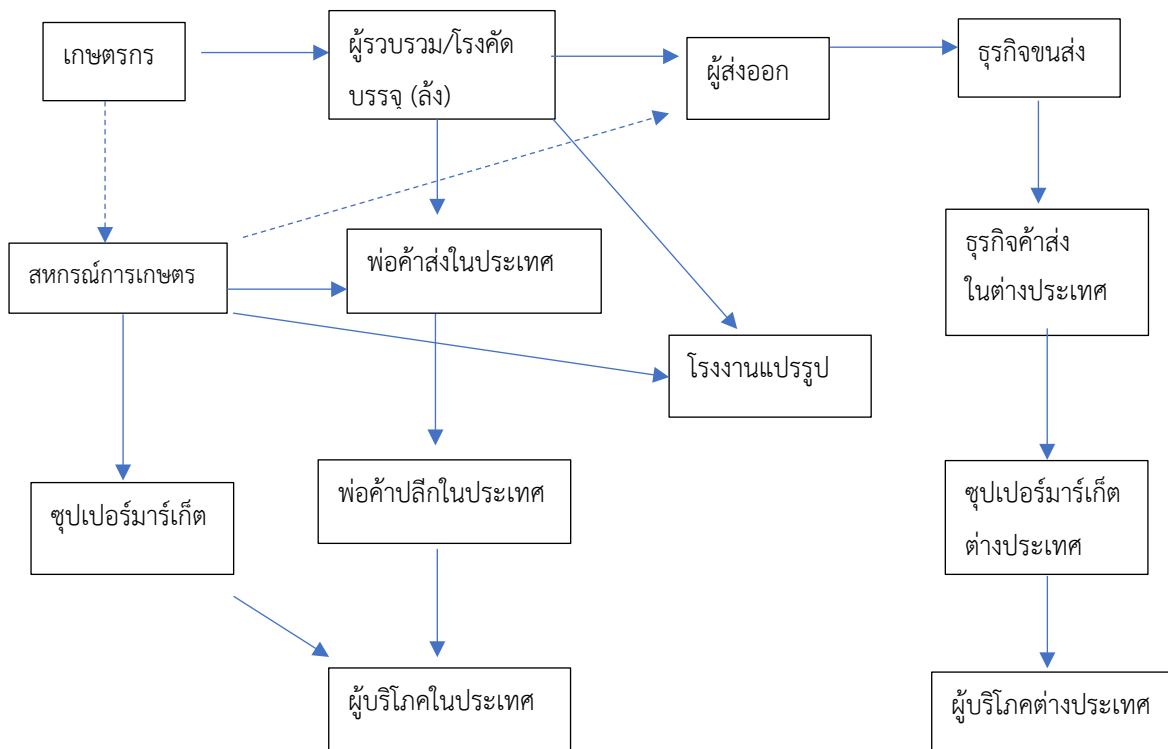
รูปที่ 4-4 แสดงโครงสร้างห่วงโซ่การผลิตทุเรียนไทย เริ่มจากเกษตรกรซื้อหาปัจจัยการผลิตและทำการปลูกทุเรียน เมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวช่วงประมาณเดือนเมษายนถึงกันยายน ทุเรียนหมอนทองเป็นพันธุ์ที่ได้รับความนิยมอย่างสูงในประเทศจีน ในขณะที่พันธุ์อื่นอย่างก้านยาวและพวงมณีได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นจากผู้บริโภคต่างประเทศ เกษตรกรจะขายผลผลิตส่วนใหญ่ให้กับผู้รวบรวม (ล้ง) มี 2 รูปแบบคือ (1) เกษตรกรติดตามข้อมูลราคาและการรับซื้อของล้งแต่ละรายและเลือกขายให้กับล้งที่ให้ราคาสูง เกษตรกรส่วนใหญ่เก็บผลผลิตเองและอาจจ้างแรงงานคนนอกช่วยเนื่องจากผลผลิตมีจำนวนมาก (2) ล้งจะมีตัวแทนติดต่อไปรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรโดยมีบริการรับจ้างตัดที่สวนของเกษตรกรหรืออาจเป็นการซื้อขายที่ตกลงกันไว้ล่วงหน้า โดยเป็นการซื้อเหมาสวนก่อนจะขนส่งไปที่โรงคัดบรรจุผลไม้ของตน ล้งทุเรียนมีการแข่งขันกันสูงเพื่อให้ได้ผลผลิตตามยอดคำสั่งซื้อจากประเทศจีน ปัจจุบันชาวสวนเข้าถึงสื่อโซเชียลได้อย่างแพร่หลายทำให้สามารถเปรียบเทียบราคาซื้อของล้งแต่ละรายส่งผลให้บทบาทพ่อค้าคนกลางระดับท้องถิ่นมีความสำคัญลดลง กำไรจากส่วนต่างราคาซื้อจากชาวสวนกับราคาที่ขายให้กับโรงคัดบรรจุจะลดลง แต่ล้งอาศัยการทำกำไรจากปริมาณการซื้อขายมากในแต่ละครั้ง ด้วยราคาซื้อที่สูงและการอำนวยความสะดวกถึงสวนทุเรียนทำให้ชาวสวนเต็มใจขายผลผลิตให้กับล้งโดยเฉพาะผลผลิตเกรดส่งออก เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างมากและช่วยลดต้นทุนโดยรวมในห่วงโซ่การผลิตเนื่องจากลดบทบาทของผู้รวบรวมท้องถิ่นเป็นผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างเกษตรกรและล้ง อย่างไรก็ตาม การพึ่งพาล้งและตลาดส่งออกจีนเพียงอย่างเดียวมีความเสี่ยงในระยะยาว หากความต้องการของประเทศจีนลดลงหรือเกิดสถานการณ์ไม่คาดฝัน เช่น ทุเรียนไทยถูกระงับการนำเข้าจากประเทศจีนเพราะเกิดปัญหาศัตรูพืช อาจส่งผลให้ราคาซื้อลดลงมากและผลผลิตได้รับความเสียหายจำนวนมาก หากผู้ประกอบการไม่พยายามหาตลาดส่งออกอื่นทดแทน

ปัญหาการตัดทุเรียนอ่อนที่เกิดขึ้นเป็นการทำลายตลาดการค้าทุเรียนไทยในระยะยาว โดยเฉพาะช่วงเริ่มฤดูกาลเก็บเกี่ยวกลุ่มเกษตรกรและสมาคมผู้ส่งออกพยายามแก้ไขปัญหานี้เนื่องจากเป็นการทำลายภาพลักษณ์การเป็นทุเรียนคุณภาพของไทยและอาจเป็นจุดอ่อนให้ผู้ซื้อต่างประเทศตราราคาทุเรียนไทย ผู้ส่งออกรายหนึ่งให้ข้อมูลว่าล้งบางรายนิยมซื้อทุเรียนอ่อนเพราะอยากได้ผลกำไรเร็วเนื่องจากช่วงต้นฤดูเก็บเกี่ยวราคาทุเรียนจะสูง ยิ่งไปกว่านั้น เกษตรกรเองก็มีแรงจูงใจในการตัดทุเรียนอ่อนขายเพราะทุเรียนอ่อนมีน้ำหนักมากกว่าทุเรียนแก่ประมาณร้อยละ 10 เพราะผลทุเรียนยังไม่คลายน้ำส่งผลให้ขายได้ราคาดีกว่า ผู้ส่งออกไทยส่วนหนึ่งให้ความเห็นว่า ล้งจีนส่วนหนึ่งเน้นการทำกำไรระยะสั้น โดยการนำทุเรียนอ่อนไปขายที่ประเทศจีนเพื่อให้ราคาทุเรียนตกและใช้เหตุผลนี้ในการกดราคาซื้อจากเกษตรกร ต่างจากล้งไทยที่ให้ความสำคัญกับการสะสมชื่อเสียงในระยะยาว อย่างไรก็ตาม ปัญหาการตัดทุเรียนอ่อนขามีแนวโน้มลดลงจากสองปัจจัย ประการแรก สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 6 (สวพ.6) และสมาคมผู้ส่งออกมีการรณรงค์ภายในเครือข่ายเกษตรกรให้เลิกตัดทุเรียนอ่อนขายเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ

ทั้งนี้ สวพ.6 กำหนดมาตรการควบคุมสวนทุเรียนและโรงคัดบรรจุผลไม้เริ่มตั้งแต่การแจ้งเตือน การพักใช้และการยกเลิกใบรับรอง GAP ที่เคยออกให้ ประการที่สอง ทางการเงินมีความเข้มงวดตรวจสอบคุณภาพผลไม้ นำเข้ามากขึ้นและมีการขึ้นทะเบียนแปลงเกษตรและโรงคัดบรรจุในประเทศไทยเพื่อการตรวจสอบย้อนกลับกรณีที่เกิดปัญหา และอาจนำไปสู่การระงับการนำเข้าเป็นการชั่วคราวได้

การขายทุเรียนให้กับสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรมีสัดส่วนน้อยมาก สหกรณ์ทำหน้าที่เป็นคนกลางรวบรวมผลผลิตจากสมาชิกและบางครั้งอาจรับซื้อจากเกษตรกรที่ไม่ใช่สมาชิกเพื่อนำไปคัดแยกเกรดผลไม้ส่วนใหญ่เป็นเพื่อการบริโภคในประเทศโดยมีการขายให้กับซูเปอร์สโตร์และค้าปลีกชั้นนำ เช่น สยามแม็คโคร เดอะมอลล์ เป็นต้น ผลผลิตส่วนน้อยที่จะส่งออกทั้งผลไปขายต่างประเทศผ่านบริษัทส่งออก ทั้งนี้เพราะการขายให้กับคลังเอกชนโดยเฉพาะของนักธุรกิจจีนจะขายได้ราคาดีกว่ามาก ผลผลิตที่นำมาขายให้กับสหกรณ์ส่วนใหญ่เป็นคุณภาพตกเกรดต้องนำไปแปรรูป

รูปที่ 4-4 โครงสร้างห่วงโซ่คุณค่าของทุเรียนสด จังหวัดจันทบุรี

หมายเหตุ จากการรวบรวมของผู้วิจัย เส้นประแสดงความสัมพันธ์การผลิตที่มีสัดส่วนน้อย

จากการสอบถามความคิดเห็นเกษตรกร ส่วนใหญ่เห็นว่า การขอรับรองมาตรฐานระบบปฏิบัติการเกษตรที่ดี (GAP) เป็นสิ่งจำเป็นเพราะปัจจุบันประเทศนำเข้าส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการบริโภคอาหารที่มีคุณภาพและความปลอดภัยสูง แม้ว่าจะมีต้นทุนการดำเนินงานเพิ่มขึ้นบ้างแต่เกษตรกรสามารถขายผลผลิตได้ราคาสูงขึ้นคุ้มค่ากับการลงทุน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เกษตรกร พบว่า ผลไม้จากแปลงเกษตรที่ผ่านการรับรองจากรมวิชาการเกษตรจะขายได้ราคาสูงกว่าแปลงเกษตรทั่วไปประมาณ 2-3 บาทต่อกิโลกรัม การ

ตรวจสอบของกรมวิชาการเกษตรมีค่าใช้จ่ายไม่มากนักและเกษตรกรส่วนหนึ่งให้ความเห็นเพิ่มเติมว่าประเทศไทยเป็นหนึ่งในไม่กี่ประเทศที่หน่วยงานภาครัฐดำเนินการเองได้อย่างมีประสิทธิภาพและช่วยเหลือเกษตรกรโดยมีค่าใช้จ่ายที่สมเหตุสมผล ต่างจากหลายประเทศที่การตรวจสอบมาตรฐานสินค้าเกษตรเป็นภาระที่ผู้ผลิตต้องรับผิดชอบเองทั้งหมดในการตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานกับบริษัทเอกชนซึ่งมีค่าใช้จ่ายสูงมาก และที่สำคัญ หากเกษตรกรมีใบรับรอง GAP จะมีอำนาจต่อรองกับผู้รับซื้อมากขึ้น ตารางที่ 4-4 แสดงสถิติแปลงเกษตรที่ได้รับการรับรอง GAP จำแนกตามอำเภอ จังหวัดจันทบุรี พบว่า แปลงเกษตรที่ผ่านการรับรอง GAP จังหวัดจันทบุรีมีทั้งหมด 25,675 แปลง ครอบคลุมพื้นที่ 1.44 ล้านไร่ หรือประมาณร้อยละ 63 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องประเมินกันว่าจำนวนเกษตรกรที่ขอการรับรองมาตรฐาน GAP มีจำนวนเพิ่มขึ้นทั้งรายใหม่และการต่ออายุ เนื่องจากทางกรเงินให้ความสำคัญกับมาตรการควบคุมการแพร่ของศัตรูพืชผ่านการส่งออกทุเรียนและอยู่ระหว่างการพัฒนาระบบตรวจสอบย้อนหลัง (Traceability) ปัจจุบันประมาณร้อยละ 70 ของทุเรียนไทยส่งออกผ่านการรับรอง GAP และมีความเป็นไปได้สูงว่าในอนาคตอันใกล้ทุเรียนสดที่จะส่งออกไปขายที่จีนต้องมาจากสวนที่ผ่านการรับรอง GAP เท่านั้น ผู้ส่งออกคาดการณ์ว่าจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 80 ในปี 2563 เนื่องจากช่วงปี 61-62 ที่ผ่านมา ทางกรเงินตรวจพบศัตรูพืชในทุเรียนไทย (เพลี้ยแป้ง เพลี้ยหอย และหนอนเจาะเมล็ด) มากกว่า 1,000 รายการส่งสินค้าและมีการแจ้งเตือนอย่างไม่เป็นทางการกับผู้ส่งออกผลไม้ไทยให้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนั้น เครือข่ายผู้ส่งออกทุเรียน มังคุด มีความตื่นตัวและสนับสนุนให้เกษตรกรเครือข่ายขอการรับรอง GAP จากกรมวิชาการเกษตรมากขึ้น

ตารางที่ 4-4 จำนวนเกษตรกร แปลงเกษตรและพื้นที่ที่ผ่านการรับรอง GAP จำแนกตามอำเภอ

อำเภอ	ราย	แปลง	ไร่
ขลุง	1,350	2,592	33,987
ท่าใหม่	1,171	1,997	25,781
นายายอาม	663	1,016	14,082
มะขาม	1,052	1,991	28,645
สอยดาว	5,218	6,489	1,164,820
เขาคิชฌกูฏ	1,412	2,546	36,834
เมืองจันทบุรี	684	1,118	7,080
แก่งหางแมว	442	714	7,713
แหลมสิงห์	116	166	962
โป่งน้ำร้อน	5,147	7,046	119,165
รวม	17,255	25,675	1,439,069

ที่มา: ฐานข้อมูลสำนักพัฒนาระบบและรับรองมาตรฐานสินค้าพืช กรมวิชาการเกษตร ข้อมูล ณ วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2563

ในอีกด้านหนึ่ง อุปทานทุเรียนสดมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นโดยลำดับ สาเหตุสำคัญมาจากเกษตรกรที่ปลูกพืชผลอื่นเปลี่ยนมาปลูกทุเรียนมากขึ้นเพราะให้ผลกำไรดีกว่า โดยเฉพาะเกษตรกรปลูกยางพาราและปาล์ม น้ำมันมีแนวโน้มจะเปลี่ยนมาปลูกทุเรียนแทนเพราะเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากราคารับซื้อตกต่ำเพราะอุปทานล้นตลาด

สหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร

สหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรมีบทบาทสำคัญในการเป็นแหล่งเงินทุน การขายปัจจัยการผลิตให้สมาชิก และการสร้างช่องทางการตลาดสินค้าเกษตรโดยเฉพาะผลิตภัณฑ์แปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าและสร้างเสถียรภาพราคาสินค้าเกษตรในภาวะที่ผลผลิตออกสู่ตลาดพร้อมกันจำนวนมาก การทำธุรกิจแบ่งเป็น 5 ประเภท ประกอบด้วย รับฝากเงิน ให้เงินกู้ จัดหาสินค้ามาจำหน่าย รวบรวมผลผลิตและแปรรูป และบริการและอื่น ๆ ในปี 2562 พบว่า

- จำนวนสหกรณ์การเกษตร มีทั้งหมด 47 แห่งมีสมาชิก 42,126 คน มีปริมาณทางธุรกิจประมาณ 8,574.0 ล้านบาท

- จำนวนกลุ่มเกษตรกร 51 แห่ง มีสมาชิก 6,201 คนมีปริมาณทางธุรกิจประมาณ 139.3 ล้านบาท ในจำนวนนี้ 31 แห่ง (ร้อยละ 61) เป็นกลุ่มเกษตรกรทำสวนและมีสมาชิก 4,477 คน (ร้อยละ 72) มีปริมาณทางธุรกิจ 130.2 ล้านบาทใน (สำนักงานสหกรณ์จังหวัดจันทบุรี, 2563)

อย่างไรก็ตาม สมาชิกสหกรณ์การเกษตรที่ไม่มีเอกสารสิทธิสามารถกู้เงินจากสหกรณ์เพื่อเป็นทุนการผลิตได้น้อยเนื่องจากขาดหลักทรัพย์ค้ำประกัน ส่วนหนึ่งต้องอาศัยสินเชื่อเพิ่มเติมจากร้านค้าปัจจัยการผลิตภายนอกและมีอัตราดอกเบี้ยที่สูงกว่า

ในอดีตที่ราคาทุเรียนค่อนข้างต่ำ สหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรจะรวบรวมผลผลิตจากเกษตรกรในกลุ่มและคัดแยกเกรดเพื่อจำหน่ายภายในประเทศเป็นหลัก หากสินค้ามีคุณภาพสูงจะส่งให้กับซูเปอร์มาร์เก็ตสำหรับสินค้าเกรดรองลงมาจะจำหน่ายให้กับพ่อค้าส่งในประเทศและส่วนหนึ่งนำไปแปรรูปสินค้า เช่น ทุเรียนกวน ทุเรียนทอด เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันภาครัฐให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองและการทำการตลาดเชิงรุกโดยสนับสนุนให้สหกรณ์การเกษตรเป็นคู่ค้ากับธุรกิจส่งออกในต่างประเทศ โดยเฉพาะช่องทางออนไลน์ กรณีศึกษาที่น่าสนใจคือ การจัดการโซ่ความเย็น (Cold chain) ทุเรียนของสหกรณ์การเกษตรเขาคิชฌกูฏ จำกัด จังหวัดจันทบุรี โดยมีการสร้างห้องเย็นและโรงงานแปรรูปเพื่อซื้อทุเรียนตกเกรดจำนวนมากจากสมาชิกรวมมาทำเป็นเนื้อทุเรียนแช่แข็งเพื่อส่งออกไปต่างประเทศ ทำให้เกษตรกรมีทางเลือกการจำหน่ายมากขึ้นและมีส่วนสำคัญในการรักษาเสถียรภาพของราคาทุเรียนและผลไม้อื่นของภาคตะวันออก อาทิ เงาะ มังคุด ลองกอง และสละ กรอบที่ 4-1 แสดงรายละเอียดการดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตรเขาคิชฌกูฏ จำกัด เกี่ยวกับการผลิตและการค้าเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับทุเรียนไทย

นอกจากนี้ ในระดับนโยบายมีความพยายามผลักดันให้จังหวัดจันทบุรีเป็นแหล่งผลิตผลไม้ระดับโลก ผ่านการสนับสนุนเครือข่ายสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรในการพัฒนาระบบบริหารจัดการผลไม้ครบวงจรตั้งแต่

การเป็นแหล่งทุนให้เกษตรกรนำไปพัฒนาอาชีพ การจัดหาปัจจัยการผลิตการเกษตร การร่วมมือกันของสมาชิก ในการผลิตผลไม้ให้ได้มาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP) รวมทั้งการหาตลาดรองรับผลผลิตทั้งใน และต่างประเทศ ปี 2561 กรมส่งเสริมสหกรณ์สนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยีทันสมัย เพื่อการแปรรูปผลไม้ให้กับสหกรณ์การเกษตรมะขาม จำกัด สหกรณ์การเกษตรเขาคิชฌกูฏ จำกัด และ สหกรณ์นิคมสอยดาว จำกัด ทั้งนี้ เพื่อช่วยให้เกษตรกรมีรายได้มั่นคงและสร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้า เป้าหมาย การดำเนินงานคือ การรวบรวมผลไม้ให้เพิ่มขึ้นจากเดิม 35,000 ตัน สำหรับทุเรียนสดกำหนดปริมาณไว้ 15,000 ตัน นอกจากนี้ สหกรณ์การเกษตรยังมีรายได้จากการรับจ้างบรรจุภัณฑ์และการให้เข้าสถานที่คัดบรรจุ กับตัวแทนส่งออก (ประชาชาติธุรกิจ (2561, 6 กุมภาพันธ์))

กรอบที่ 4-1 การจัดการโซ่ความเย็นในสินค้าทุเรียน ของสหกรณ์การเกษตรเขาคิชฌกูฏ จำกัด จ. จันทบุรี

เมื่อปี 2561 รัฐบาลอนุมัติงบประมาณรายจ่ายเพิ่มเติมเพื่อขับเคลื่อนโครงการ “ไทยนิยมยั่งยืน” งบประมาณ กว่า 24,000 ล้านบาทเป็นการปฏิรูปโครงสร้างการผลิตภาคเกษตรอย่างการสนับสนุนอุปกรณ์แปรรูปผลผลิตทาง การเกษตรผ่านเครือข่ายสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์การเกษตรเขาคิชฌกูฏ จำกัด จังหวัด จันทบุรี ได้รับงบประมาณ จากโครงการดังกล่าว 29 ล้านบาทและสหกรณ์สมทบเพิ่มอีก 12 ล้านบาทเพื่อพัฒนาระบบห้องเย็นและลงทุนใน อุปกรณ์แปรรูปผลไม้เริ่มก่อสร้างกลางปี 2561 และได้เปิดดำเนินการแล้วเมื่อเมษายน 2562 ที่ผ่านมา

ช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา เกษตรกรจังหวัดจันทบุรีได้ปรับพื้นที่การเกษตรมาปลูกทุเรียนเพื่อส่งออกมากขึ้น สหกรณ์ฯ คาดการณ์ว่าในอนาคตอาจเกิดปัญหาผลผลิตล้นตลาดจึงพัฒนาระบบห่วงโซ่ความเย็น (Cold chain) โดย เน้นการรับซื้อทุเรียนเกรดพรีเมียมหรือมีตำหนิที่ไม่สามารถจำหน่ายเป็นผลสดทั้งลูกได้นำมาแปรรูปเป็นเนื้อทุเรียนแช่แข็ง ก่อนส่งออกไปประเทศจีนเพื่อให้สอดคล้องกับแบบแผนการใช้ชีวิตของผู้บริโภคชาวจีนที่ปัจจุบันครอบครัวมีขนาดเล็ก ลงโดยเฉพาะในเขตเมือง ผู้บริโภคจึงนิยมซื้อทุเรียนแบบแกะเนื้อบรรจุกล่องมีปริมาณ 1-2 พู แทนที่จะซื้อทุเรียนทั้ง ลูก สหกรณ์เห็นโอกาสทางธุรกิจในการขยายตลาดทุเรียนแช่แข็งในประเทศจีน กำลังผลิตของโรงงานอยู่ที่ 2,000 ตัน ต่อปี แต่เดิม ห้องเย็นในจันทบุรีจะเป็นของเอกชนทำให้เกษตรกรขายผลผลิตตกเกรดไม่ได้ราคา ที่ผ่านมามีอยู่ที่ ประมาณ 30-40 บาทต่อกิโลกรัม การดำเนินการของสหกรณ์ฯ ช่วยให้เกษตรกรมีทางเลือกมากขึ้นโดยขายให้สหกรณ์ ฯ ทำให้ราคารับซื้อขยับเพิ่มขึ้นเป็น 45-60 บาท นอกจากนี้ สหกรณ์ฯ ยังเป็นคู่ค้ากับเอกชนไทยที่รับซื้อทุเรียนแช่แข็ง ไปบรรจุและใส่แบรนด์ของตัวเองเพื่อส่งไปขายที่ห้างสรรพสินค้าในประเทศจีนและประเทศอื่น ๆ แถบเอเชีย

อนึ่ง สหกรณ์ยังคงรับซื้อทุเรียนทุกเกรด เกรดคุณภาพจะส่งออกทั้งผลไปขายที่ประเทศจีนและบางส่วนขาย ให้ซูเปอร์มาร์เก็ตของไทยที่มีสาขากระจายทั่วประเทศ

ปรับจาก: กองนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2562) และ สยามรัฐออนไลน์ (2562, 21 พฤษภาคม)

โรงคัดบรรจุ (ล้าง)

โรงคัดบรรจุผลไม้หรือที่นิยมเรียกกันไม่เป็นทางการว่า ล้าง ทำหน้าที่รวบรวมผลผลิตจากเกษตรกรเพื่อ คัดแยกและบรรจุเพื่อส่งออกต่างประเทศโดยเฉพาะตลาดในประเทศจีน จากการสัมภาษณ์ตัวแทนล้างและ เกษตรกรในพื้นที่ พบว่า จำนวนล้างในจังหวัดจันทบุรีและพื้นที่อื่นในภาคตะวันออกมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง ปัจจุบันล้างทั่วประเทศน่าจะอยู่ที่ประมาณ 500-600 ล้าง สำหรับขั้นตอนการคัดแยกเกรดผลไม้ ล้างจะแบ่ง

ประเภทผลผลิตที่ได้ เป็น 2 กลุ่มหลัก คือ คุณภาพมาตรฐานส่งออกและคุณภาพที่ไม่ผ่านมาตรฐานการส่งออก (ตกเกรด) เช่น ขนาดผลอาจใหญ่หรือเล็กเกินไป มีตำหนิ ยิ่งไปกว่านั้น ทุเรียนมาตรฐานส่งออกยังมีการคัดแยกคุณภาพให้ตรงกับความต้องการของประเทศนำเข้า ผลผลิตคุณภาพสูงพรีเมียมจะส่งออกไปยังประเทศที่มีกำลังซื้อสูง เช่น ญี่ปุ่น ไต้หวัน และฮ่องกง ในขณะที่ผลผลิตคุณภาพรองลงมาจะถูกส่งออกไปประเทศจีนและประเทศเพื่อนบ้านอย่างอินโดนีเซียและเวียดนาม³ สำหรับทุเรียนตกเกรดจะแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ การบริโภคในประเทศและการแปรรูปผลผลิตเพื่อจำหน่ายทั้งในและต่างประเทศ

ปัจจุบันสัดส่วนทุเรียนที่ได้มาตรฐานส่งออกมากถึงร้อยละ 80 เนื่องจากราคารับซื้อสูงมากทำให้เกษตรกรมีแรงจูงใจในการผลิตและใช้ปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพสูงเพื่อให้ได้ตามมาตรฐานส่งออกและผ่านการรับรองมาตรฐานการปฏิบัติการเกษตรที่ดี (GAP) จากกรมวิชาการเกษตร การผลิตทุเรียนเพื่อส่งออกของจังหวัดจันทบุรีมีสัดส่วนสูงกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศพอสมควร เมื่อผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลปริมาณการผลิตจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรและข้อมูลการส่งออกจากกระทรวงพาณิชย์ พบว่า ปี 2562 ผลผลิตทุเรียนทั้งประเทศ 1.01 ล้านตันและมีการส่งออกรวม 0.66 ล้านตัน แสดงว่าสัดส่วนการส่งออกทุเรียนสดของไทยอยู่ที่ร้อยละ 65 อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาเชิงลึกในพื้นที่จังหวัดจันทบุรีเป็นภาพสะท้อนอุตสาหกรรมการผลิตทุเรียนเพื่อการส่งออกได้เป็นอย่างดี

เส้นทางการส่งออกทุเรียนไทย โรงคัดบรรจุ (ล้าง) ทำหน้าที่บรรจุทุเรียนสำหรับส่งออกไปยังประเทศต่าง ๆ บริษัทส่งออกจะรับผลผลิตและจัดเตรียมเอกสารการนำเข้าเพื่อขนส่งไปยังประเทศปลายทาง ผลผลิตที่เตรียมส่งออกเกือบร้อยละ 90 จะนำไปขายในประเทศจีน ในทางปฏิบัติ ผู้ส่งออกต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบการค้าว่าด้วยความปลอดภัยอาหาร (Food safety standard) และข้อตกลงระดับทวิภาคีระหว่างทางการไทยกับจีนเกี่ยวกับการนำเข้าส่งออกผลไม้สด เจ้าหน้าที่จากกรมวิชาการเกษตรจะตรวจสอบมาตรฐานสินค้าและออกเอกสารรับรองที่โรงคัดบรรจุก่อนจะขนส่งไปยังประเทศจีน หลังจากนั้น ตัวแทนส่งออกดำเนินการเอกสารและติดต่อพิธีการทางศุลกากรของประเทศจีน ธุรกิจขนส่งส่วนใหญ่เป็นของนักธุรกิจจีน มีเพียงส่วนน้อยที่เป็นความร่วมมือระหว่างนักธุรกิจไทยและจีน ทั้งนี้ ผู้ประกอบการไทยให้ข้อมูลว่าการติดต่อเอกสารและระบบค้าส่งค้าปลีกในประเทศจีนระหว่างนักธุรกิจจีนด้วยกันเองสามารถดำเนินการได้สะดวกกว่า และที่สำคัญ รัฐบาลจีนยังไม่อนุญาตให้ผู้ประกอบการประเทศอื่นเข้ามาดำเนินการธุรกิจการค้าส่งและปลีกได้ การทำธุรกิจต้องผ่านการร่วมทุนกับนักธุรกิจจีนเท่านั้น

มากกว่าร้อยละ 50 ของทุเรียนไทยที่ส่งออกไปจีนเป็นการขนส่งทางบกจากประเทศไทยผ่านลาวและเวียดนามก่อนจะเข้าสู่ประเทศจีนเพราะมีต้นทุนต่ำกว่าการขนส่งช่องทางอื่น ผู้ประกอบการสามารถควบคุมอุณหภูมิของตู้คอนเทนเนอร์เพื่อรักษาคุณภาพสินค้า แต่ละตู้บรรทุกทุเรียน 18 ตัน หากราคาทุเรียน กิโลกรัมละ 120 บาท จะมีมูลค่าการส่งออกตู้ละ 2.2 ล้านบาท โดยเฉลี่ยจะมีการส่งออกทุเรียนสดจากไทยไป

³ ประเทศอินโดนีเซียเป็นผู้ผลิตทุเรียนรายใหญ่แต่มีความต้องการบริโภคในประเทศสูงและปริมาณผลผลิตที่ได้แต่ละปีมีความผันผวนค่อนข้างสูงเนื่องจากสภาพภูมิอากาศและการเกิดภัยธรรมชาติทำให้มีการนำเข้าทุเรียนจากประเทศไทยโดยเฉพาะในช่วงนอกฤดูปลูกเก็บเกี่ยวของทุเรียนอินโดนีเซีย ช่วงการเก็บเกี่ยวทุเรียนอินโดนีเซียอยู่ระหว่างเดือนมิถุนายนถึงกุมภาพันธ์ของปีถัดไป

ยังประเทศจีนวันละ 200-300 ตู๋ (มูลค่าประมาณ 400-600 ล้านบาท) และในช่วงที่ได้รับความนิยมปริมาณการส่งออกจะเพิ่มขึ้นเป็น 400-500 ตู๋ต่อวัน ตัวแทนผู้ส่งออกรายหนึ่งให้ข้อมูลว่า วิธีการทำบรรจุภัณฑ์และเทคนิคการคัดเลือกผลผลิตรวมทั้งการควบคุมอุณหภูมิเป็นองค์ความรู้อย่างหนึ่งของผู้ประกอบการไทยในการรักษาคุณภาพทุเรียน ตัวอย่างเช่น หากต้องการส่งออกทุเรียนไปยังเมืองที่อยู่ห่างไกลจากด่านชายแดนอย่างปักกิ่งหรือเซี่ยงไฮ้ ก็จะต้องปรับอุณหภูมิให้ต่ำเพื่อให้ผลทุเรียนสุกพอดีก่อนนำไปจำหน่ายต่อในประเทศจีน เส้นทางขนส่งทางบก ได้แก่

- ถนนหมายเลข 9 (R9) จากมุกดาหารประเทศไทย ผ่านดำนัง ฮานอย ประเทศเวียดนาม แล้วเข้าสู่กรุงปักกิ่ง โดยมีตลาดซินฟาตี้ (Xinfadi) เป็นตลาดค้าส่งสินค้าเกษตรที่ใหญ่ที่สุดในกรุงปักกิ่ง
- ถนนสาย 3A จากเชียงใหม่ ประเทศไทย ผ่านลาว เข้าสู่คุนหมิงและมณฑลเสฉวน ประเทศจีน
- ถนนสาย R12 จากนครพนม แขวงคำม่วน ประเทศลาวผ่านเวียดนามและเข้าสู่ประเทศจีนผ่านด่านผิงเสียง มณฑลกว่างซี ประเทศจีนซึ่งเป็นเมืองทางใต้ของจีน โดยเส้นทาง R12 ยังอยู่ระหว่างการพัฒนาคาดว่าจะสามารถเปิดใช้งานได้ภายในปี 2564

ในขณะที่การขนส่งทางเรือมีสัดส่วนไม่มากนักก็มีเส้นทางจากท่าเรือแหลมฉบัง จ. ชลบุรี ไปยังนครกวางโจวและเทียนจินก่อนจะกระจายสินค้าทางบกไปยังพื้นที่ใกล้เคียง เมื่อผ่านพิธีการศุลกากรของประเทศจีนเรียบร้อยแล้ว ผลผลิตทั้งหมดจะเข้าสู่ระบบการค้าส่งและค้าปลีกในประเทศจีนในการกระจายทุเรียนไทยไปยังผู้บริโภคชาวจีน

ประมาณร้อยละ 20 ของการผลิตทุเรียนไทยเป็นการบริโภคในประเทศและนำไปแปรรูป เช่น แคะเฉาะเนื้อแล้วแช่แข็ง ทุเรียนทอด ทุเรียนกวน ทุเรียนฟรีซดราย (Freeze dried) เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า ผลิตภัณฑ์แปรรูปส่วนใหญ่มีการส่งออกไปยังประเทศจีนและเพื่อนบ้าน ตลาดการบริโภคทุเรียนในประเทศไทยมีแนวโน้มลดลงจาก 213,355 ตันในปี 2558 เหลือ 124,812 ตันในปี 2560 ลดลงประมาณร้อยละ 20 ต่อปี ในขณะที่ความต้องการทุเรียนแปรรูปเพิ่มขึ้นเล็กน้อยจาก 8,150 ตันเป็น 8,316 ตัน เพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 1 ต่อปี ในช่วงเวลาเดียวกัน สอดคล้องกับรายงานของ Durian Harvests (2017) ที่พบว่าการบริโภคทุเรียนสดของคนไทยลดลงอย่างมีนัยสำคัญจาก 6 กิโลกรัมต่อคนเมื่อปี 2008 เหลือเพียง 1.5 กิโลกรัมต่อคน สาเหตุสำคัญน่าจะมาจากราคาทุเรียนสูงขึ้นทำให้ผู้บริโภคไทยปรับเปลี่ยนแบบแผนการบริโภคผลไม้ ในขณะที่เกษตรกรก็เน้นการผลิตเพื่อการส่งออกเป็นหลัก ส่งผลให้ให้สัดส่วนการส่งออกทุเรียนไทยเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 38 เป็นร้อยละ 80 ในช่วงปี 2008-2016 ในทางปฏิบัติ ลังจะคัดแยกผลผลิตตกเกรดไว้ขายให้กับพ่อค้าขายส่งในประเทศโดยคิดค่าบริการจากการใช้สถานที่ของคลังโดยบวกเพิ่ม 1-2 บาทต่อกิโลกรัมจากราคาที่ซื้อมาจากเกษตรกร หลังจากนั้น พ่อค้าจะนำไปกระจายตามช่องทางค้าส่งและค้าปลีกภายในประเทศก่อนจะถึงมือผู้บริโภคขั้นสุดท้าย สำหรับลังที่มีห้องเย็นเป็นของตนเอง จะแบ่งผลผลิตตกเกรดบางส่วนเพื่อนำมาแปรรูปผลิตภัณฑ์ก่อนส่งออกไปยังต่างประเทศ

ด้านการแบ่งสรรผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของการส่งออกไปประเทศจีน พบว่า เกษตรกรเป็นกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์มากที่สุดจากราคารับซื้อที่เพิ่มขึ้นรวมทั้งลดความเสี่ยงจากปัญหาผลผลิตล้นตลาด สาเหตุหลักมาจากความต้องการที่เพิ่มขึ้นอย่างมากของประเทศจีนและการแข่งขันกันรับซื้อผลผลิตระหว่างล้งตัวแทนสมาคมผู้ส่งออกทุเรียน มังคุด คาดการณ์ว่าประมาณร้อยละ 60 ของผลประโยชน์การค้าทุเรียนสดจะเป็นของเกษตรกร ราคาเฉลี่ยทุเรียนหอมทองที่เกษตรกรขายได้อยู่ระหว่าง 90-120 บาทต่อกิโลกรัมระหว่างปี 2561-2562 ทั้งนี้ ราคาขึ้นกับคุณภาพของผลผลิต รongลงมาคือ ธุรกิจค้าส่งและค้าปลีกในประเทศจีน ในขณะที่ล้งในฐานะคนกลางทำหน้าที่รวบรวมและคัดแยกผลไม้ไม่ได้รับส่วนแบ่งน้อยสุด โดยเฉพาะล้งไทยที่มีเงินทุนจำกัดทำให้การซื้อขายผลไม้ทำได้ยากขึ้น กำไรจากส่วนต่างราคาซื้อขายลดลง ผู้ประกอบการต้องเพิ่มปริมาณการรับซื้อให้มากเพื่อให้มีรายได้หมุนเวียน ผลการศึกษาที่ได้ใกล้เคียงกับงานของสำนักวิทยบริการการเกษตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2562) พบว่า วงจรธุรกิจส่งออกทุเรียนสดไปประเทศจีน เกษตรกรเป็นกลุ่มที่สร้างมูลค่าเพิ่มมากที่สุดส่วนต่างราคาขายกับต้นทุนประมาณ 70 บาทต่อกิโลกรัม (ร้อยละ 54) ธุรกิจค้าส่งและปลีกในประเทศจีนสร้างมูลค่าเพิ่ม 50 บาทต่อกิโลกรัม (ร้อยละ 39) และล้งสร้างมูลค่าเพิ่ม 9 บาทต่อกิโลกรัม (ร้อยละ 7)

และที่น่าสนใจ ยังพบว่า โครงสร้างห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียนในปัจจุบันแตกต่างจากในอดีตอย่างมาก จากการศึกษาของสำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร (2551) ใช้ข้อมูลการผลิตและส่งออกของผลไม้สดภาคตะวันออกปี 2549 พบว่า มีผู้รวบรวมรายย่อยในระดับท้องถิ่นเกี่ยวข้องกับห่วงโซ่คุณค่าจำนวนมากและนำผลผลิตไปขายต่อให้กับโรงคัดบรรจุ (ล้ง) ร้อยละ 84 ของผลผลิตที่สวนของเกษตรกรจะขายให้กับพ่อค้าท้องถิ่น ในขณะที่สัดส่วนการขายให้กับล้งโดยตรงมีสัดส่วนเพียงร้อยละ 13 เท่านั้น แตกต่างจากสถานการณ์ปัจจุบันที่ล้งติดต่อการรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรโดยตรงและทำธุรกิจเชิงรุกมากขึ้นโดยมีทีมงานติดต่อรับซื้อทุเรียนถึงสวนและมีบริการเก็บผลผลิตโดยจะตัดค่าใช้จ่ายจากมูลค่าผลผลิตที่ขายได้

ห่วงโซ่อุปทานของการส่งออกทุเรียนไทยไปประเทศจีนอาจแบ่งได้ 4 ระดับ ตามธุรกรรมการซื้อขายที่เกิดขึ้น ประกอบด้วย ผู้ผลิต (เกษตรกร) ผู้ค้าในประเทศไทย (ล้ง) บริษัทส่งออก และธุรกิจค้าส่งและปลีกในจีน โดยอุปทานระดับที่ 3 และ 4 เป็นของผู้ประกอบการจีนทั้งหมด ในขณะที่ธุรกิจจีนมีการรุกคืบเข้ามาระดับที่ 2 คือการเป็นผู้รวบรวมและคัดแยกทุเรียนก่อนการส่งออก ทำให้บทบาทของผู้ประกอบการไทยลดลงและไม่สามารถแข่งขันได้เนื่องจากมีเงินทุนจำกัด ในขณะที่การผลิตระดับที่ 1 ยังเป็นของเกษตรกรไทยทั้งหมด และมีความเป็นไปได้ในอนาคตที่ทุนจีนอาจขยายอิทธิพลมาถึงระดับที่ 1 ผ่านการเช่าหรือซื้อสวนจากเกษตรกร โดยเฉพาะกลุ่มที่ถูกหลานไม่ต้องการรับช่วงการทำเกษตรต่อจากพ่อแม่ ทำให้ประเทศไทยอยู่ในฐานะรับจ้างผลิตและมีส่วนแบ่งผลประโยชน์จากธุรกิจการส่งออกผลไม้อย่างจำกัด และที่สำคัญ การส่งออกต้องพึ่งพิงกลุ่มทุนจีนในการกระจายสินค้าไปยังผู้บริโภคต่างประเทศ (สำนักวิทยบริการการเกษตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2562)

การจัดการเงินทุนสำหรับห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียน

การนำเสนอผลการศึกษานี้จำกัดเฉพาะเกษตรกรและผู้ค้าไทยในห่วงโซ่การผลิตทุเรียนเพื่อการส่งออก ประกอบด้วย เกษตรกร ล้งและผู้ประกอบการส่งออกไทย และสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร ผลการศึกษาที่ได้ส่วนใหญ่มาจากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมาจากการเข้าร่วมสังเกตการณ์ การจัดประชุมกลุ่มย่อยและการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่าง รวมทั้งการตรวจสอบกับข้อมูลทุติยภูมิของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและการรายงานของสื่อมวลชน

เกษตรกร

เกษตรกรส่วนใหญ่ที่มีที่ดินเป็นของตนเองเป็นกลุ่มที่ได้รับประโยชน์อย่างมากจากการผลิตทุเรียนเพื่อส่งออกไปยังประเทศจีน ประมาณร้อยละ 80-90 เกษตรกรกู้ยืมเงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) เพื่อใช้เป็นเงินทุนทำการผลิตและปรับเปลี่ยนพื้นที่การเกษตรจากพืชอื่นเป็นการปลูกทุเรียน นอกจากนี้เกษตรกรส่วนหนึ่งอาจใช้กู้ยืมเงินเพื่อใช้เป็นทุนหมุนเวียนระยะสั้นจากสหกรณ์การเกษตรและร้านค้าจำหน่ายปัจจัยการผลิตการเกษตร เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จจะขยายการปลูกทุเรียนมากขึ้น เมื่อ 20 ปีก่อนช่วงเริ่มต้นได้กู้เงินจาก ธกส. หลักแสนบาท ปัจจุบันวงเงินกู้เพิ่มขึ้นเป็น 10-20 ล้านบาทเพื่อใช้ในการทำธุรกิจคัดแยกผลไม้มุ่งผ่านการรวบรวมจากเพื่อนเกษตรกรเครือข่าย อย่างไรก็ตาม เกษตรกรที่เช่าที่ดินรวมทั้งการใช้ประโยชน์จากที่ดินสาธารณะมีข้อจำกัดการเข้าถึงสินเชื่อเพราะขาดหลักทรัพย์ค้ำประกันและกลุ่มนี้จะมีหนี้สินมากกว่ากลุ่มที่มีที่ดินของตนเองเกือบร้อยละ 40 การขอการรับรองมาตรฐานการปฏิบัติการเกษตรที่ดี (GAP) ต้องมีการใช้เอกสารรับรองการใช้ประโยชน์ที่ดินหรือหนังสือยินยอมให้ใช้ที่ดินจากหน่วยงานท้องถิ่น อาจทำให้เกิดความล่าช้าบ้าง อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันความจำเป็นการใช้บริการสินเชื่อเพื่อขยายการผลิตมีแนวโน้มลดลงเนื่องจากราคารับซื้อเพิ่มขึ้นและมีความต้องการจากต่างประเทศเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การรับซื้อแบบเหมาสวนและการทำสัญญาสั่งซื้อล่วงหน้าทำให้เกษตรกรมีรายได้มากขึ้นและไม่ต้องกังวลกับปัญหาราคาผลไม้มตกต่ำเหมือนในอดีต และจากข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรปลูกทุเรียนของศึกษานี้ พบว่า ชาวสวนทุเรียนเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพในการออมสูง การออมเบื้องต้นหลังหักค่าใช้จ่ายและการชำระหนี้สินต่อเดือนอยู่ที่ 31,952 บาทต่อเดือน มีสัดส่วนประมาณร้อยละ 49 ของรายได้ครัวเรือน สอดคล้องกับข้อมูลจากสมาคมผู้ส่งออกทุเรียน มังคุด ที่พบว่า เกษตรกรปัจจุบันส่วนใหญ่ใช้เงินทุนส่วนตัวในการขยายการผลิตและลดการกู้ยืมจากสถาบันการเงินเนื่องจากมีต้นทุนทางการเงินที่ต่ำกว่า

ล้งและผู้ประกอบการส่งออกไทย

ล้งและผู้ประกอบการส่งออกไทยเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการเข้ามาของนักธุรกิจจีนเนื่องจากมีเงินทุนต่ำกว่า ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พบว่า โดยเฉลี่ย ล้งไทยจะมีเงินทุนสำหรับรับซื้อผลไม้จากชาวสวนเพื่อส่งออกประมาณ 10-20 ล้านบาท แม้ว่าการส่งออกทุเรียนไปประเทศจีนจะสร้างผลกำไรเป็นกอบเป็นกำ แต่บางช่วงเวลาอาจประสบภาวะขาดทุนได้ อันเกิดจากความผันผวนของราคาในตลาดจีนและจากสถานการณ์ที่นอกเหนือการควบคุม เช่น การจัดทำเอกสารผิดพลาด การตรวจพบศัตรูพืชที่ด่านของประเทศจีน ตู้สินค้าที่รอ

ผ่านด่านประเทศจีนมีจำนวนมาก ฯลฯ ทำให้ผลผลิตได้รับความเสียหายและได้รับเงินจากผู้ซื้อในประเทศจีน
ล่าช้า บางครั้งผู้ประกอบการไทยต้องยอมขายขาดทุนเนื่องจากผลผลิตส่วนหนึ่งเริ่มได้รับความเสียหายแล้ว
ตัวอย่างเช่น การส่งออกทุเรียนผ่านด่านโหย่วอ๊กกวน มณฑลกวางซี เมื่อกลางปี 2562 ที่ด่านศุลกากรจีนใช้เวลา
การตรวจสอบนานขึ้นจาก 2-3 วัน เป็น 7-8 วัน ทำให้ทุเรียนส่วนหนึ่งได้รับความเสียหาย ราคาขายลดลงกว่า
ครึ่ง (ประชาชาติธุรกิจ (2562, 11 พฤษภาคม))

แน่นอนว่าการทำธุรกิจย่อมมีกำไรและขาดทุน แต่ถ้ามีการขาดทุนสะสม 10-20 ล้านบาทต่อปี
ผู้ประกอบการไทยจะเลิกกิจการหรือขายให้กับนักธุรกิจจีนและหันไปประกอบธุรกิจอื่นแทน ต่างจากนักธุรกิจ
จีนที่สามารถรับความเสี่ยงได้มากกว่า ประมาณ 100-200 ล้านบาทต่อปี เป็นต้นว่าปีแรกขาดทุน 50 ล้านบาท
ก็ยังดำเนินกิจการต่อไป ปีต่อมากำไร 150 ล้านบาทก็สามารถชดเชยกับผลการขาดทุนปีที่ผ่านมา ธุรกิจยังอยู่
รอดและกลับมามีกำไร ส่งผลให้สัดส่วนล้งไทยลดลงแต่ล้งจีนกลับเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังนั้น การขยายสินเชื่อ
เงินทุนหมุนเวียนดอกเบี้ยต่ำและความยืดหยุ่นเรื่องหลักทรัพย์ค้ำประกันจะช่วยทำให้ผู้ประกอบการไทย
แข่งขันได้มากขึ้น ในทางปฏิบัติ ผู้ประกอบการไทยกู้ยืมเงินจากธนาคารพาณิชย์โดยใช้สิ่งปลูกสร้างและที่ดินค้ำ
ประกันการกู้ยืมเพื่อนำมาขยายกิจการโรงคัดบรรจุทำให้ขาดเงินทุนหมุนเวียนในการซื้อผลผลิตจากเกษตรกร
ในทางปฏิบัติ การส่งออกทุเรียนไปจีนจะบรรจุในตู้คอนเทนเนอร์ แต่ละตู้มีน้ำหนัก 18-20 ตัน ค่าใช้จ่ายการ
ซื้อทุเรียนประมาณตู้ละ 2 ล้านบาท ผู้ส่งออกแต่ละรายจะส่งทุเรียนไปขายวันละ 3 ตู้ ดังนั้น ในแต่ละเดือนผู้
ส่งออกจะใช้เงินหมุนเวียนในการซื้อขายผลไม้ประมาณ 200 ล้านบาท ผู้ประกอบส่วนหนึ่งให้ความเห็นว่า
ธนาคารพาณิชย์บางแห่งก็มีการให้สินเชื่อหมุนเวียนกับผู้ประกอบการมากขึ้นแต่อัตราดอกเบี้ยยังคงค่อนข้างสูง
และปริมาณสินเชื่อไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้ประกอบการไทย ดังนั้น ผู้ประกอบการส่วนหนึ่งเลือกที่
จะทำธุรกิจร่วมกับล้งจีนเพราะมีเงินทุนมากและเป็นการแบ่งปันความเสี่ยงร่วมกัน

สหกรณ์การเกษตรและกลุ่มเกษตรกร

สหกรณ์การเกษตรส่วนใหญ่ได้รับเงินสนับสนุนจากภาครัฐและการหารายได้ของสหกรณ์เอง ใน
ปัจจุบัน สหกรณ์หลายแห่งได้ลงทุนในการสร้างห้องเย็นและโรงงานแปรรูปที่ทันสมัยเพื่อรับซื้อทุเรียนตากเกรด
และผลไม้อื่นที่การผลิตมากกว่าความต้องการของตลาดเพื่อแปรรูปและสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้า การลงทุน
ลักษณะนี้ต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมากแตกต่างจากเดิมที่สหกรณ์ฯต้องการเงินสนับสนุนจากภาครัฐในการรับ
ซื้อผลผลิตและการหาตลาดรองรับเพื่อระบายผลผลิต ความต้องการเงินทุนของสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรจึง
เป็นเรื่องการลงทุนในเทคโนโลยีการแปรรูปซึ่งเป็นการลงทุนระยะยาว ช่วงเริ่มต้นอาจได้รับงบประมาณจาก
ภาครัฐ ในขณะที่เดียวกันการดำเนินธุรกิจของสหกรณ์ต้องสามารถพึ่งตนเองและมีรายได้หลากหลายอย่าง
กรณีศึกษาของสหกรณ์การเกษตรเขาคิชฌกูฏ จำกัด จ. จันทบุรี ในกรอบที่ 4-1 ปัจจุบัน สหกรณ์ฯ ทำงานเชิง
รุกมากขึ้นในการขยายตลาดและติดต่อคู่ค้าต่างประเทศโดยตรง และการพัฒนาช่องทางการขายแบบออนไลน์
เพื่อให้เกษตรกรมีทางเลือกการขายผลผลิตและมีรายได้ที่มั่นคง ลดความเสี่ยงจากการเกิดปัญหาผลผลิตล้น
ตลาด

4.4 บทบาทของผู้ประกอบการจีนในเส้นทางการส่งออกทุเรียนตั้งแต่สวนจนถึงผู้บริโภคในประเทศจีน

ความต้องการบริโภคทุเรียนไทยของประเทศไทยเพิ่มขึ้นหลายเท่าตัวในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา สาเหตุสำคัญมาจากปัจจัยด้านเศรษฐกิจและรสนิยมของผู้บริโภค การเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนอย่างต่อเนื่องทำให้ผู้บริโภคมีกำลังซื้อเพิ่มขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น คนจีนชอบทุเรียนเพราะมีรสชาติอร่อยและมีคุณค่าทางอาหาร และที่สำคัญ ยังไม่สามารถผลิตได้ในประเทศจีน คนจีนนิยมรับประทานทุเรียนผลสดมากกว่ารูปแบบอื่น อย่างไรก็ตาม ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการรักษาค่าคุณภาพผลไม้ทำให้ทุเรียนแช่แข็งทั้งผลได้รับการตอบรับจากตลาดประเทศจีนเป็นอย่างดี มูลค่าการนำเข้าทุเรียนสดจากประเทศไทยเพิ่มขึ้นจาก 5,167 ล้านบาทในปี 2557 เป็น 13,327 ล้านบาทในปี 2561 ในทำนองเดียวกัน การนำเข้าทุเรียนแช่แข็งจากไทยก็เพิ่มขึ้นจาก 411 ล้านบาท เป็น 2,444 ล้านบาทในช่วงเวลาเดียวกัน เฉพาะปี 2561 ร้อยละ 49 ของมูลค่าการนำเข้าผลไม้ไทยมาจากทุเรียนสดและแช่แข็ง (กระทรวงพาณิชย์, 2562) จากการศึกษาของ ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2555) พบว่า ทุเรียนจัดเป็นสินค้าฟุ่มเฟือยในตลาดประเทศจีน การบริโภคเพิ่มขึ้นมากกว่าอัตราการเพิ่มของรายได้ และที่สำคัญทางการจีนสนับสนุนให้ผู้ประกอบการจีนขยายอิทธิพลทางการค้าในต่างประเทศมากขึ้น ธุรกิจการค้าผลไม้เขตร้อนจากประเทศไทยไปประเทศจีนจึงเป็นที่สนใจของกลุ่มทุนจีน โดยเฉพาะผู้ประกอบการที่มีช่องทางการจัดจำหน่ายภายในประเทศจีนอยู่แล้วจะมีความได้เปรียบในการกระจายสินค้าให้กับผู้บริโภคจีน ดังนั้น ในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา นักธุรกิจจีนได้ขยายการลงทุนในธุรกิจโรงคัดบรรจุผลไม้ (ล้าง) ในหลายพื้นที่โดยเฉพาะในจังหวัดจันทบุรี เพื่อรวบรวมผลไม้เขตร้อนที่เป็นที่ต้องการของตลาดอย่างทุเรียน มังคุดและเงาะ เพื่อส่งออกไปยังประเทศจีน กรณีของทุเรียน พบว่า การบริโภคทุเรียนต่อหัวของผู้บริโภคจีนต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศอื่นมากอยู่ที่ 0.21 กิโลกรัมต่อคนในปี 2016 ดังปรากฏในตารางที่ 4-5 แต่มีการขยายตัวสูงถึงร้อยละ 11 ต่อปีเพิ่มจาก 0.07 กิโลกรัมต่อคนในปี 2006 หากอัตราการขยายตัวข้างต้นคงที่จนถึงปี 2030 การบริโภคต่อหัวของประเทศจะเพิ่มเป็น 1.1 กิโลกรัมต่อคน อาจกล่าวได้ว่า การส่งออกทุเรียนไทยไปประเทศจีนยังมีศักยภาพเติบโตได้อีก ปัญหาผลผลิตทุเรียนล้นตลาดเป็นไปได้ยากเพราะทุเรียนไทยเป็นที่นิยมในตลาดประเทศจีนแม้ว่าจะมีการแข่งขันกับทุเรียนจากมาเลเซียและเวียดนามแต่ทุเรียนไทยยังมีความได้เปรียบทั้งด้านส่วนแบ่งการค้าและการยอมรับจากผู้บริโภค

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ตัวแทนผู้ส่งออกผลไม้ไทย พบว่า เมื่อปี 2557-2558 สัดส่วนของล้งจีนในธุรกิจการค้าผลไม้สดของไทยอยู่ที่ประมาณร้อยละ 40 และเพิ่มเป็นกว่าร้อยละ 80 ในปี 2561-2562 การประกอบธุรกิจอาศัยนอมินีคนไทยเป็นผู้ดำเนินการ ล้งจีนมีความได้เปรียบเงินทุน เงินทุนหมุนเวียนสำหรับการรับซื้อผลไม้แต่ละรายอยู่ที่ 200-300 ล้านบาท มากกว่าล้งไทยถึง 10-15 เท่า ดังนั้น มีความเป็นไปได้ว่าล้งจีนอาจมีอิทธิพลกำหนดราคาซื้อขายให้เกษตรกรและผู้ประกอบการไทยเสียประโยชน์ ในทางปฏิบัติ ราคาซื้อขายนอกจากขึ้นกับเกรดของทุเรียนแล้วยังขึ้นกับความต้องการในตลาดจีนทำให้ราคาทุเรียนผันผวนขึ้นลง สมมติว่าราคาขายปลีกในประเทศจีนเท่ากับ 150 บาทต่อกิโลกรัม ราคาซื้อจากเกษตรกรจะอยู่ประมาณ 100-120 บาทต่อกิโลกรัม ล้งส่วนใหญ่จะลดส่วนต่างกำไรแต่เพิ่มปริมาณการค้าแทนโดยอาจเพิ่มราคาซื้อขายให้เป็น 125 บาทต่อกิโลกรัมเพราะยังมีกำไรอยู่ ในทางกลับกัน หากราคาในประเทศจีนลดลงจะส่งผลให้ราคาซื้อขายจาก

เกษตรกรลดลงตาม ภายใต้การกำหนดราคาตามกลไกตลาดข้างต้น ล้งส่วนหนึ่งอาจร่วมมือกันโดยยอมขายผลผลิตในราคาขาดทุนที่ประเทศจีน เมื่อล้งอื่นเห็นว่าราคาในประเทศจีนลดลงก็จะปรับราคารับซื้อจากเกษตรกรไทยลง ตัวอย่างเช่น ล้งมีการทำสัญญากับเกษตรกรเพื่อซื้อผลผลิตเหมาสวนที่จะเก็บผลวันที่ 20 แต่ก่อนถึงกำหนดประมาณ 2 สัปดาห์ ล้งจะรับซื้อทุเรียนอ่อนจำนวนหนึ่งโดยให้ราคาสูง สมมติว่า 120 บาทต่อกิโลกรัมและนำไปขายขาดทุนที่ 100 บาทต่อกิโลกรัมในจีน ทำให้ผู้รวบรวมรายอื่นต้องปรับราคารับซื้อลด เพราะไม่ยอมขาดทุนทำให้เมื่อถึงวันที่ 20 ที่ผลผลิตจำนวนมากเข้าสู่ตลาดอาจขายได้ราคาถูกลงอาจได้เพียง 70-80 บาทต่อกิโลกรัมเท่านั้นซึ่งเป็นราคาที่ไม่เป็นธรรมต่อเกษตรกร ยิ่งไปกว่านั้น ล้งจีนอาจใช้ประเด็นดังกล่าวมากตรารับซื้อจากเกษตรกร (ศิรดา ศิริเบญจพฤษ, 2561)

ตารางที่ 4-5 สถิติการบริโภคทุเรียนต่อคน ปี 2016

หน่วย: กิโลกรัม

ประเทศ	การบริโภคต่อคน
มาเลเซีย	11.00
ไต้หวัน	3.20
สิงคโปร์	3.18
ไทย	1.46
เวียดนาม	0.92
จีน	0.21

ที่มา: Durian Harvests (2017)

อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบการไทยส่วนหนึ่งยังเห็นว่าการเข้ามาของทุนจีนทำให้เกิดการแข่งขันเพราะล้งแต่ละรายต้องการผลผลิตเพื่อส่งออกไปจีนทำให้ราคารับซื้อผลไม้จากชาวสวนเพิ่มขึ้น ตลาดการค้าผลไม้ไทยมีขนาดใหญ่จึงเป็นการยากที่ผู้ประกอบการจีนรายใดรายหนึ่งจะมีอิทธิพลต่อราคาตลาด การแข่งขันระหว่างธุรกิจจีนด้วยกันเองกลับเป็นผลดีต่อเกษตรกรให้ได้รับผลตอบแทนอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ปัจจุบันเกษตรกรมีทางเลือกมากขึ้นเริ่มจากการตรวจสอบราคารับซื้อผ่านสื่อโซเชียลและเครือข่ายเกษตรกรทำให้รู้ความเคลื่อนไหวของราคาผลไม้ในประเทศและราคาในประเทศจีน ยิ่งไปกว่านั้น ล้งจีนให้ราคาดีและจ่ายเงินเร็วทำให้มีความน่าเชื่อถือทางการเงิน การทำสัญญารับซื้อผลผลิตเหมาสวนล่วงหน้าทำให้เกษตรกรมีเงินทุนหมุนเวียนมากขึ้น รวมทั้งลดความเสี่ยงจากความผันผวนของราคาและปัญหาผลผลิตล้นตลาด เกษตรกรรายหนึ่งที่มีประสบการณ์ปลูกทุเรียนมานานให้ข้อมูลว่าการที่ทุเรียนไทยได้รับความนิยมในประเทศจีนอย่างสูงในช่วง 5-6 ปีที่ผ่านมา ทำให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้นมากแตกต่างจาก 10-20 ปีก่อน เช่น ในปี 2540 เป็นช่วงที่ประเทศไทยประสบวิกฤตเศรษฐกิจทางการเงินและประชาชนจำนวนมากได้รับผลกระทบจากการถูกเลิกจ้างและมีรายได้ลดลง เกษตรกรก็ได้รับผลจากกำลังซื้อในประเทศมีจำกัด การส่งออกในขณะนั้นมีมูลค่าไม่มาก

นักส่วนใหญ่เป็นการส่งออกไปยังฮ่องกงและไต้หวัน ราคาทุเรียนหมอนทองเกรดส่งออกเฉลี่ยอยู่ที่ 16 บาทต่อกิโลกรัม และราคาทุเรียนตกรวดประมาณ 12 บาทต่อกิโลกรัม นับว่าเป็นช่วงเวลาที่ยากลำบากของเกษตรกรปลูกทุเรียน นอกจากนี้ ผลไม้อื่นก็ออกสู่ตลาดในช่วงเวลาใกล้เคียงกันนำไปสู่ปัญหาผลผลิตล้นตลาดและเกษตรกรขายผลผลิตไม่ได้ราคา

การเข้ามาของผู้ประกอบการจีนในวงจรการค้าผลไม้ไทยไปจีนแบ่งได้ 2 รูปแบบ คือ (1) พ่อค้าจีนทำธุรกิจร่วมกับล้งไทย และ (2) พ่อค้าจีนเข้ามาทำธุรกิจตัวเอง รูปแบบที่ 1 เป็นการร่วมมือทางธุรกิจระหว่างพ่อค้าจีนที่มีความพร้อมเรื่องเงินทุนและการเข้าถึงตลาดผู้บริโภคจีนในขณะที่ผู้ประกอบการไทยมีความรู้และประสบการณ์ในการคัดเลือกผลไม้และบรรจุภัณฑ์เป็นการแลกเปลี่ยนความเชี่ยวชาญกัน ล้งไทยมีหน้าที่ในการรวบรวมผลผลิตจากเกษตรกรให้ได้ตามจำนวนและคุณภาพที่กำหนดและนำผลผลิตมาคัดแยกที่โรงคัดบรรจุซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของล้งไทยไม่ว่าจะเป็นที่ดิน สิ่งปลูกสร้าง เครื่องมือเครื่องจักร และดำเนินการให้ผลผลิตผ่านการตรวจสอบจากกรมวิชาการเกษตรเพื่อให้มั่นใจว่าทุเรียนส่งออกได้เป็นไปตามกฎระเบียบการค้าระหว่างประเทศ ในขณะที่รูปแบบที่ 2 ผู้ประกอบการจีนจะจัดตั้งธุรกิจร่วมกับคนไทยเพื่อซื้อที่ดินและขออนุญาตก่อสร้างโรงคัดบรรจุของตนเองเพื่อรวบรวมผลไม้ก่อนส่งออกไปจีนโดยมีการจ้างคนไทยที่มีความชำนาญในการซื้อและคัดเกรดผลไม้ โดยมีการจัดตั้งธุรกิจในลักษณะนี้เพิ่มขึ้นในพื้นที่แหล่งผลิตทุเรียนไทยอย่างจังหวัดจันทบุรี ระยองและชุมพร ผู้ประกอบการจีนที่มีเงินทุนไม่มากนักจะเลือกทำธุรกิจรูปแบบที่ 1 ในขณะที่กลุ่มทุนจีนที่มีศักยภาพจะเลือกรูปแบบที่ 2 เพราะเข้าถึงการรับซื้อผลผลิตได้ที่สวนโดยตรงทำให้ต้นทุนการส่งออกต่ำกว่ารูปแบบที่ 1 อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบการไทยสะท้อนว่าการเข้ามาของทุนจีนทั้ง 2 รูปแบบแทบไม่มีความแตกต่างกัน คนไทยอยู่ในฐานะรับจ้างผลิตแต่การจ่ายผลประโยชน์จะจัดสรรตามผลการดำเนินงาน เช่น หากคนไทยสามารถรวบรวมทุเรียนสดคุณภาพเหมาะสมได้ตามจำนวนที่ต้องการก็จะได้รับค่าตอบแทนเพิ่มขึ้น หากราคาทุเรียนในประเทศจีนลดลง ผู้ประกอบการจีนและล้งไทยก็จะมีรายได้ลดลงตาม เริ่มจากพ่อค้าจีนทำสัญญาคำสั่งซื้อทุเรียนจากล้งไทยที่มีรายละเอียดของปริมาณ ขนาดและสายพันธุ์ รวมทั้งผลผลิตต้องผ่านมาตรฐานความปลอดภัยอาหาร (Food safety standard) และต้องผ่านการตรวจสอบจากกรมวิชาการเกษตรโดยโรงคัดบรรจุ (ล้ง) ต้องแจ้งรายละเอียดสำคัญในคำขอใบรับรองสุขอนามัยพืช ตามพระราชบัญญัติกักพืช พ.ศ. ๒๕๐๗ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (แบบ พ.ก. ๗) ประกอบด้วย

- เลขที่ พ.ก. ๗ ที่แสดงด่านที่ขอใบรับรอง
- ชื่อผู้ส่งออก
- เส้นทางขนส่งทางบกหรือทางเรือ
- ปริมาณ น้ำหนัก จำนวนกล่อง
- หมายเลขตู้คอนเทนเนอร์
- เลขทะเบียนโรงคัดบรรจุ GMP
- เลขทะเบียนสวน GAP
- ชื่อและเบอร์ติดต่อผู้รับผิดชอบของโรงคัดบรรจุ
- เบอร์โทรศัพท์ด่านที่รับผิดชอบพื้นที่

การตรวจสอบของกรมวิชาการเกษตรครอบคลุมตั้งแต่ขั้นตอนการคัดเลือกและทำความสะอาดเพื่อกำจัดก่อนส่งโรงคัดบรรจุ ก่อนเข้าพื้นที่โรงคัดบรรจุ การจัดแยกพื้นที่กำจัดศัตรูพืชก่อนและหลังคัดแยกเพื่อรอการบรรจุ การตรวจสอบระหว่างการคัดแยกเพื่อรอการบรรจุ การตรวจสอบศัตรูพืชระหว่างการบรรจุและการแพ็คกล่อง และการตรวจสอบศัตรูพืชระหว่างการไหลตู้สินค้า

เงินที่ใช้ในการซื้อผลผลิตมาจากทุนเงินทั้งหมด เช่น หากคำสั่งซื้อทุเรียน 2 ล้านบาท ทุนเงินจะโอนเงินให้ทันที บางแห่งอาจโอนให้ครบเต็มจำนวนก่อนเข้าไปซื้อผลผลิตหรือโอนให้ร้อยละ 70-80 ของมูลค่าคำสั่งซื้อ การทำสัญญาในส่วนนี้มีการตกลงเป็นลายลักษณ์อักษรแต่ไม่เป็นทางการมากนักเพราะทั้งสองฝ่ายต่างมีความเชื่อถือกัน รูปแบบการร่วมลงทุนในช่วงแรกอาจไม่ถูกต้องตามกฎหมายแต่ก็มีการจัดระเบียบให้สอดคล้องกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องของประเทศไทย อาทิ พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว พ.ศ. ๒๕๔๒ พระราชบัญญัติการแข่งขันทางการค้า พ.ศ. ๒๕๔๒ และพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. ๒๕๒๒

การเข้ามาของทุนเงินเป็นปัจจัยหลักทำให้จำนวนโรงคัดบรรจุผลไม้เพื่อการส่งออกเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ตารางที่ 4-6 แสดงจำนวนโรงคัดบรรจุในพื้นที่จังหวัดจันทบุรี พบว่า ปี 2562 มีโรงคัดบรรจุที่ผ่านมาตรฐาน GMP ของกรมวิชาการเกษตรเกือบ 400 แห่งและอยู่ระหว่างการพิจารณาอีก 94 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 90 ของโรงคัดบรรจุใน 6 จังหวัดภาคตะวันออก ได้แก่ จันทบุรี ตราด ระยอง ฉะเชิงเทรา สระแก้ว และชลบุรี และโรงคัดบรรจุทุเรียนมีสัดส่วนมากที่สุด เกือบร้อยละ 50 จำนวนโรงคัดบรรจุผลไม้ในจังหวัดจันทบุรีเพิ่มขึ้นมากกว่า 2 เท่าจากปี 2558 ดังปรากฏในผลการศึกษาคณะกรรมาธิการพาณิชย์ การอุตสาหกรรม และการแรงงาน สภานิติบัญญัติแห่งชาติ (2559) ที่พบว่าจำนวนล้งในจังหวัดจันทบุรีที่ผ่านการรับรองมี 122 แห่ง และประมาณครึ่งเป็นของนักธุรกิจจีน แม้ว่ายังไม่มีสถิติที่เป็นทางการเกี่ยวกับจำนวนล้งต่างชาติและการร่วมทุนกับคนไทย แต่การคาดการณ์ของสมาคมผู้ส่งออกผลไม้ที่ระบุว่าล้งจีนมีประมาณร้อยละ 80 น่าจะเป็นสัดส่วนที่ใกล้เคียงความเป็นจริงอยู่มาก

ตารางที่ 4-6 จำนวนโรงคัดบรรจุ (ล้ง) ที่ผ่านการรับรองและอยู่ระหว่างการขอรับรอง จ. จันทบุรี ปี 2562

พืช	ผ่านการรับรอง	อยู่ระหว่างการตรวจ
ทุเรียน	180	65
มังคุด	80	3
สับปะรด	1	-
กล้วยไข่	10	-
ลำไย	83	-
พืชรวม	42	26
รวม	396	94

ที่มา: สำนักงานวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 6

ปัจจุบันประเทศไทยได้รับอนุญาตให้ส่งผลไม้ 22 ชนิดไปประเทศจีน⁴ ผลไม้ 5 รายการ ได้แก่ มะม่วง ทุเรียน ลำไย ลิ้นจี่และมังคุด ตามที่ระบุในพิธีสารว่าด้วยข้อกำหนดด้านกักกันโรคพืชระหว่างไทยกับจีน ส่วนที่ปลูกต้องผ่านการรับรองมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดี (GAP) จากกรมวิชาการเกษตรและโรงคัดบรรจุ ต้องผ่านมาตรฐานการผลิตที่ดี (GMP) และได้รับการขึ้นทะเบียนจากกรมวิชาการเกษตร สำนักงานศุลกากร แห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน (General Administration of Customs of the People's Republic of China: GACC) จะขึ้นทะเบียนสวนและโรงคัดบรรจุตามรายชื่อที่ได้รับจากกรมวิชาการเกษตร การบังคับใช้มี ความเข้มงวดมากขึ้นตั้งแต่กลางปี 2562 ก่อนหน้านั้น การส่งออกทุเรียนไทยไปประเทศจีนมากกว่าร้อยละ 70 เป็นผลผลิตที่มาจากสวนที่ผ่านการรับรอง GAP มีแปลงเกษตรส่วนน้อยที่ติดปัญหาข้อกำหนดเรื่องการถือ ครองที่ดินทำให้ไม่สามารถขอรับการรับรองจากกรมวิชาการเกษตรได้ อย่างไรก็ตาม การรับรอง GAP ได้มีการ ผ่อนปรนมากขึ้นสำหรับที่ดินที่ยังไม่โฉนดแต่มีการถือครองอย่างถูกต้องกฎหมายและไม่ได้เป็นการบุกรุกป่า เช่น ที่ดินน.ส. 3 ส.ป.ก. 4-01 และ ภ.บ.ท. 5 เป็นต้น⁵

ผู้ประกอบการส่วนใหญ่คาดการณ์ว่าประเทศจีนจะเพิ่มความเข้มงวดกับการปนเปื้อนของศัตรูพืชและ การเพิ่มประสิทธิภาพการตรวจสอบย้อนหลังกับผู้ส่งออกที่ไม่ได้ปฏิบัติตามกฎระเบียบ ดังนั้น ในช่วง 2-3 ปี ข้างหน้า ทุเรียนสดของไทยทั้งหมดต้องมาจากสวนที่ได้รับการรับรอง GAP และบรรจุที่โรงงานที่ผ่านมาตรฐาน GMP ก่อนจะส่งออกไปประเทศจีน หากเกษตรกรและผู้ส่งออกไม่สามารถปฏิบัติตามได้อาจถูกระงับการนำเข้า ผลไม้ซึ่งจะสร้างความเสียหายให้กับผู้เกี่ยวข้องทั้งระบบ นอกจากนี้ เมื่อกลางปี 2562 มีรายงานว่าทางการจีน อนุญาตให้มีการนำเข้าทุเรียนแช่แข็งทั้งลูกจากประเทศมาเลเซียได้เนื่องจากผ่านมาตรฐานความปลอดภัย อาหารของประเทศจีน โดยเฉพาะทุเรียนพันธุ์มูซังคิง (Musang King) ซึ่งทุเรียนเกรดพรีเมียมของมาเลเซีย และกำลังได้รับความนิยม มีการขนส่งทางเครื่องบินแบบเหมาลำไปจีนเพื่อให้ทันต่อความต้องการผู้บริโภคจีน ประเทศเวียดนามและฟิลิปปินส์ต่างพยายามยกระดับมาตรฐานการผลิตทุเรียนสดเพื่อให้สามารถเข้าไปขายใน ประเทศจีนได้ รวมทั้งการที่ประเทศจีนเริ่มมีการปลูกทุเรียนเองที่มณฑลไหหลำ (ฐานเศรษฐกิจ (2562, 12 กันยายน)) สถานการณ์ข้างต้นอาจส่งผลกระทบต่อส่วนแบ่งการค้าของทุเรียนไทยในตลาดจีนได้ และที่สำคัญ กลุ่มทุน จีนมีแนวโน้มเข้าไปลงทุนในธุรกิจการผลิตทุเรียนเพื่อการส่งออกในประเทศเพื่อนบ้านในลักษณะเดียวกันกับที่ ลงทุนในธุรกิจค้าผลไม้ส่งออกในประเทศไทย โดยเฉพาะประเทศเวียดนามเนื่องจากจีนกับเวียดนามมีความสัมพันธ์ทางการค้าและการลงทุนมายาวนานทั้งช่องทางการค้าที่เป็นทางการและจุดผ่อนปรนการค้า ชายแดนเวียดนาม-จีน ดังนั้น ต้นทุนการดำเนินงานจึงต่ำกว่าในประเทศไทย

⁴ ผลไม้ 22 ชนิด ประกอบด้วย มะขาม น้อยหน่า มะละกอ มะเฟือง ฝรั่ง เงาะ ขนุน ลองกอง สับปะรด ละครุด กัลยัญ เสาวรส มะพร้าว ส้มเปลือกอ่อน ส้ม ส้มโอ ลำไย ทุเรียน มะม่วง ลิ้นจี่ มังคุด และชมพู

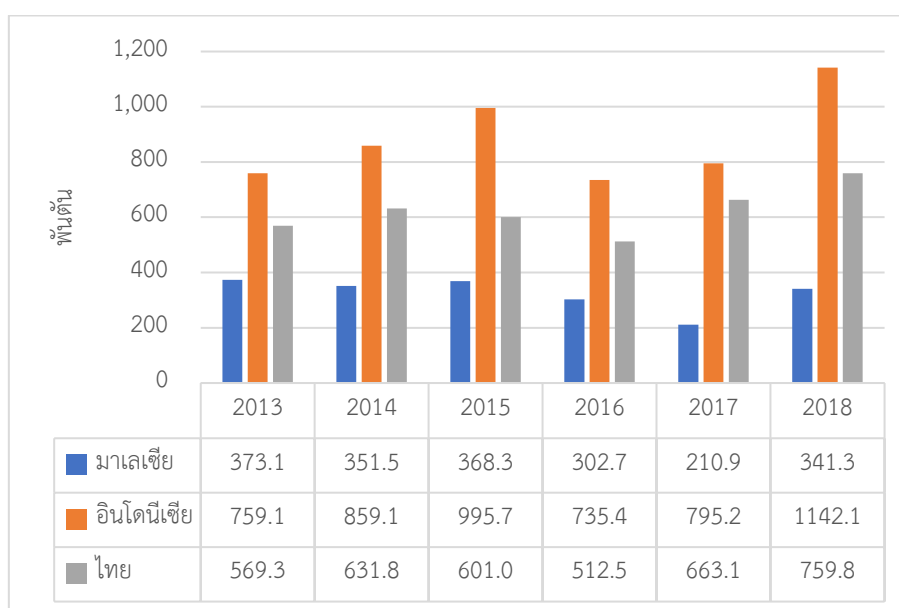
⁵ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในคู่มือการพิจารณาเอกสารเกี่ยวกับที่ดิน เพื่อขอรับรองมาตรฐานระบบการผลิต GAP และ Organic ของสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (2561)

4.5 การผลิตและการค้าทุเรียนสดในตลาดการค้าระหว่างประเทศ

ทุเรียนเป็นผลไม้เมืองร้อนมีถิ่นกำเนิดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แหล่งผลิตทุเรียนสำคัญ ได้แก่ อินโดนีเซีย ไทย และมาเลเซีย มีสัดส่วนรวมกันมากกว่าร้อยละ 90 ของผลผลิตในตลาดโลก ประเทศอื่นมีการผลิตทุเรียนบ้างแต่ผลผลิตไม่มากนัก อาทิ เวียดนาม ฟิลิปปินส์ และออสเตรเลีย (Durian Harvests 2017) รูปที่ 4-5 แสดงผลผลิตทุเรียนของประเทศผู้ผลิตรายสำคัญช่วงปี 2013-2018 พบว่า ผลผลิตรวมของ 3 ประเทศเท่ากับ 2,243 พันตันในปี 2018 และมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ 7.2 ต่อปี ประเทศอินโดนีเซียเป็นผู้ผลิตทุเรียนมากที่สุดในปี 2018 มีการผลิต 1,142 พันตัน มีสัดส่วนถึงร้อยละ 51 ประเทศไทยเป็นผู้ผลิตรายใหญ่อันดับสอง 760 พันตัน (ร้อยละ 34) และมาเลเซีย 341 พันตัน (ร้อยละ 15) เมื่อเปรียบเทียบการเพิ่มขึ้นของผลผลิตใน 3 ประเทศ พบว่า การผลิตปี 2018 ของประเทศมาเลเซียมีการขยายตัวมากที่สุดถึงร้อยละ 62 และอินโดนีเซียมีการผลิตเพิ่มขึ้นค่อนข้างมากร้อยละ 44 ในขณะที่การผลิตของไทยมีการขยายตัวมากสุดในปี 2017 เท่ากับร้อยละ 29

การที่การผลิตทุเรียนมาเลเซียเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญมาจากแรงผลักดันสำคัญ 2 ประการ *ประการแรก* รัฐบาลมาเลเซียสนับสนุนการผลิตทุเรียนส่งออกให้เป็นยุทธศาสตร์ของประเทศในการเพิ่มมูลค่าผลผลิตทางการเกษตรเพื่อทดแทนรายได้จากการส่งออกปาล์มน้ำมันที่ลดลงอย่างมากหลังจากสหภาพยุโรปจำกัดการนำเข้าด้วยเหตุผลด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม *ประการที่สอง* การเจรจาการค้าระดับทวิภาคีระหว่างมาเลเซียกับจีนมีสัญญาณที่ดี ประเทศจีนอนุญาตให้มีการนำเข้าทุเรียนจากมาเลเซียได้ตั้งแต่ปี 2019 ทำให้มีการขยายพื้นที่การปลูกทุเรียนในประเทศมาเลเซียมากขึ้น

รูปที่ 4-5 สถิติการผลิตทุเรียนของประเทศผู้ผลิตรายสำคัญในตลาดโลก 2013-2018

ที่มา: ข้อมูลประเทศมาเลเซียมาจาก Malaysia Selected Agricultural Indicators 2019 ข้อมูลของประเทศอินโดนีเซียมาจาก Statistical Yearbook of Indonesia 2019 และข้อมูลประเทศไทยมาจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร เรียบเรียงและประมวลผลโดยผู้วิจัย

ผู้วิจัยใช้ฐานข้อมูลสถิติการค้า Trade Map โดย International Trade Centre (ITC) ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งภายใต้องค์การการค้าโลก (World Trade Organization: WTO) และการประชุมว่าด้วยการค้าและการพัฒนา (United Nations Conference on Trade and Development: UNTAD) ลักษณะเด่นของฐานข้อมูล Trade map คือ หากประเทศใดไม่รายงานข้อมูลการค้าระหว่างประเทศ ข้อมูลการค้าจะถูกสร้างขึ้น (Mirrored data) โดยใช้ข้อมูลจากประเทศคู่ค้าเพื่อให้เห็นภาพรวมของการค้าโลก พิกัดศุลกากรระบบฮาร์โมนายซ์ (Harmonized System: HS Code) ของทุเรียนสด คือ HS 081060 ตารางที่ 4-7 แสดงสถิติมูลค่าและปริมาณการส่งออกทุเรียนสดของประเทศส่งออกสำคัญ พบว่า มูลค่าการส่งออกทุเรียนสดในตลาดโลกปี 2018 เท่ากับ 1,579 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกทุเรียนสดอันดับหนึ่งของโลกมีมูลค่า 936 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (ร้อยละ 59 ของมูลค่าการส่งออกทุเรียนสดทั่วโลก) และมีปริมาณการส่งออก 497 พันตัน รองลงมาคือ ฮองกง (ร้อยละ 22 ของมูลค่าส่งออกรวม) และเวียดนาม (ร้อยละ 17) ตามลำดับ ทั้ง 3 ประเทศมีส่วนรวมมูลค่าการส่งออกรวมกันถึงร้อยละ 97 แสดงถึงการกระจุกตัวค่อนข้างมากของประเทศส่งออกรายสำคัญ เป็นที่น่าสังเกตว่าประเทศผู้ผลิตรายใหญ่อ่างมาเลเซียและอินโดนีเซียกลับมีมูลค่าการส่งออกไม่มากนัก มีสัดส่วนเพียงร้อยละ 1.9 และร้อยละ 0.1 ของมูลค่าการส่งออกปี 2018 อย่างไรก็ตาม เมื่อตรวจสอบสถิติการค้าเพิ่มเติมจากฐานข้อมูลชุดเดียวกัน พบว่า การส่งออกทุเรียนสดของฮองกงและเวียดนามส่วนใหญ่เป็นรูปแบบการนำเข้าเพื่อส่งออกต่อ (Re-export) ไปยังประเทศจีนและเกือบทั้งหมดเป็นทุเรียนสดที่ซื้อจากประเทศไทย กรณีของฮองกง ทุเรียนสดที่นำเข้าจากไทยส่วนหนึ่งจะเก็บไว้บริโภคในประเทศด้วย ในขณะที่เวียดนามมีฐานะเป็นผู้ส่งออกทุเรียนสด คือ มีการนำเข้าจากไทยควบคู่กับการผลิตภายในประเทศ แม้ว่าอินโดนีเซียจะเป็นแหล่งผลิตทุเรียนรายใหญ่แต่กลับมีมูลค่าการส่งออกน้อยมากเมื่อเทียบกับไทยและมาเลเซีย ทั้งนี้ เกิดจาก 3 ปัจจัยสำคัญ ปัจจัยแรก การผลิตสินค้าเกษตรของอินโดนีเซียเป็นการผลิตแบบขนาดเล็กและเกษตรกรมีข้อจำกัดการเข้าถึงสินเชื่อในระบบทำให้ขาดการลงทุนในเครื่องมือทำการเกษตรที่ทันสมัยส่งผลให้ผลผลิตมีคุณภาพไม่สม่ำเสมอและไม่ผ่านคุณภาพและมาตรฐานของประเทศนำเข้า สอง การทำการเกษตรขนาดเล็กไม่ก่อให้เกิดการประหยัดต่อขนาด (Economies of Scale) ทำให้มีต้นทุนเฉลี่ยค่อนข้างสูงความสามารถการแข่งขันทางการค้าลดลง สาม การขาดโครงสร้างพื้นฐานระบบขนส่งและเทคโนโลยีการเก็บรักษาคุณภาพสินค้าเกษตรเพื่อการส่งออก (Indonesia-Investments, 2016)

ประเทศจีนมีการนำเข้าทุเรียนสดมากที่สุด ตารางที่ 4-8 แสดงสถิติการนำเข้าทุเรียนสดของประเทศนำเข้ารายใหญ่ โดยภาพรวม พบว่า มูลค่าการนำเข้าปี 2018 เท่ากับ 1,684 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ หรือร้อยละ 65 ของมูลค่าการนำเข้าทั้งหมด ปริมาณการนำเข้า 431 พันตัน⁶ รองลงมาคือ ฮองกงและเวียดนาม มีสัดส่วนการนำเข้าร้อยละ 21 และ ร้อยละ 11 ของมูลค่าการนำเข้าทั้งหมด เมื่อเปรียบเทียบกับมูลค่าส่งออกในตาราง

⁶ จากตารางที่ 4-7 และ 4-8 เห็นได้ว่า มูลค่ารวมการนำเข้ามากกว่ามูลค่าการส่งออกทุเรียนสดประมาณ 105 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ (=1,684-1,579) หรือประมาณร้อยละ 7 ของมูลค่าส่งออกทุเรียนสด เนื่องจากหลายประเทศยังมีการเก็บภาษีนำเข้าสินค้าเกษตรและอัตราภาษียังมีความแตกต่างกันระหว่างประเทศคู่ค้า กรณีของประเทศไทยกับจีน ไม่มีการจัดเก็บภาษีนำเข้าสินค้าระหว่างกันในหมวดผักและผลไม้ซึ่งจัดเป็นสินค้าส่วนแรก (Early harvest) ตั้งแต่ปี 2546 ตามข้อตกลงการค้าเสรี ส่งผลให้มูลค่าการค้าสินค้าเกษตรระหว่างสองประเทศเพิ่มขึ้นอย่างมากเมื่อเทียบกับประเทศอื่น ๆ ในกลุ่มอาเซียน

ที่ 4-7 พบว่า ฮองกงเป็นประเทศนำเข้าสุทธิทุเรียนสด ในขณะที่เวียดนามเป็นประเทศส่งออกสุทธิ นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้นำเข้าทุเรียนสดส่วนใหญ่เป็นประเทศในภูมิภาคเอเชียและสหรัฐอเมริกา มีสัดส่วนรวมกันประมาณร้อยละ 3 เท่านั้น สะท้อนว่าการค้าทุเรียนสดมีการกระจุกตัวค่อนข้างสูงทั้งประเทศส่งออกและนำเข้า เนื่องจากการค้าประเทศส่งออกและนำเข้ารายใหญ่ 3-4 ประเทศ มีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 90 ของมูลค่าการค้า

ตารางที่ 4-7 มูลค่าและปริมาณการส่งออกทุเรียนสดของประเทศส่งออกรายใหญ่ 2018

หน่วย: พันเหรียญสหรัฐฯ

ประเทศส่งออก	มูลค่าส่งออก	ปริมาณ (ตัน)	สัดส่วน (%)
ทุกประเทศ	1,578,899	n.a.	100.00
ไทย	935,538	496,915	59.30
ฮองกง	343,163	238,244	21.70
เวียดนาม	266,080	n.a.	16.90
มาเลเซีย	29,436	23,381	1.90
อินโดนีเซีย	1,375	1,087	0.10
เนเธอร์แลนด์	1,242	353	0.10
ฟิลิปปินส์	1,054	1,301	0.10
สหรัฐอเมริกา	216	82	<0.001
บังกลาเทศ	205	108	<0.001
ลาว	197	23	<0.001

ที่มา: ฐานข้อมูล Trade Map

ตารางที่ 4-8 มูลค่าและปริมาณการนำเข้าทุเรียนสดของประเทศนำเข้ารายใหญ่ 2018

หน่วย: พันเหรียญสหรัฐฯ

ประเทศนำเข้า	มูลค่านำเข้า	ปริมาณ (ตัน)	สัดส่วน (%)
ทุกประเทศ	1,683,929	n.a.	100.00
จีน	1,095,122	431,940	65.00
ฮ่องกง	351,996	245,103	20.90
เวียดนาม	177,227	n.a.	10.50
สิงคโปร์	13,762	22,383	0.80
ไต้หวัน	12,293	7,297	0.70
สหรัฐอเมริกา	8,123	1,478	0.50
มาเลเซีย	4,767	7,861	0.30
บรูไน	3,986	3,675	0.20
เกาหลีใต้	2,587	777	0.20
ญี่ปุ่น	1,768	250	0.10

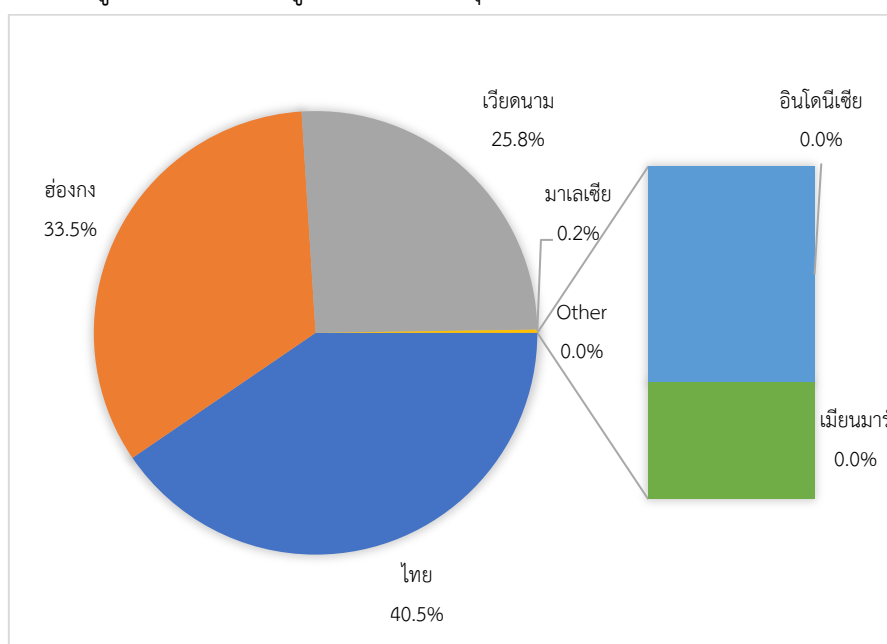
ที่มา: ฐานข้อมูล Trade Map

เมื่อพิจารณาเฉพาะการค้ากับประเทศจีนที่เป็นตลาดส่งออกหมายเลขหนึ่ง พบว่า ในปี 2018 จีนมีการนำเข้าทุเรียนสดจาก 6 ประเทศ คือ ไทย ฮ่องกง เวียดนาม มาเลเซีย อินโดนีเซีย และเมียนมาร์ โดยไม่มีการจัดเก็บภาษีนำเข้าการนำเข้า ประเทศไทยมีสัดส่วนมากที่สุดคือร้อยละ 41 ของมูลค่านำเข้าทั้งหมด รองลงมาคือ ฮ่องกง (ร้อยละ 34) และเวียดนาม (ร้อยละ 26) แสดงในรูปที่ 4-6 ในขณะที่การนำเข้าจากมาเลเซียมีสัดส่วนน้อยมากประมาณร้อยละ 0.2 ทุเรียนนำเข้าจากฮ่องกงนั้นมาจากการผลิตในประเทศไทย กรณีของเวียดนามมีลักษณะผสมผสาน กล่าวคือ เวียดนามมีการผลิตและส่งออกไปจีนเอง และส่วนหนึ่งเป็นการนำเข้าจากประเทศไทยก่อนจะเปลี่ยนเป็นสินค้าเวียดนามเพื่อส่งออกไปจีนเนื่องจากมีความได้เปรียบทางอัตราภาษี เนื่องจากจีนและเวียดนามมีพรมแดนติดต่อกันกว่า 1,450 กิโลเมตรและมีจุดผ่อนปรนการค้าชายแดนจำนวนมาก การนำเข้าสินค้าอุปโภคบริโภคที่มีมูลค่าไม่เกิน 8,000 หยวนต่อวันจะได้รับการยกเว้นภาษีนำเข้าและภาษีมูลค่าเพิ่ม แต่ถ้าเป็นการนำเข้าที่เป็นทางการจากเวียดนามไปจีน ไม่มีการจัดเก็บภาษีนำเข้าแต่ต้องเสียภาษีมูลค่าเพิ่มให้ทางการจีนร้อยละ 5 ต่างจากการส่งออกสินค้าจากไทยไปจีนโดยตรง แม้จะไม่มีการจัดเก็บภาษีนำเข้าแต่รัฐบาลจีนมีการเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มร้อยละ 13 ทำให้ผลไม่นำเข้าจากไทยมีต้นทุนสูงกว่า ดังนั้น การสวมสิทธิทุเรียนเป็นสินค้าเวียดนามจะทำให้ผู้ค้ามีกำไรเพิ่มขึ้นเพราะสามารถประหยัดภาษีได้มาก กลุ่มตัวอย่างรายหนึ่งให้ข้อมูลว่า การนำเข้าทุเรียนไทยผ่านเวียดนามเข้าสู่จีนจะใช้รถบรรทุกขนาดเล็กขนส่งผ่านด่านชายแดน ในทางปฏิบัติ ผู้บริโภคชาวจีนจะทราบว่าสินค้านั้นเป็นของประเทศไทย สอดคล้องกับ

รายงานจากสื่อมวลชนต่างประเทศที่อ้างอิงคำสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องว่า ทูเรียนกว่าร้อยละ 80 ที่เวียดนามนำเข้าจากไทยจะถูกส่งออกไปจีน (Nozawa, 2018)

สอดคล้องกับสถิติการค้าในฐานข้อมูล Trade Map ที่พบว่า ไทยส่งออกทุเรียนสดไปประเทศจีน 413 ล้านเหรียญสหรัฐฯ และเวียดนาม 342 ล้านเหรียญสหรัฐฯ ในปี 2018 เป็นไปได้ยากที่เวียดนามซึ่งมีประชากรน้อยกว่าจีน 14 เท่า จะมีมูลค่าการนำเข้าทุเรียนสดจากไทยเกือบร้อยละ 75 ของการนำเข้าของจีน อย่างไรก็ตาม การสวมสิทธิผลไม้จะสร้างความเสียหายต่อวงจรการค้าผลไม้ไทยในระยะยาว เนื่องจากทำให้การทำงานของหน่วยงานตรวจสอบศัตรูพืชและความปลอดภัยอาหารของจีนทำงานยากขึ้น ดังปรากฏในรายงานจากสื่อมวลชนที่พบว่า ผลไม้ที่ส่งออกไม่มีฉลากบรรจุ มีการกรอกข้อมูลด้วยลายมือ มีการเปลี่ยนแปลงข้อมูลผลิตภัณฑ์ เป็นต้น ในทางกลับกัน มีรายงานว่ามีการลักลอบนำเข้าทุเรียนจากเวียดนามและนำมาสวมสิทธิเป็นทุเรียนไทยก่อนส่งออกไปจีนเนื่องจากมีราคาซื้อสูงกว่าแต่การปลอมปนลักษณะนี้มีสัดส่วนค่อนข้างน้อย ดังนั้น หากระบบการตรวจสอบย้อนกลับพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทางการเงินสามารถตรวจสอบข้อมูลแปลงเกษตรกรและโรงคัดบรรจุผลไม้เพื่อการส่งออก (ล้าง) ที่ผ่านการรับรองมาตรฐานจากกรมวิชาการเกษตร และอาจใช้มาตรการเข้มงวดกับการนำเข้าสินค้าเกษตรจากไทยมากขึ้นทำให้ผู้ส่งออกมีต้นทุนเพิ่มและส่งผลให้ผู้บริโภคชาวจีนขาดความเชื่อมั่นต่อคุณภาพและความปลอดภัยจากการบริโภคผลไม้สดจากไทย

รูปที่ 4-6 สัดส่วนมูลค่าการนำเข้าทุเรียนสดของประเทศจีน 2018

ที่มา: ฐานข้อมูล Trade Map

มาเลเซียแม้ยังมีการส่งออกทุเรียนสดในตลาดจีนไม่มากแต่มีศักยภาพเติบโตสูง จากฐานข้อมูล Trade Map พบว่า ราคาเฉลี่ยของทุเรียนไทยที่ส่งออกไปจีนอยู่ที่ 2,040 เหรียญสหรัฐฯต่อตัน ในขณะที่ราคาเฉลี่ยของทุเรียนมาเลเซียในปีเดียวกันสูงถึง 10,017 เหรียญสหรัฐฯต่อตัน มากกว่าของไทยเกือบ 4 เท่าตัว ผู้เชี่ยวชาญ

รายหนึ่งอธิบายว่า ทูเรียนพันธุ์มูซานคิงของมาเลเซียเป็นเกรดพรีเมียมและกำลังเป็นที่นิยมในตลาดจีนมีการส่งออกทางเครื่องบินจากมาเลเซียไปจีน สัปดาห์ละหลายเที่ยวบิน ในอนาคตอันใกล้อาจส่งผลกระทบต่อส่วนแบ่งการค้าของทุเรียนไทย

ในระดับนโยบาย รัฐบาลมาเลเซียพยายามเพิ่มรายได้จากการส่งออกทุเรียนและผลไม้อื่น เช่น สับปะรด มะพร้าว และแตงโม เพื่อชดเชยรายได้การผลิตปาล์มที่ลดลง ในปี 2016 รายได้ภาคเกษตรของมาเลเซียมีส่วนร้อยละ 8.1 ของ GDP การผลิตน้ำมันปาล์มเป็นสาขาที่มีมูลค่ามากที่สุดถึงร้อยละ 43 ของการผลิตภาคเกษตร เนื่องจากสหภาพยุโรป (EU) มีแผนลดการนำเข้าน้ำมันปาล์มเนื่องจากการปลูกปาล์มนำไปสู่การตัดไม้ทำลายป่าและเพิ่มปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจก (Greenhouse gas) หรือที่เรียกกันว่ามาตรการ *Zero Palm Oil* สหภาพยุโรปเป็นผู้นำเข้าน้ำมันปาล์มเป็นอันดับ 2 ของโลก รองจากอินเดีย มาเลเซียที่เป็นผู้ส่งออกน้ำมันปาล์มรายใหญ่ของโลกได้รับผลกระทบจากการส่งออกลดลง ดังนั้น นโยบายระดับชาติเรื่องเกษตรและอาหารของมาเลเซีย ฉบับที่ 4 (National Agrofood Policy: NAP 4) 2011-2020 ได้กำหนดยุทธศาสตร์การขยายการส่งออกผลไม้เขตร้อน 9 ชนิดเพื่อเพิ่มรายได้ภาคเกษตร ทุเรียนเป็นหนึ่งในนั้นและปัจจุบันเป็นผลไม้ที่มีพื้นที่ปลูกมากที่สุดในมาเลเซียประมาณร้อยละ 41 (Safari et al., 2018) ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการผลิตทุเรียนของรัฐบาลมาเลเซีย ประกอบด้วย

- การผลิตทุเรียนเกรดพรีเมียมที่มีมูลค่าสูง ภาครัฐมีการลงทุนระบบชลประทาน การจัดหาปัจจัยการผลิตการเกษตร ความหลากหลายของสายพันธุ์เพื่อสนองความต้องการตลาดทั้งในและต่างประเทศ
- การเพิ่มพื้นที่ปลูกทุเรียนให้ได้ตามเป้าหมาย 500,000 ไร่ กระทรวงเกษตรให้การสนับสนุนทางเทคนิคและการเงินกับเกษตรกรที่ต้องการปลูกสายพันธุ์ใหม่ทดแทนต้นเก่า การส่งเสริมการรับรองมาตรฐานปฏิบัติการเกษตรที่ดีของมาเลเซีย (Malaysia Good Agricultural Practice: MyGAP)⁷
- การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและระบบบริหารจัดการที่ทันสมัยให้รวมที่จุดเดียว (One-stop solution) เพื่อยกระดับอุตสาหกรรมการผลิตทุเรียนให้ได้มาตรฐานสากล
- การส่งเสริมการตลาดโดยการจัดแสดงสินค้าทั้งในและต่างประเทศเพื่อสร้างความเชื่อมั่นว่าทุเรียนมาเลเซียมีคุณภาพและความปลอดภัยสูง

นอกจากนี้ รัฐบาลมาเลเซียกำหนดยุทธศาสตร์ของแผนส่งเสริมภาคเกษตรในระยะถัดไป 2021-2030 โดยให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีทันสมัย และขยายผลโครงการจัดแสดงสินค้าเกษตรระดับประเทศ ที่จัดขึ้นปีละ 2 ครั้ง วัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์การเป็นผู้ผลิตและส่งออกผลไม้เขตร้อนคุณภาพสูง คาดการณ์ว่าจะมีผู้เข้าร่วมงานมากกว่า 3.5 ล้านคน และมียอดขายรวม 300 ล้านริงกิต ทุเรียนเป็นผลไม้ที่

⁷ ในปัจจุบัน ทุเรียนมาเลเซียที่ผ่านการรับรอง MyGAP สามารถส่งออกทั้งผลไปขายที่ประเทศจีนได้ ลักษณะเฉพาะของทุเรียนมูซานคิง (Musang King) คือต้องรอให้ทุเรียนหล่นลงจากต้นตามธรรมชาติ เนื้อทุเรียนค่อนข้างละเอียดและมีกลิ่นแรง ต้องรับประทานภายใน 2-3 วัน ดังนั้น การส่งออกไปจีนจึงเป็นการเข้าเครื่องบินแบบเหมาลำ

รัฐบาลให้ความสนใจเป็นพิเศษเพราะอุปสงค์ในตลาดโลกเพิ่มขึ้นและให้ผลตอบแทนทางการเงินที่คุ้มค่า และที่สำคัญ รัฐบาลส่งเสริมการผลิตทั้งห่วงโซ่อุปทานตั้งแต่เกษตรกรที่เป็นผู้ผลิตต้นน้ำจนถึงผู้ส่งออกเพื่อขยายตลาดส่งออกและทำให้การบริหารจัดการภายในห่วงโซ่การผลิตมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น (New Straits Times (2018, November 22,)) อาจกล่าวได้ว่า การค้าทุเรียนในประเทศไทยจะมีการแข่งขันมากขึ้นจากมาเลเซียที่เพิ่งได้รับอนุญาตให้ส่งทุเรียนทั้งผลไปที่จีนได้ โดยเน้นการผลิตทุเรียนเกรดพรีเมียม แต่ปัจจุบันยังมีปริมาณการผลิตค่อนข้างน้อย รวมทั้งการแข่งขันกับประเทศเวียดนามที่มีความได้เปรียบเรื่องต้นทุนเพราะค่าครองชีพค่อนข้างต่ำและอยู่ใกล้กับประเทศจีน ในขณะที่ประเทศอินโดนีเซียแม้เป็นผู้ผลิตทุเรียนรายใหญ่แต่ยังมีข้อจำกัดเรื่องโครงสร้างพื้นฐานการขนส่ง และการผลิตส่วนใหญ่เป็นขนาดเล็กทำให้มีต้นทุนสูง การควบคุมคุณภาพและมาตรฐานสินค้ากระทำได้ยากขึ้น

ภาพรวมของสถานการณ์การค้าในปัจจุบัน พบว่า ผลประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นของเกษตรกรที่เป็นผู้ผลิตขั้นต้นและธุรกิจจีนที่เข้ามามีบทบาทรวบรวมผลไม้มือเพื่อการส่งออก บทบาทสหกรณ์การเกษตรยังมีจำกัด เนื่องจากต้องอาศัยเงินทุนจากภาครัฐและกลุ่มสมาชิก อย่างไรก็ตาม สหกรณ์หลายแห่งได้มีการลงทุนในสิ่งปลูกสร้างและเทคโนโลยีการผลิตทันสมัยเพื่อแปรรูปทุเรียนเพื่อลดความผันผวนของรายได้เกษตรกร กลุ่มที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดคือ ผู้รวบรวมรายย่อยหรือล้งไทยที่มีข้อจำกัดเรื่องเงินทุนส่งผลให้สัดส่วนของล้งไทยในปัจจุบันลดลงเหลือเพียงร้อยละ 20 เท่านั้น สถานการณ์ดังกล่าวเป็นความเปราะบางของการผลิตทุเรียนไทยเพื่อการส่งออกเพราะเกือบทั้งหมดขึ้นกับตลาดจีนเป็นสำคัญ และเกษตรกรขาดอำนาจต่อรองเนื่องจากทุนจีนได้ขยายอิทธิพลทางการค้าครอบคลุมเกือบครบวงจร ตั้งแต่การรับซื้อเหมาสวน การทำธุรกิจล้งเอง ส่งผลให้ผู้ประกอบการไทยมีรายได้ลดลงและขาดศักยภาพในการแข่งขัน

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 บทสรุป

โครงการวิจัย “แนวทางการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าของการผลิตทุเรียนในภาคตะวันออก” มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ทางการผลิตและการจัดหาเงินทุนในห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียนในจังหวัดจันทบุรี การส่งออกผลไม้เป็นสาขาที่สร้างรายได้ให้กับประเทศไทยมากกว่า 100,000 ล้านบาทในปี 2562 ร้อยละ 80 เป็นการส่งออกผลไม้สด และที่เหลือเป็นการส่งออกผลไม้แช่เย็น แช่แข็ง และแห้ง ทุเรียนสดมีมูลค่าการส่งออกมากที่สุดประมาณ 45,485 ล้านบาท ปริมาณการส่งออก 655,362 ตัน จังหวัดจันทบุรีเป็นศูนย์กลางการผลิตและส่งออกทุเรียนของประเทศ ร้อยละ 80 ของการผลิตรวมเป็นการส่งออกไปต่างประเทศ โดยมีประเทศจีนเป็นผู้นำเข้ารายใหญ่ ความต้องการทุเรียนในตลาดโลกที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้ราคาที่เหมาะสมขายได้สูงกว่า 100 บาทต่อกิโลกรัม ชาวสวนทุเรียนมีรายได้เพิ่มขึ้นในช่วง 5-6 ปีที่ผ่านมาส่งผลให้พื้นที่การปลูกทุเรียนมีการเพิ่มขึ้นโดยลำดับเช่นกันเพื่อผลิตให้เพียงพอกับความต้องการของผู้บริโภคโดยเฉพาะตลาดต่างประเทศ

โครงสร้างห่วงโซ่คุณค่าการผลิตทุเรียน ประกอบด้วย (1) เกษตรกรที่เป็นผู้ผลิตขั้นต้น (2) ผู้จัดจำหน่าย ได้แก่ ผู้รวบรวมหรือโรงคัดบรรจุผลไม้ (ล้าง) สหกรณ์การเกษตร ธุรกิจค้าส่งค้าปลีกในประเทศ ตัวแทนผู้ส่งออก และ (3) ธุรกิจขนส่งระหว่างประเทศ ธุรกิจค้าส่งและค้าปลีกในต่างประเทศ ผลการศึกษาสำคัญ พบว่า ปัจจุบันเกษตรกรเป็นกลุ่มที่ได้รับประโยชน์มากที่สุดเพราะทุเรียนไทยเป็นที่ต้องการในตลาดโลก โดยเฉพาะประเทศจีน ประมาณร้อยละ 54-60 ของมูลค่าการค้าทุเรียนสดเป็นผลประโยชน์ของเกษตรกร ในขณะที่ผู้รวบรวมท้องถิ่นและล้างไทยเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด เนื่องจากเกษตรกรสามารถเข้าถึงข้อมูลราคาซื้อขายผ่านสื่อโซเชียลและเลือกขายผลผลิตให้กับผู้รวบรวมที่ให้ราคาสูงสุด นอกจากนี้ คำสั่งซื้อทุเรียนจำนวนมากจากประเทศจีนผลักดันผู้รวบรวมต้องทำงานเชิงรุกมากขึ้นโดยการติดต่อขอรับซื้อแบบเหมาสวนถึงสวนของเกษตรกรและตัดบทบาทของผู้รวบรวมท้องถิ่นออกไปจากวงจรการค้า โดยเฉพาะผลผลิตที่มาจากแปลงเกษตรกรที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP จากกรมวิชาการเกษตร จะมีราคาซื้อขายจะสูงกว่าผลผลิตจากแปลงทั่วไปประมาณ 2-3 บาทต่อกิโลกรัม ปัจจุบัน จำนวนเกษตรกรที่ขอการรับรอง GAP และต่ออายุมีเพิ่มขึ้นโดยลำดับ ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เชื่อว่า ในอนาคตอันใกล้ ผู้ซื้อจากประเทศจีนอาจรับซื้อเฉพาะผลไม้ที่มาจากแปลงที่ผ่านการรับรอง GAP และผ่านการคัดแยกจากโรงคัดบรรจุผลไม้ที่ผ่านมาตรฐาน GMP เงินทุนหมุนเวียนของเกษตรกรส่วนใหญ่มาจากการขายผลผลิตและการกู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) สำหรับการขยายการผลิต เงินทุนหมุนเวียนระยะสั้นมาจากการกู้ยืมจากสหกรณ์การเกษตรและการกู้ยืมที่ไม่เป็นทางการกับผู้จำหน่ายปัจจัยการผลิต

ล้างไทยมีเงินทุนหมุนเวียนไม่มากและขาดความสามารถแข่งขันกับทุนจีน ด้วยราคาซื้อขายทุเรียนสดที่สวนเกษตรกรอยู่ที่ประมาณ 100-120 บาทต่อกิโลกรัม การรวบรวมทุเรียนให้ได้ 1 ตู้คอนเทนเนอร์

(น้ำหนักประมาณ 18 ตัน) จะมีค่าใช้จ่ายประมาณ 2 ล้านบาทและส่งออกไปจีนเฉลี่ยวันละ 3 ตู แม้ว่าค่าทุเรียนจะให้ผลกำไรดี แต่บางช่วงเวลาราคาผันผวนอาจทำให้เกิดการขาดทุนได้ ล้งบางรายตัดสินใจเลิกกิจการเพราะไม่สามารถแข่งกับล้งจีนที่มีศักยภาพทางการเงินสูงกว่ามาก โดยเฉพาะล้งทุนหมุนเวียนของล้งจีนอยู่ประมาณ 100-200 ล้านบาททำให้รับการขาดทุนได้มากกว่า มีการประมาณว่าจำนวนล้งที่รับซื้อผลไม้ทั่วประเทศอยู่ที่ 500-600 ล้ง ในจำนวนนี้ประมาณร้อยละ 80 เป็นล้งจีน ประมาณร้อยละ 7-10 ของมูลค่าการค้าเป็นของล้ง กำไรที่ได้มาจากการรวบรวมทุเรียนส่งออกให้ได้ปริมาณมากเนื่องจากส่วนต่างราคาลดลงไปมากมาจากการแข่งขันกันเองระหว่างล้ง ล้งไทยซึ่งมีทุนจำกัด ปริมาณที่รวบรวมได้จึงไม่มากนักทำให้ไม่สามารถแข่งกับล้งจีนได้ เช่น หากราคาทุเรียนในประเทศจีนอยู่ที่ 150 บาทต่อกิโลกรัม ล้งจะติดต่อซื้อกับเกษตรกรที่ราคา 100-120 บาทต่อกิโลกรัม ล้งจีนที่มีเงินทุนสูงอาจยอมลดส่วนต่างกำไรแต่เน้นปริมาณที่ได้โดยอาจเพิ่มราคาซื้อเป็น 125 บาทต่อกิโลกรัม ทำให้ล้งไทยไม่สามารถแข่งขันด้านราคาได้ นี่คือเหตุผลสำคัญว่าเพราะเหตุใดล้งไทยจึงมีสัดส่วนลดลงไปมากในขณะที่ล้งจีนกลับเพิ่มขึ้นแทน ล้งไทยมีการกั๊ยืมจากธนาคารพาณิชย์เพื่อใช้ในการสร้างโรงงาน สิ่งปลูกสร้าง การจัดเตรียมสถานที่สำหรับการรวบรวมและคัดแยกผลไม้โดยใช้ที่ดินและสิ่งปลูกสร้างค้ำประกันการกั๊ยืม หากเป็นล้งจีนจะใช้เงินทุนส่วนตัวผ่านการทำธุรกรรมผ่านนอมินีคนไทยในการซื้อที่ดินและสิ่งปลูกสร้างเพื่อทำธุรกิจรวบรวมและโรงคัดบรรจุผลไม้เพื่อการส่งออก

สหกรณ์การเกษตรมีบทบาทในการรวบรวมผลไม้และคัดแยกเพื่อจำหน่ายทั้งในและต่างประเทศ ผลผลิตคุณภาพสูงจะนำไปบรรจุเพื่อส่งออกต่างประเทศ ส่วนหนึ่งจำหน่ายให้กับเครือข่ายซูเปอร์มาร์เก็ตและพ่อค้าส่งภายในประเทศ ผลผลิตที่ไม่ได้มาตรฐานจะถูกนำไปทำผลิตภัณฑ์แปรรูปเพื่อส่งออกและยังมีส่วนช่วยพยุงราคาซื้อผลไม้สดในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวที่ผลไม้หลายชนิดออกสู่ตลาดพร้อมกัน ปัจจุบันสหกรณ์การเกษตรมีระบบบริหารจัดการที่ดีและใช้เทคโนโลยีการผลิตทันสมัยในการแปรรูปและการขยายช่องทางการตลาดโดยให้ความสำคัญกับช่องทางออนไลน์มากขึ้น มีการทำข้อตกลงกับบริษัทเอกชนไทยและคู่ค้าในต่างประเทศในการรับซื้อผลผลิตเพื่อนำไปจำหน่ายต่อในต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม ปริมาณทุเรียนสดเกรดส่งออกที่ขายให้สหกรณ์การเกษตรมีสัดส่วนน้อยมากส่วนใหญ่เป็นผลไม้ชนิดอื่น

ธุรกิจส่งออกได้รับส่วนแบ่งประมาณร้อยละ 30-40 ของมูลค่าการค้าทุเรียน ส่วนใหญ่เป็นนักธุรกิจจีนเนื่องจากทางการจีนไม่อนุญาตให้นักลงทุนต่างชาติเข้าไปลงทุนในระบบค้าส่งและค้าปลีกของจีนได้โดยตรง ต้องเป็นการร่วมทุนกับนักธุรกิจจีน อาจกล่าวได้ว่า ในระยะสั้น การเข้ามาของทุนจีนในวงจรการค้าผลไม้ทำให้มูลค่าการค้าเพิ่มขึ้นและเกษตรกรไม่ต้องกังวลเรื่องราคาซื้อและปัญหาผลผลิตล้นตลาด แต่ในระยะยาวเกษตรกรจะมีความเสี่ยงจากการถูกกดราคาซื้อได้และไม่มีทางเลือกในการจำหน่ายผลผลิตมากนักเพราะการผลิตส่วนใหญ่เป็นเพื่อการส่งออกไปจีนเท่านั้น ที่ผ่านมา ทางการไทยมิได้ควบคุมหรือบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องมากนัก อาทิ การประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว การจัดเก็บภาษี ทำให้เครือข่ายธุรกิจจีนเติบโตอย่างรวดเร็วและขยายอิทธิพลในระบบการค้าผลไม้สำคัญอย่างทุเรียนเกือบครบวงจร ยกเว้นเพียงขั้นตอนการผลิตเท่านั้นที่ยังเป็นของเกษตรกรไทย การค้าทุเรียนไทยในปัจจุบันต้องพึ่งพาเครือข่ายของธุรกิจจีนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (แม้แต่ผลผลิตส่วนที่ขายให้กับล้งไทยก็ต้องใช้บริการตัวแทนส่งออกและธุรกิจค้าส่งของจีน) ดังนั้น มาตรการเชิงนโยบายที่ภาครัฐควรดำเนินการต้องไม่ใช้การบังคับควบคุม แต่เป็นการหาวิธีอยู่ร่วมกันทุนจีนโดย

ไม่ให้เกษตรกรและผู้ประกอบการไทยเสียเปรียบทางการค้า รวมทั้งการขยายตลาดส่งออกใหม่ ๆ และพัฒนาสินค้าแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าเพิ่มทุเรียนซึ่งมีส่วนสำคัญในการรักษาเสถียรภาพราคาทุเรียนผ่านช่องทางที่มีอยู่แล้ว อาทิ การสนับสนุนงบประมาณให้กับสหกรณ์การเกษตรเพื่อรับซื้อผลผลิตตกเกรดเพื่อนำไปทำผลิตภัณฑ์แปรรูปก่อนจะส่งออกไปต่างประเทศ รวมทั้งการส่งเสริมการค้าผ่านช่องทางออนไลน์และการจัดกิจกรรมแสดงสินค้าผลไม้ไทยในต่างประเทศ

การปรับเปลี่ยนหน่วยงานกำกับดูแลของประเทศจีน เมื่อเดือนมีนาคม 2561 ประเทศจีนมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหน่วยงานราชการที่ทำหน้าที่ตรวจมาตรฐานความปลอดภัยอาหารของสินค้านำเข้าจากเดิมเป็นความรับผิดชอบของสำนักงานควบคุมคุณภาพตรวจสอบและกักกันโรค (General Administration of Quality Supervision, Inspection and Quarantine: AQSIQ) โดยยุบสำนักงาน AQSIQ และนำส่วนงานการตรวจสอบและกักกันสินค้าเข้าออก (Entry-Exit Inspection and Quarantine Bureau: CIQ) มาอยู่ภายใต้สำนักงานศุลกากรแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน (General Administration of Customs of the People's Republic of China: GACC) ผู้ประกอบการไทยส่วนใหญ่กังวลว่า การเปลี่ยนแปลงหน่วยงานการกำกับดูแลของทางการจีนอาจส่งผลให้มาตรการควบคุมและการตรวจศัตรูพีที่มีความเข้มงวดมากขึ้น ขั้นตอนการผ่านด่านศุลกากรที่จีนอาจเกิดความล่าช้าส่งผลให้ผลผลิตได้รับความเสียหายและผู้ส่งออกมีต้นทุนเพิ่มขึ้นตาม

ผลการศึกษาเกี่ยวกับการผลิตและการค้าระหว่างประเทศ พบว่า ประเทศไทยเป็นผู้ผลิตทุเรียนเป็นอันดับ 2 ของโลกรองจากประเทศอินโดนีเซีย แต่เป็นผู้ส่งออกอันดับ 1 ในตลาดโลก มูลค่าการค้าทุเรียนสดปี 2018 ในตลาดโลกอยู่ที่ประมาณ 1,600 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ประเทศจีนเป็นผู้ซื้อรายใหญ่เกือบร้อยละ 70 ของมูลค่าการค้า ประเทศเวียดนามและมาเลเซียเป็นประเทศที่มีศักยภาพการส่งออกทุเรียนและเป็นคู่แข่งกับไทยในตลาดประเทศจีน เวียดนามมีความได้เปรียบด้านสิทธิประโยชน์ทางภาษีจากการผ่อนปรนการค้าชายแดนเวียดนาม-จีน ทำให้เป็นช่องทางการนำเข้าผลไม้เข้าไปขายในตลาดจีนโดยมีต้นทุนต่ำกว่าการนำเข้าจากประเทศไทย ดังนั้น ผลไม้ที่มีแหล่งผลิตในไทยส่วนหนึ่งได้สวมสิทธิเป็นสินค้าเวียดนามก่อนส่งออกไปจีนช่วยให้ผู้ส่งออกมีต้นทุนลดลง อย่างไรก็ตาม การกระทำดังกล่าวสร้างผลกระทบในวงกว้าง กล่าวคือ สินค้ามีความเสี่ยงที่จะเกิดปัญหาแมลงและศัตรูพืชมากขึ้นจากการปลอมปนผลไม้ การเปลี่ยนบรรจุภัณฑ์ และทางการจีนอาจใช้เป็นเหตุผลในการกักกันทุเรียนนำเข้าจากไทยเพื่อตรวจสอบอย่างละเอียดหรืออาจรุนแรงถึงขั้นระงับการนำเข้าชั่วคราว อีกด้านหนึ่ง ประเทศเวียดนามก็เป็นผู้ผลิตทุเรียนเช่นกันแต่คุณภาพและการยอมรับในจีนยังค่อนข้างจำกัด ดังนั้น ผู้ส่งออกเวียดนามจะมีรายได้ 2 ช่องทางคือ การเป็นคนกลางระบายผลไม้ไทยเข้าสู่ตลาดจีนผ่านช่องทางการค้าชายแดนและการเป็นผู้ผลิตทุเรียนส่งออกไปจีน

ประเทศมาเลเซียเป็นประเทศคู่แข่งที่เน้นการส่งออกทุเรียนคุณภาพสูงสำหรับผู้บริโภคชาวจีนที่มีฐานะ ราคาขายสูงกว่าทุเรียนหมอนทองไทย 3-4 เท่า และเมื่อกลางปี 2562 ทางการจีนอนุญาตให้มีการนำเข้าทุเรียนทั้งผลจากมาเลเซียได้ทำให้มูลค่าการค้าขยายตัวมากขึ้น และที่สำคัญ หน่วยงานภาครัฐของมาเลเซียให้ความสำคัญกับการผลิตทุเรียนเพื่อส่งออกโดยมีมาตรการส่งเสริมอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่เกษตรกร ผู้รวบรวม และการจัดแสดงสินค้าเกษตรระดับชาติ เนื่องจากการผลิตทุเรียนให้ผลตอบแทนทางการเงินสูงและแนวโน้ม

ความต้องการในตลาดโลกมีเพิ่มขึ้น ทั้งนี้ มาเลเซียได้รับผลกระทบจากการส่งออกปาล์มมันลดลงมากเพราะสหภาพยุโรปที่เป็นผู้ซื้อรายใหญ่มีแผนยกเลิกการนำเข้า ดังนั้น มาเลเซียจึงพยายามสนับสนุนสินค้าเกษตรอื่นส่งออกมาทดแทน ทูเรียนและผลไม้เขตร้อนอื่นเป็นสินค้าเกษตรที่มีศักยภาพส่งออกสูงเพื่อรักษารายได้ภาคเกษตรให้อยู่ที่ประมาณร้อยละ 8-9 ของ GDP อาจกล่าวได้ว่า ประเทศไทยต้องเผชิญกับการแข่งขันกับประเทศเวียดนามสำหรับทุเรียนที่มีคุณภาพปานกลางที่มีความได้เปรียบเรื่องภาษี ท่าเลที่ตั้งที่ใกล้กับจีน และมีค่าแรงไม่สูงนัก ในขณะที่เดียวกันต้องแข่งขันกับทุเรียนเกรดพรีเมียมกับประเทศมาเลเซียซึ่งมีเงินทุนและมีโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้ออำนวยต่อการส่งออก อย่างไรก็ตาม ปัญหาผลผลิตทุเรียนล้นตลาด (Oversupply) ในตลาดโลกเหมือนกับยางพารานั้น กลุ่มตัวอย่างงานวิจัยส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นไปได้ยากเพราะความต้องการมีมากขึ้นทั้งการบริโภคแบบผลสด การแปรรูปและการนำไปเป็นส่วนผสมกับอาหารอื่น เช่น ขนมขบเคี้ยว ไอศกรีม พิซซ่า เป็นต้น แต่การพึ่งพิงรายได้การส่งออกเฉพาะตลาดจีนมีความเสี่ยงสูงมาก การหาตลาดส่งออกเพิ่มเติมเป็นสิ่งสำคัญและต้องทำในขณะที่การส่งออกทุเรียนไปจีนยังดำเนินไปได้ดี การพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าทุเรียนทั้งระบบเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับคุณภาพให้ได้ตามมาตรฐานสากลและลดต้นทุนของผู้ผลิตและเพิ่มโอกาสการเข้าถึงเงินทุน โดยคำนึงถึงความต้องการทางการเงินที่แตกต่างกันของผู้ผลิตแต่ละชั้นเพื่อรักษาความสามารถในการแข่งขันระหว่างประเทศ การร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชนมีส่วนในการสร้างตลาดทุเรียนส่งออกให้เติบโตอย่างยั่งยืนและสร้างรายได้ที่มั่นคงให้กับภาคเกษตร

5.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

แม้ว่าทุเรียนไทยเป็นผลไม้ที่ได้รับความนิยมในตลาดต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศจีนที่เป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจส่งผลให้ราคาและปริมาณการผลิตทุเรียนไทยเพิ่มขึ้นโดยลำดับ อย่างไรก็ตาม ผู้บริโภคชาวจีนปัจจุบันให้ความสำคัญกับคุณภาพและความปลอดภัยอาหาร การตรวจพบศัตรูพืชในทุเรียนและปัญหาทุเรียนอ่อนอาจส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นต่อผลไม้ไทยทั้งระบบ ในระดับนโยบาย ยังมีช่องว่างการส่งเสริมและพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการผลิตและส่งออกทุเรียนคุณภาพและความปลอดภัยสูงผ่านการช่วยเหลือทางเทคนิคและการเงินแก่ผู้ผลิตทุกชั้นในห่วงโซ่การผลิต โดยมีประเด็นเชิงนโยบายที่ควรพิจารณา ดังนี้

1. หน่วยงานภาครัฐต้องให้ความสำคัญกับการรักษาเสถียรภาพราคาผลไม้เพื่อป้องกันการแทรกแซงราคาของผู้ซื้อรายใหญ่ มีการสร้างเครือข่ายเกษตรกรและผู้ประกอบการเป็นช่องทางในการแลกเปลี่ยนและเผยแพร่ราคาและปริมาณผลผลิต รวมทั้งติดตามสถานการณ์การค้าทุเรียนในตลาดส่งออกสำคัญ ทั้งนี้ เพื่อลดโอกาสที่ผู้รวบรวมจะใช้ข้อมูลที่ไม่ถูกต้องในการกดราคารับซื้อผลผลิตจากเกษตรกร

2. หน่วยงานภาครัฐโดยกรมส่งเสริมสหกรณ์ ควรสนับสนุนบทบาทของสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรในการรวบรวมผลผลิตและลงทุนในการสร้างโรงงานแปรรูปทันสมัยเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มผลผลิต การเจรจาหาคู่ค้าทางธุรกิจทั้งในและต่างประเทศในการกระจายผลผลิตแบบสดและแปรรูปเพื่อให้เกษตรกรมีรายได้มั่นคงและพึ่งพาตนเองได้

3. กรมวิชาการเกษตร ควรส่งเสริมให้เกษตรกรชาวสวนทุเรียนขอการรับรองการปฏิบัติการเกษตรที่ดี (GAP) ให้มากขึ้นเพื่อให้ผลผลิตมีคุณภาพตามมาตรฐานสากล และยังมีส่วนสำคัญในการลดต้นทุนการผลิตจากการใช้สารเคมีที่มากเกินไปจนเกิดความจำเป็น ผลผลิตที่ผ่านการรับรองเป็นที่ต้องการของตลาดในและต่างประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มประเทศรายได้สูงที่ประชากรส่วนใหญ่มีความตื่นตัวเรื่องความปลอดภัยอาหาร และที่สำคัญควรประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจถูกต้องให้เกษตรกรทราบว่า การขอการรับรอง GAP ไม่ได้จำกัดเฉพาะเกษตรกรที่มีที่ดินเป็นของตนเองเท่านั้น เกษตรกรที่ทำการปลูกบนที่ดินที่มีเอกสารสิทธิอื่นสามารถขอการรับรองได้เช่นกัน

4. การสนับสนุนทางการเงินให้กับเกษตรกรที่ต้องการเพิ่มความหลากหลายของพันธุ์ทุเรียนที่มีใช้พันธุ์หมอนทอง รวมทั้งเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนพื้นที่จากพืชอื่นมาปลูกทุเรียนแทน ผ่านการกู้ยืมในระบบของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์และสหกรณ์การเกษตร เป้าหมายเพื่อเพิ่มทางเลือกให้กับผู้บริโภคและเป็นการประชาสัมพันธ์ความหลากหลายของผลไม้ไทย

5. กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์ ควรส่งเสริมการค้าผลไม้สดในประเทศ การเป็นสื่อกลางระหว่างกลุ่มเกษตรกรกับห้างปลีขนาดใหญ่ของไทยในการรับซื้อผลไม้ทั้งแบบผลสดและแปรรูปเพื่อกระจายให้ผู้บริโภคในประเทศเป็นหลัก รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์การเกษตร มีสถานที่หรือเข้าร่วมการจัดแสดงสินค้าระดับภูมิภาคและระดับประเทศโดยการจำหน่ายผลผลิตให้กับผู้บริโภคโดยตรง การจัดเทศกาลผลไม้ไทยในจังหวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ

6. การสนับสนุนทางการเงินให้กับผู้ประกอบการไทยผ่านมาตรการสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำที่มีความยืดหยุ่น เรื่องการใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน เพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขันในธุรกิจส่งออกผลไม้ไทยเพราะเป็นสาขาที่มีการเติบโตและสร้างรายได้ให้กับประเทศจำนวนมาก การสนับสนุนสินเชื่อระยะสั้นให้ผู้ประกอบการไทยพัฒนาการทำตลาดผ่านช่องทางการค้าที่หลากหลาย อาทิ การหาพันธมิตรทางธุรกิจในต่างประเทศ การพัฒนาระบบซื้อขายออนไลน์ เป็นต้น

7. กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ ควรส่งเสริมการจัดกิจกรรมแสดงและจำหน่ายผลไม้สดและแปรรูปในต่างประเทศเพื่อเพิ่มการส่งออกและเปิดโอกาสให้ผู้ประกอบการไทยได้เจรจาทางธุรกิจกับคู่ค้าต่างประเทศ การขยายตลาดใหม่ในประเทศที่มีกำลังซื้อสูง ปัจจุบันสมาคมผู้ประกอบการส่งออกทุเรียน มังคุดให้ความสำคัญกับการขยายตลาดในประเทศอินเดียเนื่องจากมีประชากรจำนวนมาก ส่วนหนึ่งรับประทานอาหารมังสวิรัตซึ่งเป็นโอกาสทางธุรกิจในการส่งออกผลิตภัณฑ์แปรรูปทุเรียนที่มีมูลค่าสูง ทั้งนี้ เพื่อลดความเสี่ยงจากการพึ่งพิงตลาดจีนเป็นหลัก

5.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาต่อไป

ข้อมูลและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยนี้จำกัดเฉพาะการผลิตทุเรียนเท่านั้น ซึ่งการผลิตและส่งออกผลไม้เศรษฐกิจอื่น เช่น มังคุด เงาะ ลำไย เป็นต้น อาจมีลักษณะหรือสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ประเด็นต่อมา การวิเคราะห์ตลาดต่างประเทศในการวิจัยนี้เป็นข้อมูลและประสบการณ์ของกลุ่มตัวอย่างที่ทำการส่งออกทุเรียนไปประเทศจีนเป็นหลัก ดังนั้น การศึกษาวิจัยในอนาคตอาจเพิ่มเติมประเด็นการวิเคราะห์

ความสัมพันธ์เชิงหน้าที่และการสนับสนุนทางการเงินในห่วงโซ่คุณค่าการผลิตผลไม้เศรษฐกิจอื่นเพื่อให้เห็นภาพรวมการผลิตและการค้าทั้งระบบ รวมทั้งการศึกษาวิจัยศักยภาพการส่งออกผลไม้ไทยให้ครอบคลุมตลาดส่งออกอื่น เช่น ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และยุโรป ผลการศึกษาที่ได้จะช่วยเพิ่มองค์ความรู้งานวิจัยด้านเศรษฐศาสตร์เกษตร และภาครัฐสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมการค้าผลไม้ไทยให้มีความยั่งยืนและเป็นแหล่งรายได้สำคัญของประเทศต้องนำไปสู่การแบ่งสรรผลประโยชน์ที่ได้อย่างเป็นธรรมในกลุ่มผู้ผลิตและผู้ค้า

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กระทรวงพาณิชย์. (2562). สถิติมูลค่าการค้าระหว่างประเทศของประเทศไทย. เข้าถึงได้จาก

<http://www2.ops3.moc.go.th/>. นนทบุรี: กระทรวงพาณิชย์.

กองนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2562). สศค. ศึกษาาระบบโซ่ความเย็น

วางแผนทางพัฒนาระบบจัดเก็บ คุณภาพสินค้าเกษตรสู่ปลายทาง. กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.

คณะกรรมการการพาณิชย์ การอุตสาหกรรม และการแรงงาน สภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (2559). รายงานการ

พิจารณาศึกษา เรื่อง การตั้งโรงคัดบรรจุผลไม้ (ล้ง) ของผู้ประกอบการชาวต่างชาติในจังหวัดจันทบุรี. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.

จักรกฤษณ์ แววล้ายหงษ์. (2559, พฤษภาคม 8). จีนกินรวบผลไม้? ล้งกระเจิง ชาวสวนระทม. โพสต์ทูเดย์.

ฐานเศรษฐกิจ. (2562, กันยายน 12). ทูเรียนไทยใช้ขึ้น 3 ชาติชิงตลาดจีน. ฐานเศรษฐกิจ.

ทวีศักดิ์ เกิดโสภา. (2561). อนาคตทุเรียนไทยภายใต้ความท้าทาย ราคาดีปีนี้ อีก 5 ปีอยู่ตรงไหน. เข้าถึงได้

จาก <https://prachatai.com/journal/2018/07/78050>.

ประชาชาติธุรกิจ. (2562, พฤษภาคม 11). จีนเข้มล้งส่งออกทุเรียนอ่วม 3 พันตู้ค้างเติ่งด่านชายแดน,

ประชาชาติธุรกิจ

ประชาชาติธุรกิจ. (2561, กุมภาพันธ์ 6). ชูสหกรณ์การเกษตรมะขามโมเดลธุรกิจผลไม้ครบวงจรต้อนรับ ครม.

สัญจร ดันจันทบุรีมหานครผลไม้โลก, ประชาชาติธุรกิจ

ศิรดา ศิริเบญจพฤกษ์. (2561). ทูเรียนไทยกับความท้าทายที่ไม่ควรมองข้าม. เข้าถึงได้จาก

https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/Southern/ResearchPaper/Challenging_of_Durian.PDF. ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคใต้.

ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2555). โครงการศึกษาการขยายตลาดผลไม้สด

ไทยไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีนภายใต้การเปิดเขตการค้าเสรีไทย-จีน. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สมพร อัครวิธานนท์. (2562). สถานการณ์การผลิตและการบริโภคทุเรียนของโลกและการส่งออกทุเรียนของ

ไทย (เอกสารประกอบในเวทีเสวนา "ส่องอนาคตตลาดทุเรียนส่งออกไทย" , 7 มิถุนายน 2562).

กรุงเทพฯ: สถาบันคลังสมองของชาติ.

สยามรัฐออนไลน์. (2562, พฤษภาคม 21). สหกรณ์เขาคิชฌกูฏ รับซื้อทุเรียนตกลังแกะเนื้อแช่แข็งส่งจีน.

เข้าถึงได้จาก <https://siamrath.co.th/n/80537>.

- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2562). *ข้อมูลการผลิตสินค้าเกษตร: ตารางแสดงรายละเอียดทุเรียนปี 2652*. เข้าถึงได้จาก <http://www.oae.go.th/view/1>. กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.
- สำนักงานสถิติจังหวัดจันทบุรี. (2562). *รายงานสถิติจังหวัด* เข้าถึงได้จาก http://rayong.old.nso.go.th/nso/project/search/index.jsp?province_id=22&fid=3. จันทบุรี: สำนักงานสถิติจังหวัดจันทบุรี.
- สำนักงานสหกรณ์จังหวัดจันทบุรี. (2563). *รายงานประจำปี 2562 สำนักงานสหกรณ์จังหวัดจันทบุรี*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมสหกรณ์.
- สำนักมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ. (2561). *คู่มือ การพิจารณาเอกสารเกี่ยวกับที่ดิน เพื่อขอรับรองมาตรฐานระบบการผลิต GAP และ Organic*. กรุงเทพฯ: สำนักมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ.
- สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร. (2551). *ระบบโลจิสติกส์และห่วงโซ่อุปทานผลไม้สดภาคตะวันออก*. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร.
- สำนักวิทยบริการการเกษตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2562). *การศึกษามลกระทบของการขยายกิจการของผู้ประกอบการโรงคัดบรรจุผลไม้ต่างชาติดังภาวะคุกคาม โอกาส และความยั่งยืนของระบบธุรกิจผลไม้ไทย*. (การประชุมระดมความคิดเห็น 1 พฤศจิกายน 2562). จันทบุรี.

ภาษาอังกฤษ

- African Development Bank. (2013). *Agricultural Value Chain Financing (AVCF) and Development for Enhanced Export Competitiveness*. Tunisia: African Development Bank.
- Bellu, L. (2013). *Value chain analysis for policy making: Methodological guidelines and country cases for a quantitative approach*. Rome, Italy: Food and Agriculture Organization (FAO).
- Bockel, L. and Talleg, F. (2005). *Commodity chain analysis. Constructing the commodity chain functional analysis and flow charts*. Rome, Italy: Food and Agriculture Organization (FAO).
- Cochran, W. (1977). *Sampling Techniques (3rd Edition)*. New Jersey: John Wiley and Sons.
- Dardak, R. (2019). *Malaysia's Agrofood Policy (NAP 2011-2020) - Performance and New Direction*. Retrieved from http://ap.ffa.org/ap_db.php?id=956&print=1. Taiwan: Food and Fertilizer Technology Center for the Asian and Pacific Region (FFTC-AP).
- Durian Harvests. (2017). *Durian Global Market Report*. Malaysia: Durian Harvests.

- Durian Harvests. (2019). *Durian Prices*. Retrieved from <https://www.durianharvests.com/durian-prices/>. Malaysia: Durian Harvests.
- Indonesia-Investments. (2016). *Indonesia is Rich in Tropical Fruits but Export Remains Low. Why?* Retrieved from <https://www.indonesia-investments.com/news/todays-headlines/indonesia-is-rich-in-tropical-fruits-but-export-remains-low.-why/item6653>.
- International Trade Centre (ITC) (2019). *TRADE MAP Trade statistics for international business development*. Retrieved from <https://www.trademap.org/Index.aspx>.
- Kilimo Trust. (2012). *Development of inclusive markets in agriculture and trade (DIMAT): Value chain analysis of the bean sub-sector in Uganda*. Kampala, Uganda: Kilimo Trust.
- Mekong Institute. (2016). *Study on Market and Value Chain Mapping*. Khon Kaen: Mekong Institute.
- Miller, C. (2012). *Agricultural value chain finance strategy and design*. Technical Note. Rome, Italy: International Fund for Agricultural Development (IFRD).
- Miller, C. and Jones, L. (2010). *Agricultural value chain finance: Tools and lessons*. Practical Action Publishing. Rugby: U.K.
- Multilateral Investment Fund. (2014). *Financing agricultural value chains in Latin America: Barriers and opportunities in Mexico, Peru and Honduras*. Washington D.C.: Inter-American Development Bank.
- New Straits Times. (2018, 22 November). Govt to Draft Agro Food Policy 2.0 to Spur Food Sector Development. *New Straits Times*.
- Nozawa, K. (2018) Thai exports of 'the king of fruit' surge to China: Online commerce and better road networks feed growing durian demand. *Nikkei Asian Review*.
- Quirós, R. (Ed.) (2007). *Agricultural value chain finance*. Food and Agriculture Organization (FAO).
- Safari, S., Athirah, N., Jamaludin, J., Sunthralingam, C., and Mustaffa, R. (2019). *Durian as New Source of Malaysia's Agricultural Wealth*. Retrieved from http://ap.ffc.agnet.org/ap_db.php?id=904&print=1 Taiwan: Food and Fertilizer Technology Center for the Asian and Pacific Region (FFTC-AP).
- Tantrakoonsab, W. and Tantrakoonsab, N. (2018). Thai Export of Durian to China. In K. Kubo and S. Sakata (Eds.) *Impact of China's Increasing for Agro Produce on Agricultural Production in the Mekong Region* IDE-JETRO. Bangkok: Bangkok Research Center (BRC).

- World Bank. (2008). *World development report 2008: Agriculture for development*. Washington D.C.: World Bank.
- Yamane, T. (1967). *Statistics: An Introductory Analysis (2nd Edition)*. New York: Harper and Row.
- Zang, J. (2019). 2018 China fruit import statistics released. *Produce Report*. Retrieved from <https://www.producereport.com/article/2018-china-fruit-import-statistics-released>.